

19
98

Trinkov koledar

Kulturno društvo
IVAN TRINKO
Čedad

4985/1999

TRINKOV KOLEDAR za leto 1998

Izdalo kulturno društvo "Ivan Trinko" - Čedad

Založila Zadruga Lipa s.r.l. - Špeter

Uredili: Živa Gruden, Lucia Trusgnach, Marino Vertovec

Slika na platnici: Renzo Gariup - Žnidarju, pipina

Likovni vložek: Renzo Gariup - Žnidarju, Norčije od ankrat (Fotografije: Alvaro Petricig)

Tisk: Juliagraf (Premariacco - UD) 1997

Izdajo je omogočilo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije

Kulturno društvo
IVAN TRINKO
Čedad

Trinkov koledar

za leto

19
98

Zadruga LIPA - Špeter

HVALA TI, NINA

ROBERT TRAMPUŽ

Naš jezik je slovenski, zato če v cerkvi nucaš talijanski, nale vsi ali većinoma so Slovenci, se sam sebe ponižaš. Pomieni, da si se pustiu požreti, da si koloniziran. Naj je kriva šuola, ki ti je oprala možgenje, ali si pod vplivom boječnosti, občutka manjvrednosti, si izgubiu ponos (orgoglio) naših očetov, in to je špotljivo ponižanje samega sebe in tvoje-ga naroda.

(Pasquale Gujon, Trinkov koledar 1995)

Pri dramskem krožku smo z režiserjem Marjanom Bevkom uprizorili igrico Figole Fagole. 17.8.97 smo odšli v Šentjanž na Koroškem na kulturno delavnico. Zbrali so se še otroci iz Špetra v Italiji, Kobaridci in domačini. Špetrci so zelo dobro govorili slovensko, zato smo se z njimi lahko sporazumevali, le domačini so znali samo svoj rodni jezik, zato smo se z njimi pogovarjali angleško, kolikor je pač šlo...

Te misli sem prepisal iz spisa z naslovom "Srečanje treh dežel" izpod peresa učenke 7. razreda Osnovne šole v Bovcu Nine Čopi. Otroci so napisali naloge na temo srečanja otroških gledaliških skupin v Šentjanžu v Rožu na Koroškem. Pisali so o doživetjih, o učenju, o dežju in poplavah v šotorih, o ribniku in razstavi, obisku županov in ministra, o pesmi in plesu. Pisali pa so tudi o novih poznanstvih in prijateljstvih.

In ko sem prebiral te spise, me je prešinilo spoznanje, koliko bogastva je pravzaprav v misli, ki jo je zapisala Nina, ne zavedajoč se, da s tem opozarja na vsaj zame najpomembnejšo nalogo vseh nas, ki se dolga leta srečujemo s prijatelji iz zamejstva in si družno prizadevamo za ohranitev narodne in kulturne identitete Slovencev onstran Nadiže ali ob Zilji. Opozarja na to, da moramo ta naša prizadevanja in trud prenesti na generacije, ki prihajajo. Na naše otroke in ti naprej na svoje otroke in naprej in naprej. V tem poslanstvu je ena sama sveta preproščina, za katero niso potrebne globokoumne študije in posvetovanja, simpoziji in modrovanja o tem, kako naj ohranimo tisto najpomembnejše za narodovo kulturo in zavedanje, za njegovo identiteto in ponos, to je njegov jezik. Z svojimi vrstniki se je Nina lahko pogovarjala v materinem jeziku. To je bogastvo in vsa umetnost.

Še bolj zanimiva je pravzaprav Ninina ugotovitev, da otroci iz Špetra lepo govorijo slovensko. Ob tem se nasmehnem in si mislim, da so ti njeni novi prijatelji gotovo kakšno besedo izrazili v svojem lepem narečju. Nini se je to zdelo lepo. In moram priznati, tudi meni. Pomembno je, da otroci spoznavajo svoj jezik v svojem narečju. To je jezik družine, jezik toplega ognjišča, jezik staršev, babic in dedkov. In pomembno je, da se otroci naučijo slovenskega jezika kot jezika naroda, ki vstopa kot suveren in samostojen narod v združeno Evropo novega tisočletja.

Pa ni bilo vselej tako. Nemalo naporov je bilo potrebno, da so se ohranila slovenska jedra v zamejstvu, da se je ohranila slovenska beseda in pesem, slovenska igra, prenekatera šega in običaj, vse tisto, kar z eno besedo poimenujemo narodova kulturna dediščina. Špetski otroški vrtec in šola sta bila ena izmed tistih svetlih luči, ki so kazale pot v bodočnost. Koliko križev in težav, koliko polen pod noge so dobivali zanesenjaki, ki so verjeli, da je njihova pot prava. In je prava. In potem so tu društva, organizacije, Beneško gledališče, so časopisi, je ne na-

zadnje tudi Trinkov koledar, so pevski zbori in športne ekipe, so večeri poezije in partije kart v vaški gostilni, je klepet na trgu in vaške veselice, - vsak majhen kamenček posebej v mozaiku, ki mu rečemo ohranjanje narodove zavesti, ohranjanje kulture, ki so nam jo težko ohranili predniki, da jo prenesemo na svoje otroke. In pri tem je najmanj pomembno, ali smo te ali one stranke, te ali one organizacije, pomembno je to, da se zavedamo, da se z nami svet ne bo ustavil in da bo šel naprej. In da pravzaprav ni pomembno, ali smo mi ali nekdo drug malo bolj ali malo manj zaslužni za to, da se v Benečiji, Kanalski dolini in Terski dolini, v Reziji pa tudi v Rožu, Podjuni in ob Zilji ohranja naš jezik, naša kultura, naša narodna zavest in pripadnost. Pomembno je, da bo Nina nekoč znova lahko napisala, da otroci v zamejstvu govorijo lepo slovensko. Zavedajmo se tega.

In zato, ker si nas spomnila na to, kaj je naša naloga v bodoče, lahko rečemo le

HVALA TI, NINA

Robert Trampuž
Župan občine Bovec

BENEČANOM

RENZO CALLIGARO

Pomislite samo za trenutek, da je sv. Pavel (apostol vseh ljudi) oddal

PISMO BENEČANOM:

»Pavel, služabnik Kristusa Jezusa, poklican za apostola, odbran za Božji evangelij, vsem, ki prebivajo v Benečiji, milost in mir od Boga, našega Očeta, in Gospoda Jezusa Kristusa.

Hvaležen sem Bogu, kakor imam v svojih molitvah vedno vas v spominu; spominjam se pri tem vaših solz in vas srčno želim videti, da bi bilo moje veselje polno; zakaj spomnile so me na vašo nehlinjeno vero, ki je bila naprej v vaših očeh.

Poznam vašo težko zadrego, vaš trud in vaša dela. Stanovitnost imate in ste trpeli zaradi Božjega imena in se niste utrudili.

Poznam tudi vašo stisko in vaše uboštvo - ste pa bogati - in vem, da vas sramotijo tisti, ki pravijo, da so Kristjani, pa niso, marveč so družba satanova.

Oni pravijo, da so resnicoljubni, pa niso, ampak se lažejo.

Vi ste ohranili Besedo in niste zatajili dediščine in vere vaših očetov.

Ohranite, kar imate, da vam nihče venca ne vzame.

Slišal sem, da je smrt (božja dekla) ugrabila tako mnoge med vami, ki so se z velikimi napori zavzemali za vašo pravico.

Slišal sem tudi, da naš verni prijatelj in podpornik Darko je nenadoma umrl. Zato mi je tesno pri srcu, saj je Darko vam na ljubo mnogo storil

in vas je varoval pred tistimi, ki so vas silili zatajiti vaš obraz, vaš jezik, vašo kulturo.

A vi, bratje Benečije, ki hodite med strahom in upanjem na poti pravice, ohranite vero in tako boste gradili svoje življenje na skali.

Bog ne gleda na osebo, ampak mu je v vsakem narodu všeč, kdor se ga boji in dela po pravici. Vi veste, da kdor dela pravico, je pravičen, kakor je Bog pravičen.

Ohranite Besedo, ki vam jo je Bog dal.

Beseda je v začetku vseh stvari: je premisa in pogoj vaše rasti.

V ZAČETKU JE BESEDA.
VSE NASTANE PO NJEJ
IN BREZ NJE NE NASTANE NIČ.
V NJEJ JE ŽIVLJENJE
IN ŽIVLJENJE JE LUČ LJUDI.

Bratje Benečije, rotim vas pri Bogu in Kristusu, ki bo sodil žive in mrtve:

razglašajte Besedo, držite Jo v srcu in v duši.

Storite, naj Beseda živi v vas, med vami, v vaših ustih, v vaših hišah, v vaših cerkvah.

Storite, naj se Beseda učloveči v Benečiji in med vami naj se naseli, da vsi lahko vidimo Njeno slavo.

Beseda je naše življenje in luč naših ljudi.

Zunaj Besede in brez Nje je samo tema sovraštva, nasilnost in debela laž.

V taki temi rastejo (kakor robide, trni in koprive) fašizmi in lažni domoljubi, ki se hranijo s koristjo in porajajo trpljenje.

In vi, bratje Benečije, ste pretrpeli in do danes trpite, ko vidite, kaj in kako dela v temi, kdor je ubil v sebi Besedo in Jo hoče ubiti tudi v vas:

glej, krivični napenjajo lok,
uravnavajo svoje puščice na tetivi,
da bi v temi streljali na iskrene v srcu.

Gospod naš Bog naj nas varuje pred tistimi, ki so prodali Besedo za trideset denarjev!

Naj nas varuje pred blaznim navdušenjem vsakega sovraštva.

Kdor svojega brata sovraži, je v temi in ne ve, kam gre, ker mu je tema oslepila oči.

Kdor brata sovraži, je ubijalec. Tako nas tudi naša zgodovina uči.

Kdor ne ljubi, ostane v smrti in povzroči smrt.

Nasprotno, Beseda poraja ljubezen, ki se razdaja: zato je Ona naš zaklad. Tako se s tem zakladom pripravljamo na nove dni, da bi gradili nov svet; da bi gradili na novo tudi našo Benečijo.

S tem zakladom se lahko predstavimo, da bi izgovorili in predlagali Besedo Onega, ki zna gledati obraz noči skozi jutro dneva Vstajenja.

In še, s tem zakladom si lahko predstavljamo našo Benečijo, ki raste v svobodi in v spoštovanju vseh Božjih sinov.

Lahko si predstavljamo, da ljudje po vseh dolinah Benečije hvalijo Boga v svojem slovenskem jeziku, "da bi ta družina, zedinjena v trodnem Bogu, blestela kot živa Cerkev, Kristusovo telo in svetišče Svetega Duha, v slavo Božje neskončne modrosti".

Bratje Benečije, držite Besedo, ki je vaš zaklad.

Skupaj hodite proti tretjemu tisočletju.

Beseda bodi z vami na poti.

Bodite trdni v veri, držite se moško, bodite močni. Vse naj se pri vas vrši v ljubezni.

Končno, bratje Benečije, veselite se, živite v miru, in Bog ljubezni in miru bo z vami.

Pozdravite drug drugega s svetim poljubom. Srčno pozdravljam vas. Milost in moč Besede naj bo z vsemi.«

trinkov

koledar

koledar

leto 1998

ljudska modrost

dvie riesne

štier smiešne

EMIL CENCIG

Januar

1	Č	Mati Božja Marija - Novo leto	
2	P	Bazilij	
3	S	Genovefa - Presveto Jezusovo ime	
4	N	2. nedelja po Božiču - Angela Folinjska	
5	P	Telesfor - Simeon)
6	T	Sveti trije kralji	
7	S	Lucijan - Rajmund	
8	Č	Severin	
9	P	Julijan - Hadrijan	
10	S	Aldo	
11	N	Jezusov krst - Pavlin Oglejski, apostol Slovencev	
12	P	Tatjana	○
13	T	Hilarij - Veronika	
14	S	Feliks - Odorik iz Pordenona	
15	Č	Pavel Puščavnik - Maver	
16	P	Marcel	
17	S	Anton Puščavnik	
18	N	2. nav. nedelja - Priska	
19	P	Knut - Marij	
20	T	Fabijan - Sebastijan	☾
21	S	Neža (Jana) - Epifanij	
22	Č	Vincencij	
23	P	Ildefonz	
24	S	Francišek Sal.	
25	N	3. nav. nedelja - Spreobrnitev sv. Pavla	
26	P	Tit - Timotej	
27	T	Angela Merici	
28	S	Tomaž Akvinski	●
29	Č	Konstanc	
30	P	Hijacinta	
31	S	Janez Bosco	

Februar

1	N	4. nav. nedelja - Brigita Irska	
2	P	Svečnica - Darovanje Jezusa	
3	T	Blaž - Oskar)
4	S	Andrej Corsini	
5	Č	Agata	
6	P	Pavel Miki in tov.	
7	S	Rihard - Koleta	
8	N	5. nav. nedelja - Hieronim Emiliani	
9	P	Sholastika - Viljem Vel.	
10	T	Apolonija	
11	S	Lurška Mati Božja - Eloisa	○
12	Č	Eulalija	
13	P	Katarina Ricci	
14	S	Valentin (Zdravko)	
15	N	6. nav. nedelja - Georgija	
16	P	Onezim	
17	T	Silvin - Amedeo	
18	S	Simeon Jeruz. - Flavijan	
19	Č	Konrad	☾
20	P	Ulrih	
21	S	Peter Damiani	
22	N	7. nav. nedelja - Sedež ap. Petra - debelinca	
23	P	Polikarp	
24	T	Lucij - pust	
25	S	pepelnica	
26	Č	Matilda	●
27	P	Gabrijel	
28	S	Roman - Osvald	

Marec

1	N	1. post. nedelja - Svibert - Albin	
2	P	Simplicijan	
3	T	Marin	
4	S	Kazimir	
5	Č	Janez od Križa	☾
6	P	Fridolin	
7	S	Felicita in Perpetua	
8	N	2. post. nedelja - kvatrnica	
9	P	Frančiška Rimska	
10	T	40 mučencev iz Sebaste	
11	S	Sofronij - Evlogij	
12	Č	Maksimilijan	
13	P	Nikefor	○
14	S	Matilda - Florentina	
15	N	3. post. nedelja - Klemen - Luisa	
16	P	Hilarij in Tacijan	
17	T	Jedert	
18	S	Ciril Jeruzalemski	
19	Č	Sveti Jožef, mož Device Marije	
20	P	Klavdija	
21	S	Nikola iz Flue	☾
22	N	4. post. nedelja - Katarina Gen.	
23	P	Turibij iz Mongr.	
24	T	Dionizij - Sever	
25	S	Gospodovo oznanenje	
26	Č	Evgenija	
27	P	Rupert	
28	S	Sikst III.	●
29	N	5. post. nedelja - tiha nedelja	
30	P	Amedej Savojski	
31	T	Modest - Benjamin	

April - 16M

1	S	Hugo	
2	Č	Frančišek Pavelski	
3	P	Rihard)
4	S	Izidor	
5	N	Cvetna (olična) nedelja	
6	P	Marcelin	
7	T	Janez de la Salle	
8	S	Tomaž Tolentinski	
9	Č	veliki četrtek	
10	P	veliki petek	
11	S	velika sobota	○
12	N	Velika noč - Jezusovo vstajenje	
13	P	Velikonočni ponedeljek - Martin	
14	T	Valerijan	
15	S	Anastazija	
16	Č	Bernadeta S.	
17	P	Anicet	
18	S	Elevterij	
19	N	2. velik. nedelja - bela nedelja	☾
20	P	Sara	
21	T	Anzelm	
22	S	Leonid - Teodor	
23	Č	Jurij	
24	P	Fidelis iz Sigm.	
25	S	Marko Evangelist - dan osvoboditve	
26	N	3. velik. nedelja - Marija, Mati Dobrega Sveta	●
27	P	Cita	
28	T	Peter Chanel	
29	S	Katarina Sienska	
30	Č	Jožef Cottolengo - Pij V.	

Maj

1	P	Jožef delavec - praznik dela	
2	S	Atanazij	
3	N	4. velik. nedelja - Filip in Jakob apostola)
4	P	Florijan (Cvetko)	
5	T	Gotard	
6	S	Dominik Savio	
7	Č	Flavij	
8	P	Ida	
9	S	Pahomij	
10	N	5. vel. nedelja - Antonin	
11	P	Mamert	○
12	T	Leopold Mandič	
13	S	Fatimska Mati Božja - Servacij	
14	Č	Matija ap.	
15	P	Zofija (Sonia)	
16	S	Janez Nepomuk	
17	N	6. vel. nedelja - Pashal Baylon	
18	P	Janez I.	
19	T	Ivo	☾
20	S	Bernardin Sienski	
21	Č	Evtihij	
22	P	Rita da Cascia	
23	S	Deziderij	
24	N	Vnebohod - Veliki križ	
25	P	Urban - Beda	●
26	T	Filip Neri	
27	S	Avguštin Cant.	
28	Č	Emilij - German	
29	P	Maksimilijan Emonski	
30	S	Kancij in tov.	
31	N	Majenca - Marijino Obiskanje	

Junij

1	P	Justin	
2	T	Marčelin in Peter)
3	S	Karel Lwanga in tov.	
4	Č	Kvirin	
5	P	Bonifacij	
6	S	Norbert	
7	N	Presveta Trojica - kvatrnica	
8	P	Medard	
9	T	Efrem - Primož in Felicijan	
10	S	Bogumil	○
11	Č	Barnaba ap.	
12	P	Onofrij	
13	S	Anton Padovanski	
14	N	Presveto Rešnje telo - Elizej prerok	
15	P	Vid	
16	T	Avrelijan	
17	S	Ranierij	☾
18	Č	Marina	
19	P	Gervazij in Protazij - Presv. Jezusovo Srce	
20	S	Marijno Brezmadežno Srce	
21	N	12. nav. nedelja - Alojzij Gonzaga	
22	P	Pavlin Nol.	
23	T	Jožef Cafasso	
24	S	Rojstvo Janeza Krstnika	●
25	Č	Viljem	
26	P	Vigilij	
27	S	Ema Krska - Ciril Aleks.	
28	N	13. nav. nedelja - Irenej - Ada	
29	P	Peter in Pavel ap.	
30	T	Prvi rimski mučenci	

Julij

1	S	Teobald)
2	Č	Oton	
3	P	Tomaž ap.	
4	S	Elizabeta Port.	
5	N	14. nav. nedelja - Ciril in Metod	
6	P	Marija Goretti	
7	T	Vilibald	
8	S	Hadrijan	
9	Č	Veronika Giuliani	○
10	P	Amalija (Alma - Ljuba)	
11	S	Benedikt	
12	N	15. nav. nedelja - Mohor in Fortunat	
13	P	Henrik	
14	T	Kamil de Lellis	
15	S	Bonaventura (Bogdan)	
16	Č	Karmelska Mati božja	☾
17	P	Aleš	
18	S	Fridrik	
19	N	16. nav. nedelja - Aurea (Zlatka)	
20	P	Marjeta	
21	T	Lovrenc iz Brind.	
22	S	Marija Magdalena	
23	Č	Brigita	●
24	P	Kristina	
25	S	Jakob Starejši ap. - Kristof	
26	N	17. nav. nedelja - Joahim in Ana	
27	P	Gorazd in Kliment	
28	T	Viktor I.	
29	S	Marta	
30	Č	Peter Krizolog	
31	P	Ignacij Lojolski)

Avgust

1	S	Alfonz M. de Liguori	
2	N	18. nav. nedelja - Evzebij iz Vercelli	
3	P	Lidija	
4	T	Janez M. Vianney	
5	S	Marija Snežnica (Nives)	
6	Č	Jezusovo spremenitev na gori Tabor	
7	P	Kajetan	
8	S	Dominik	○
9	N	19. nav. nedelja - Fermo	
10	P	Lovrenc	
11	T	Klara (Jasna)	
12	S	Erkolan	
13	Č	Poncijan in Hipolit	
14	P	Maksimilijan Kolbe	☾
15	S	Marijino Vnebovzetje - rožinca	
16	N	20. nav. nedelja - Rok	
17	P	Hijacint	
18	T	Helena	
19	S	Janez Eudes	
20	Č	Bernard	
21	P	Pij X.	
22	S	Devica Marija Kraljica	●
23	N	21. nav. nedelja - Roza iz Lime	
24	P	Jernej ap. (Bartolomej)	
25	T	Ludvik IX.	
26	S	Genezij	
27	Č	Monika	
28	P	Avguštin	
29	S	Janez Glavosek - Sabina	
30	N	22. nav. nedelja - Feliks (Srečko)	☾
31	P	Rajmund (Rajko)	

September

1	T	Egidij (Tilh)	
2	S	Licinj	
3	Č	Gregor Veliki	
4	P	Rozalija (Žalka)	
5	S	Lovrenc Giustiniani	
6	N	23. nav. nedelja - Eva - Zaharija prerok	○
7	P	Regina	
8	T	Rojstvo Device Marije (Bandimica)	
9	S	Peter Klaver	
10	Č	Nikolaj Tol.	
11	P	Emilijan (Milko)	
12	S	Marijino ime	
13	N	24. nav. nedelja - Janez Križ. Zlatousti	☾
14	P	Povišanje svetega Križa	
15	T	Žalostna Mati Božja (Dolores)	
16	S	Kornelij in Ciprijan	
17	Č	Robert Bellarmino	
18	P	Jožef Kupertinski	
19	S	Januarij	
20	N	25. nav. nedelja - kvatrnica	●
21	P	Matej (Matevž) ap. in ev.	
22	T	Mavricij	
23	S	Lin - Tekla	
24	Č	Marija rešiteljica jetnikov	
25	P	Avrelija (Zlatka)	
26	S	Kozma in Damijan	
27	N	26. nav. nedelja - Vincencij Pavelski	
28	P	Venčeslav	☾
29	T	Mihael, Gabrijel, Rafael nad.	
30	S	Hieronim	

Oktober

1	Č	Terezija Deteta Jezusa	
2	P	Angeli Varuhi	
3	S	Evald	
4	N	27. nav. nedelja - Frančišek Asiški	
5	P	Justina	○
6	T	Bruno	
7	S	Rožarska Devica Marija	
8	Č	Simeon	
9	P	Dionizij	
10	S	Frančišek Borgia	
11	N	28. nav. nedelja - Placida	
12	P	Maksimilijan	☾
13	T	Edvard	
14	S	Kalist I.	
15	Č	Terezija Velika, Avilska	
16	P	Hedvika	
17	S	Ignacij Antiohijski	
18	N	29. nav. nedelja - Luka evangelist	
19	P	Izak Jogues - Laura	
20	T	Vendelin - Bertilla	●
21	S	Uršula - Celina	
22	Č	Marija Saloma	
23	P	Janez Kap.	
24	S	Anton M. Claret	
25	N	30. nav. nedelja - Krizant in Darija	
26	P	Evarist	
27	T	Frumencij	
28	S	Simon in Juda Tadej ap.	☾
29	Č	Narcis	
30	P	Alfonz Rodriguez	
31	S	Volfgang	

November

1	N	31. nav. nedelja - Vsi sveti	
2	P	Verne duše	
3	T	Just - Ubert	
4	S	Karel Borom. (Drago)	○
5	Č	Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krst.	
6	P	Lenart	
7	S	Engelbert	
8	N	32. nav. nedelja - Deodat (Bogdan)	
9	P	posvetitev lateranske bazilike	
10	T	Leon Veliki	
11	S	Martin iz Toursa	☾
12	Č	Jozafat	
13	P	Stanislav Kostka (Slavko)	
14	S	Nikola Tavelič	
15	N	33. nav. nedelja - Albert Veliki	
16	P	Marjeta Škotska	
17	T	Elizabeta Ogrska	
18	S	posvetitev bazilike Sv. Petra	
19	Č	Epimak	●
20	P	Korejski mučenci	
21	S	Darovanje Device Marije	
22	N	34. nav. nedelja - Kristus kralj vesoljstva	
23	P	Klement - Kolumban	
24	T	Krizogon	
25	S	Katarina Aleksandrijska	
26	Č	Konrad	
27	P	Virgil - Valerijan Oglejski	☾
28	S	Sostene	
29	N	1. adv. nedelja - Saturnin	
30	P	Andrej ap. (Štandrež)	

December

1	T	Elgij	
2	S	Bibijana (Živa)	
3	Č	Frančišek Ksaver	○
4	P	Barbara	
5	S	Saba	
6	N	2. adv. nedelja - Miklavž	
7	P	Ambrož	
8	T	Brezmadežno spočetje D. Marije - adventnica	
9	S	Valerija	
10	Č	Loretska Mati božja	☾
11	P	Damaz I.	
12	S	Ivana Frančiška de Chantal	
13	N	3. adv. nedelja - Lucija	
14	P	Janez od Križa	
15	T	Silvija	
16	S	Adelhajda (Adelina)	
17	Č	Lazar iz Betanije	
18	P	Adele	●
19	S	Urban V	
20	N	4. adv. nedelja - kvatrnica	
21	P	Peter Kanizij	
22	T	Frančiška Ksaverija Cabrini	
23	S	Viktorija (Vika)	
24	Č	Sveti večer	
25	P	Božič	
26	S	Štefan	☾
27	N	Sveta družina - Janez ap. in ev.	
28	P	Nedolžni otroci, mučenci	
29	T	Tomaž Becket	
30	S	Ruggero	
31	Č	Silvester	

LETO 1998

Leto 1998 je navadno leto, ima 365 dni, začne in konča se v četrtek.
Februar ima 28 dni.

Cerkveno leto začne s prvo adventno nedeljo 30. novembra 1997 in traja do prve adventne nedelje, 29. novembra 1998.

Letni časi:

Pomlad: 20. marca. Sonce stopi v znamenje Ovna ob 20.55 uri.

Pomladni ekvinokcij. Začne pomlad.

Poletje: 21. junija. Sonce stopi v znamenje Raka ob 15.03 uri.

Poletni solsticij. Začne poletje.

Jesen: 23. septembra. Sonce stopi v znamenje Tehnice ob 6.38 uri.

Jesenski ekvinokcij. Začne jesen.

Zima: 21. decembra. Sonce stopi v znamenje Kozoroga ob 2.57 uri.

Zimski solsticij: začne zima.

Premakljivi prazniki v novem letu:

Pepelnica: 25. februarja; Prva kvatrna nedelja: 8. marca; Velika noč: 12. aprila; Vnebohod (Velik Križ): 24. maja; Majenca, Binkošti: 31. maja; Presveta Trojica, Druga kvatrna nedelja: 7. junija; Presveto Telo: 14. junija; Tretja kvatrna nedelja: 20. septembra; Prva adventna nedelja: 29. novembra; Četrta kvatrna nedelja: 20. decembra.

Vladar leta 1998 je planet Merkur, ki je Soncu najbližni planet. Da napravi svoj tek okoli svoje osi, se zavrti v 24 urah in 50 minut. Da dovrši svoj tek okoli Sonca, potrebuje samo 88 dni (Merkurjevo leto).

Merkurjeva leta so bolj suha in mrzla kot topla, zraven tega so malo-kdaj rodovitna.

Pomlad: konec marca je precej vroč, prijeten; april do 25. suh in hladen, proti koncu mrzel; maj ima v začetku ugodne in mrzle dneve, kar škoduje sadnemu drevju.

Poletje: je precej deževno, ta vlažnost pa ne pomaga zemlji.

Jesen: pozno na jesen je mnogo dežja in mraza; v drugi polovici meseca oktobra nastane suho vreme, ki traja do meseca decembra, samo včasih je vmes malo dežja.

Zima: po suhi jeseni bo pozimi v začetku meseca decembra mraz in mrzlo vreme, ki bosta trajala do februarja, ki bo bolj ugoden, v sredi zelo mrzel. Ta zima traja do marca z viharjem.

Rodovitnost.

Poletna setev.

Vse te setve uspevajo zelo dobro: posebno je dobro leto za ječmen, oves, grah, lečo.

Zimska setev.

Ta je tako različna, da se da o tem težko povedati kaj gotovega. Če je bilo lani suho in vroče poletje, ima pšenica v Merkurjevem letu mnogo slame, pa malo zrnja.

Jesenska setev.

Najboljša je rana in pozna setev.

Vinstvo.

V Merkurjevih letih trta obrodi le malo, četudi kaže spomladi lepo.

LJUDSKA MODROST

Več kot pol gorja, boleznì bi si ljudje prihranili, ko bi vsakdo zdravje varovati hotel in umel.

Bodi moder! Za zdravje skrbi: uporabljalj, kar ti koristi, in se ogiblji tega, kar ti bo škodovalo.

Spanje

Spanje je močno potrebno zdravju in življenju. Brez spanja ni mogoče živeti. Spanje utrujenemu poživì moči.

Dojenci naj spijo skoraj 12 ur; odrasli pa naj ne spijo manj kot 7 ur, pa tudi ne dosti več: oboje je škodljivo, ker v spanju se kri enakomerno razdeli in gorkota se zravnava po raznih udih telesa.

Da sladko in mirno spiš, moraš:

- podnevi pridno delati: kdor pridno ne dela, ampak samo rad pohaja, poseda, dremlje in nekoliko ne utruði života, nima trdnega spanja in se ponoči nič kaj ne počije;
- nikar zvečer preveč ne jej, da te ne bo tiščal želodec;
- pojdi okoli devete ali desete ure spat, da boš zjutraj lahko zgodaj vstal. Kdor ponoči vasuje, posebno prebije na soboto celo noč v "diskoteki" v oglušilni godbi in z zauživanjem mamil in opojnih pijač, škoduje svojemu životu, ker mu krati potrebno spanje;
- izpodi si iz glave vse misli, ki delajo skrbi, in zaupaj previdnosti božji;

- očisti svojo vest; pregovor pravi: »Kdor je mirne vesti, tudi sladko spi!«;
 - roki nikdar ne daj skleniti nad glavo, ker ne more kri lahko, frajno teči po njih;
 - zglavja si ne delaj ne previsokega ne prenizkega;
 - kdor leži vznak, posebno kdor si zvečer natlači želodec ali pa če je kaj takega, kar želodec težko prebavlja, ima težke, neprijetne sanje, in če ima gosto, pokvarjeno kri, mu zastaja, mu leže na prsi, mu sapo zapira; naši preprosti ljudje pravijo, da ga mora tlačiti;
 - na levi strani ležati ni dobro, ker jetra srce tišče in krvni dotok ovirajo, zavirajo kri; najbolje je na desni strani ležati;
 - spati moraš z zaprtimi ustmi in dihati skozi nos, sicer preveč smrčiš in motiš druge v spanju,
 - če ne moreš spati, moli ali pa vstani, če je že skoraj čas; v postelji dolgo časa zjutraj ostati, dolgo ležati brez spanja je nevarno in škodljivo. V premrzli postelji ne spimo dobro. Postelja naj je topla. Odeja naj je mehka, lahka in dosti velika.
- Duševno delujoči ljudje potrebujejo več spanja kakor telesno delujoči. Kdor zvečer kmalu spat hodi in zjutraj zgodaj vstaja, je čil in vesel!

DVIE RIESNE

Iz pridge pre Pierna, renkega barnaškega famoštra.

»Od Boga so nas ločile tri stene: stena narave, stena grieha in stena smarti.

- Stena narave je padla, kar Buog se je učlovečil in postal človek ku mi, da bi mi postali ku On, njegovi sinuovi. V Jezusu so kupe združene za vekomaj Božja in človeška narava.

- Stena grieha je padla, kar je Jezus na Veliko nuoč od smarti vstal. Od tekrat smart nie vič stena pred nami, ampak vrata, ki se odprejo, da se srečamo z Buogam, ki je naš Oče, za večno življenje.

Pot v sarce

Donas ist grem v svoje sarce.
Stanuje v njem dobruotni Buog,
ki vedno v njem parpravljjen je,
da z mano pogovarja se.

Ist pa sam suh, opustošen,
brez misli tud in brez besied.
Jubezni kaplje nie v mene,
kier prazno je muoje sarce.

Prosu pa rad Boga ist bom,
ki vse jubezni rieka je,
popolno naj namoči me,
da spet duhovno oživim.

Tako puščava muoja spet
zazeleni in obrodi
sadove dobre do Boga,
do vsieh ljudi, do vsieh stvari.

ŠTIER SMIEŠNE

Sreča

Tona, beneški kmet, die svojemu mlademu nečaku Mateju: »Kaj je prava sreča, dragi muoj puobič, boš spoznu šele tekrat, ki se boš oženu!«. »Zaries, stric?«
»Zaries, samuo ki, škoda, tekrat bo prepozno!«.

Pokušanje

Mala Erika pride iz šuole damu. Veliki, prijazen domači pas Fufi skoči na njo in jo obliže po licu. Erika začne arjuti na ves glas. Zastrášena mama parleti k njej in jo vpraša: »Al te je Fufi oklù?«
»Ne, mama, samuo pokusu me je!«.

Lieta

»Mateo, dost liet ima tuoj bratac Diego?« - ga vpraša famoštar.
»Adnò lieto, gospuod famoštar.«
»Al zna žej hoditi?«
»Ne, ampak noge so mu že zrastle!«

Nebesa

Famoštar pre Pieri par lotrin die Mateju, ki je otrok previç živ in naprej nagaja: »Mateo, Mateo, bojim se, da midva se ne boma sreçala v nebesih!«

»Zaki, - se zaçudi Mateo, - kaj ste kajšno predebelo napravo?«

EFEMERIDE

ADRIANO NOACCO

ŽENÁR

Določanje od miesca:

Zasnegan, zake vse čakajo tekle miesca snieg. On rado pride sako lie-to.

Proverbe od timpa:

To more beté dna škoda, miete velazemo ženarja.

Vplivanje od lune:

Z mlado luno, ale tude parve kvart, ne se rado razvijajo an rasto plante (za stenje).

Ne vse vedo,

ke srieste dan funeral, to nose srečo, an srieste dno poročenje to nose slabo.

FEBRÁR

Določanje od miesca:

Reznek, tov tekle miesca to se zaries miete navado za uciepíte venjike an pomarje, posebno tov luno ugodeno.

Proverbe od timpa:

Se vietar piha na svete Valentin, štierdeset dni ne mouči.

Vplivanje od lune:

To zadnje kvart, pride beté stara luna (tov te parve dni), na ugone ra-

stenjé od koranin.

Ne vse vedo,

ke tov februarja race ne znesó pouno jajc, do miesca maja.

MARČ

Določanje od miesca:

Ljubek, zake tov tekle miesca ne redó ljubene mačke an druge reče an osebé.

Proverbe od timpa:

Pouno rose marča, pouno deža aprila.

Vplivanje od lune:

Te se zvedalo, ke luna na ma dosté važnost ta na kroženje od limfe tov planta (rastenje).

Ne vse vedo,

ke mačak one rep za ovesate dan alarm a dno slabo rieč o dno nevarnost.

ABRIL

Določanje od miesca:

Artećokar, zake o je miesac boj ugoden za pobrate artećoke.

Proverbe od timpa:

Kar ćantá kukoveca, dan dan dež an dan dan suhan.

Vplivanje od lune:

Za posjate, za spognate an za pobrate rastlenjé, re vprov te parve o te sekunde dan od nove lune, kar se naredé luno, tako bode te parve, o te sekunde dan od lune poune, tov kolm.

Ne vse vedo,

ke buojša rosa na je ta aprilena.

MAJ

Določanje od miesca:

Jahodár, zake tov pouno kraja to se pobiera jahodece, bode tov kvar-to koj tov gozd.

Proverbe od timpa:

Ciepoč o azsiekoč maja an kopoč avosta, to niema ne kruha ne mošta.

Vplivanje od lune:

Za miete pome an rože boj debele, to ma za kopate planto tov parve kvart, ali tudi mlade lune.

Ne vse vedo,

ke božac umerjè set, bogat za lakotjo, ospuot za mraza, zavisten za rajbjo.

JUNJ

Določanje od miesca:

Čariešnar, tov tekle miesac čariešnje ne so liepo zdriele.

Proverbe od timpa:

Z junja vulažen an mlačen, o stoj liepo kmet.

Vplivanje od lune:

Za ke na liepo se naraste krej vegetativ od salate an od broskve, te za vsjate tov zadnje kvart, ali tudi stare lune.

Ne vse vedo,

ke peršut o re konzervan tov dan puošť marzou an vietarstou. Nekar konzervan tov zaledar o tov frigo.

ŽETNJAK

Določanje od miesca:

Žetar, zate tov tekle miesac te se žej pobralo žito an mlatov.

Proverbe od timpa:

Če žetnjaka nebo pride ounen, dež o nie deleč.

Vplivanje od lune:

Trava usiečena an usušiena mlade lune na nie zló tečena za blago, an store malo mlieka.

Ne vse vedo,

ke vse diela poljedelske ne redo narete, kar so eklise o mrake lune (ali tudi, kar luna je trudna).

AVOŠT

Določanje od miesca:

Ribar. Nie miesac, ke zazdró brieske, ma boj miesac navaden za lovite ribe, tako so pravle naše stare.

Proverbe od timpa:

Kanjikula če obrenče suho, zmoče, če obrenče mokró, suhše.

Vplivanje od lune:

Gnuoj razložen tov zadnje kvart, luna stara, utaja njega sole boj počaso, tako re vse na vantaco.

Ne vse vedo,

ke kostanj se traja za mil liet, medtem ko bukva koj tristo.

SEPTEMBAR

Določanje od miesca:

Figar, zake o je temp just za fige tekaj okusene.

Proverbe od timpa:

Za svete Mihael burja na odkrije nje kožo.

Vplivanje od lune:

Rastenje od gobe, o se store dobar tov mlade lune.

Ne vse vedo,

ke smrieka zapije malo več koj devat litre vode, medtem ko bur sedamnajt an jasen okou dan hekoletro.

OKTUBAR

Določanje od miesca:

Moštar o Lovar, zake oktubar ma dva imena, ke se rado določejo za te, ke ne dielajo vino, an te, ke ne lovejo divjačeno.

Proverbe od timpa:

Kar oktubar o je dežou, njiva pride ugodena.

Vplivanje od lune:

Za sejče dervá to se preporoče to staro luno. Lune dobré so februarja an avošta.

Ne vse vedo,

ke za miete pet nedej, fevrár o be mou spaste tov dno lieto prestopen (bizest), ko začne četartak.

NOVEMBAR

Določanje od miesca:

Venár, še tekle miesac o re vprov za vse te diele an reči, ke razumejo vino.

Proverbe od timpa:

Za sveto Katarino mráz re tov kužino.

Vplivanje od lune:

Tov stare lune to se ubiva prasca an diela svo meso.

Ne vse vedo,

ke te starodavnike ne so klicale tekle sedam planede: Sonce, Luna, Jupiter, Venera, Saturn, Mars an Merkure, s teme kle kovine: auar, arent, stanj, ram, plomb, želiezo an merkure.

DECEMBAR

Določanje od miesca:

Bobar an Leden. Dva imana, ke liepo redo za tekle miesac. Te parve, zake to se je an seje bob, te druge vzrok mráz, led, ko pride rado.

Proverbe od timpa:

Za svete Nekoló mraz kliče: - San klé, ohibó! -

Vplivanje od lune:

Te dvie boj slabe lune so: ta marčena an ta decemberjuva, klicena še luna brumašta.

Ne vse vedo,

ke vino, popito zmernost, še dvie o tri tace po dne, ne branejo bode ve-
ne koj žile.

STUDIJSKI CENTER NEVAZA

25 let izštevajoča odlovanja

1994-2019

naš svet

trinkov

koledar

ŠTUDIJSKI CENTER NEDIŽA

25 let kulturnega delovanja

PAVEL PETRIČIČ

1 - Študijska skupina

Skupina, ki si je nadela ime naše najlepše reke, se je prvič zbrala v dvorani Belvedere 19. septembra 1972. Sledila je cela vrsta neformalnih srečanj, na katerih smo razpravljali o slovenski skupnosti v Furlaniji, o njeni zgodovini, jeziku, kulturi, umetnosti in gospodarstvu. Debate so se prvič operativno konkretizirale s posvetom, ki je bil v Čedadu 28. maja 1973. V naslednjem letu smo poročila s tistega posveta objavili v knjižici "Slovenska skupnost v Furlaniji".

Formalna ustanovitev Študijskega centra Nediža je bila sklenjena na zboru 28. decembra 1973 in januarja 1974 je prišlo do ustanovitvenega akta pri notarju. Med tem časom se je skupina ukvarjala s poglobljeno analizo knjige Carla Podreccce "Slavia Italiana" iz leta 1884. Študij Podreccce se je pokazal kot zelo spodbuden in odločili smo, da knjigo, ki je bila že prava redkost, ponatisnemo s spremnim komentarjem in bibliografsko študijo. Ponatis je izšel leta 1977 in je bil izredno dobro sprejet, saj je že pred časom pošel in ga bo treba čimprej znova izdati.

2 - Kulturni dnevi

Že leta 1973 je center ocenil, da bi bilo primerno diskusije organsko uokviriti. Ta okvir je dobil podobo Benečanskih kulturnih dnevov, ciklov

predavanj, ki so se vsako leto monografsko osredotočila na posamezne vidike beneške stvarnosti: jezikovne, zgodovinske, umetnostne, teritorialne in gospodarske. Formula je naletela na veliko zanimanje in odziv in lahko rečemo, da je bila tudi temeljnega pomena za širjenje študij o slovenski skupnosti v Furlaniji.

Nekatere cikle smo zbrali v zbornike, spet druga predavanja smo objavljali tudi posamično. Naj opozorimo le na zbornik "Govor, jezik in besedno ustvarjanje v Beneški Sloveniji" ali na zbornika o zgodovini in gospodarsko-družbeni problematiki, ki sta izšla le v italijanščini, ter na dvojezično knjigo "Po poteh Andreja iz Loke", ki obravnava kulturne in umetnostne stike med Furlanijo in Slovenijo od XV. do XVIII. stoletja.

Leta 1994 je center skupaj z vsedržavnim odborom jezikovnih manjšin Confemili in videmsko univerzo pripravil mednarodno posvetovanje "Otroški govor in manjšine". Posvetovanja so se udeležili predstavniki vseh manjšinskih skupnosti iz Italije in mnogi manjšinski strokovnjaki iz drugih evropskih držav. Obširen zbornik z referati in poročili tega posveta je izšel leta 1996.

3 - Promocijska dejavnost

Srečanja so med drugim tudi opozorila na možnosti poseganja na druga področja. Oglejmo si nekatera izmed teh: glasbena dejavnost, ki se je razvila v samostojen zbor "Pod lipo" in v glasbeno šolo, ki je sprva delovala v okviru centra, pozneje pa je postala podružnica Glasbene matice iz Trsta; likovna dejavnost, kjer zdaj deluje Društvo beneških umetnikov z zelo aktivno galerijo; na teh temeljih je zrasla tudi zadruga Lipa, ki razvija umetno obrt in še zlasti založniško dejavnost, ki se je poslužujejo tudi druga slovenska društva; rekreacijske dejavnosti, skozi katere so otroci ponovno spoznavali domače kulturno izročilo. In končno je tu še izobraževalna dejavnost, katere izvajanje si je potem prevzel Zavod za slovensko izobraževanje.

4 - Vzgojni programi

Prav na vzgojnem področju je center igral odločilno in vplivno vlogo, saj je s svojimi pobudami močno posegel v odnos otrok in še prej družin do slovenskega jezika. Leta 1974 je bil prvič razpisan natečaj "Moja vas" za spise v domačem slovenskem narečju, ob sklepu katerega je bila kulturna in pevska prireditev in predstavitev brošure Vartac, v kateri so bila zbrana najzanimivejša besedila, prilagojena slovenski normi zgolj v pisavi. Natečaj je postal prava uspešnica in še danes, po 24 letih življenja, ohranja svojo funkcijo ovrednotenja slovenskih narečnih variant v Videmski pokrajini. Nekaj let je natečaj zajel celotno slovensko ozemlje v deželi.

Najzahtevnejši vzgojni program so predstavljala kulturno-rekreacijska letovanja Mlada brieza, ki so bila večinoma v naših hribovskih vaseh. Program je obsegal organiziran pouk slovenskega jezika, zborovsko petje ljudskih pesmi, spoznavanje okolja in sestavo ciklostiliranega glasila, pa še proste dejavnosti, igre in izlete. Tudi ta program je naletel na izreden odziv in je močno pritegnil otroke in družine. Čeprav je bilo predvsem prva leta mogoče preveč prostora za spontano improvizacijo, so letovanja, katerim se je potem pridružil še krajši čas počitnic v Sloveniji, dala centru spodbudo za iskanje drugih strategij pri vzgojni dejavnosti. Program se še danes nadaljuje v poletnih centrih, ki jih prireja zadruga Lipa v sodelovanju z občinskimi upravami Nadiških dolin ob finančni pomoči deželne uprave.

Prav ta izkustva so privedla do zamisli, da bi vzgojni program moral biti bolj organski in časovno daljši. V ta namen je prišlo do ustanovitve Zavoda za slovensko izobraževanje, kateremu je bila poverjena naloga, da prouči možnosti ustanovitve zasebnega predšolskega središča ter poišče praktične in programske premise takega projekta. Spontana izkustva študijskega centra Nediža predstavljajo torej osnovo dvojezičnega izobraževanja v Nadiških dolinah. Na tem področju center ohranja svojo vlogo kulturnega pobudnika, kot dokazuje tudi organi-

zacija pomembnega mednarodnega posvetovanja Otroški govor in manjšine.

5 - Mladinska književnost in založniška dejavnost

Vsako leto ima center v programu tudi druge pobude, kot so prireditve ob dnevu slovenske kulture, različne umetniške in dokumentarne razstave, fotografski arhiv in tako naprej. Temeljnega pomena je tudi sektor, ki skrbi za publikacije, predvsem za otroško literaturo. Gre tako za pripovedna dela kot za poglavja iz zgodovine in drugo. Najzanimivejši je pri tem projekt Flores, katerega namen je omogočiti skupno izdajo izvirnih del v različnih manjšinskih jezikih in torej spoznavanje posameznih slovstvenih izročil. Prvo in tretjo knjigo te zbirke (Zimska pravljica ter Jubica an Arpit), je realiziral prav naš center, izšli sta pa tudi v drugih manjšinskih jezikih. Končno je leta 1996 izšla prva antološka zbirka za otroke "Sonce sieje", sestavljena v nadiškem narečju. Pred izdajo je antologija "Sonce sieje 2", namenjena učencem višjih razredov osnovne šole. Za ekonomske aspekte in distribucijo skrbi založniška zadruga Lipa.

Študijski center Nediža je po statutu avtonomno združenje, vendar sodeluje z drugimi organizacijami slovenske manjšine pri izdelavi političnih in kulturnih predlogov slovenske skupnosti v Videmski pokrajini. Stike goji tudi z različnimi manjšinskimi organizacijami v Italiji in Evropi.

Ta kratka zgodovina Študijskega centra Nediža mi nudi priložnost za razmislek, kako pri zgodovini gledamo na doslednost in logično povezanost dejstev, kot bi šlo za izvajanje vnaprej določenega programa, za uresničevanje doslednega načrta. Tudi današnje razmišljanje o položaju leta 1972 ima le malo smisla, saj naše ocene pogojuje današnje stanje, naš današnji položaj.

Danes lahko na primer utemeljeno ugotovljamo, da je na kulturnem po-

dročju kljub drastično manjšim ekonomskim možnostim organizirana prisotnost Slovencev širša in bolj kakovostna, da je vsaj v Nadiških dolinah delovanje dokaj specializirano na krajevni ravni, da je naš teritorij senzibiliziran na različnih območjih in geografskih točkah, da se novi sloji prebivalstva vključujejo v delo in se zavedajo lastne identitete. Pomemben pokazatelj so novi občinski organi, kjer so kot župani in upravitelji prisotni mnogi ljudje, ki izhajajo iz naših družvenih izkustev. Vendar ni težko opaziti, da so tudi težave večje, predvsem zaradi nadaljnjega zmanjšanja števila prebivalstva in posledičnega staranja njegove strukture, ti faktorji pa onemogočajo tudi primerno obnavljanje v vodenju kulturnih pobud.

Lahko tudi opazimo, da je ozemlje Beneške Slovenije zajel intenziven kulturni vzgon, ki se kaže tako na splošni ljudski ravni kot tudi v bolj selektivnem delovanju na področju jezika, zgodovine, gospodarstva, umetnosti v posameznih društvih, ki so bila dolgo časa združena v naporih, ki jih lahko brez dvoma označimo za zgodovinske. Danes je torej kulturna ponudba raznolika in omogoča različne opcije. Če govorimo o strukturah kot o krajih, kjer naj bi se kultura izražala, pa je zamuda vidna. Dvorane, gledališča in širši prostori so še vedno sanje, in še te se oddaljujejo. Pozitivno pa je, da je zrasla potreba po kulturi, čeprav lahko tej potrebi zadostimo le na alternativne načine, na neprimernih, funkcijsko neopredeljenih in improviziranih krajih, kar kaže na našo pordrejenost v primerjavi z drugimi pokrajinami.

Danes smo uresničili, če tako lahko rečem, zaželeni pluralizem z več pokrovitelji. Prednost je v tem, da se vsakdo počuti na svojem in se samostojno organizira; pomanjkljivost pa je, da dialog zastaja in ne najde pravega izraza, če odmislimo sporadična srečanja, ki so bolj sad dobre volje kot prave koordinacije ali vsaj skupnega razmišljanja. Vsak ostaja v svojem vrtičku, gotov, da je v svojem predstavništvu nezamenljiv. Ideja skupnega središča, kjer bi se vsi izražali, usklajevali stališča in pobude ter razpravljali, v Beneški Sloveniji ne najde pravega

odmeva; razlike so se celo povečale. Sam sem še vedno prepričan, da je bilo odklanjanje skupne tribune velike napaka.

Mnogi od teh problemov leta 1972 niso obstajali. Predvsem niso obstajali za skupino, ki se je zbrala v Špetru in si naredila ime Nediža, ko je bila brez organizacije, brez sedeža, brez programa in jasno da tudi brez denarja. Ne moremo torej govoriti o kakem vnaprej pripravljenem načrtu, ki naj bi ga morda celo sugeriral kak "starejši brat" zunaj naše skupnosti. Od primera do primera smo ubirali možne poti na osnovi naših kulturnih interesov in naših sposobnosti, tudi poklicnih. Do leta 1978 nihče ni pomislil na kako zasebno slovensko šolo niti kot na najbolj oddaljeno možnost, toda velika, lahko rečemo masovna udeležba otrok na letovanjih je nakazala, da gre poskusiti tudi to pot, čeprav je bila izbira težka in globoko prediskutirana zaradi tveganj, ki so bila z njo povezana.

Vse se je razvijalo na zamislih, ki so se sprti rojevale ob sprotnem premagovanju ovir. Zdaj, po 25 letih delovanja, se mi vendarle zdi, da je Študijski center Nediža uresničil marsikaj koristnega za našo slovensko skupnost, da je pozitivno izkoristil razpoložljive človeške sile, da je del prebivalstva usmeril v novatorska izkustva na pomembnih področjih, predvsem pa glede dela z najmlajšimi, katerim smo posvetili našo pozornost.

V zadnjih letih smo izgubili nekatere prijatelje, ki so z idejami, predlogi in delom dali nenadomestljiv prispevek. Mislim predvsem, a ne samo, na Valentina Simonittija (1918-1989), arhitekta, raziskovalca in kulturnika, kateremu vsi veliko dolgujemo: še posebej se želim spomniti njegovega dela po potresu leta 1976 in njegovih prizadevanj, da bi vsi Slovenci Videmske pokrajine našli lastno organizacijsko obliko na osnovi "Listine o pravicah" in izšli iz položaja ponižujoče marginalnosti.

SLOVENSKO PESNIŠTVO V NADIŠKIH DOLINAH

ANITA BERGNACH

Beneški Slovenci so le ena izmed narodnih manjšin, ki živi zunaj meja matične Slovenije. V vsej svoji zgodovini niso nikoli imeli rednih državnih šol v materinem jeziku, kar je pospešilo proces raznarodovanja. Usoda večine beneškoslovenskih izobražencev je bila povezana z italijansko kulturo, res pa je tudi, da so bili v Benečiji vedno prisotni intelektualci z zelo trdno narodno zavestjo.

Prvi poskusi pesniškega ustvarjanja v Nadiških dolinah segajo v 19. stoletje. Vzroke, da je poezija pretežno domoljubna in narečna, moramo iskati v zgodovinskih okoliščinah. Zaradi popolne odsotnosti šol v materinem jeziku se beneškoslovenska pesniška tradicija ne more primerjati s tradicijo matične Slovenije. Pesniki so se srečevali z jezikovnimi težavami, zato so večkrat pesnikovali kar v narečju. Njihove pesmi so po obliki in vsebini preproste, lahko dostopne razumevanju in srcu. Izražajo ljubezen do domače zemlje ter krepijo narodno zavest. Razen kakšne izjeme ni nikjer mogoče določiti metruma, zasledimo pa kitično zgradbo in rimo. Priznati je treba, da je ta poezija dosegla svoj višek z Ivanom Trinkom, saj se njegove pesmi po obliki in vsebini razlikujejo od pesmi ostalih avtorjev, ker so metrično dovršene, vsebinsko pa se pogosto oddaljujejo od rodoljubne tematike. Kot primer domoljubne lirike navajamo pesem Rinalda Luszacha z naslovom **Rojstni dom**, v kateri avtor poje hvalnico svoji domačiji. Obljublja ji večno zvestobo ter vabi rojake k spoštovanju svojih korenin:

*Dom, za te živim,
saj tvoj jezik jaz govorim,
starši moji navadli me
spoštovati tvoje ime.*

*Četud daleč po sviete bom,
te v srcu vedno nosil bom.
Rojstni dom, se mene zdi,
da lepšega na svetu ni!
Prijatli, spoštovani vi!
Vsakdor naj za svoj dom skrbi;
kdor zaničuje svoj dom,
sam sebi si zakon prelom.*

V zadnjem času opazamo, da se v literarno življenje vedno pogosteje in v vse večjem številu vključujejo tudi mlajše generacije. Ker so ti ustvarjalci odraščali v povojnem času, ne poznajo nasilnega raznarodovanja, značilnega za obdobje fašizma. Niso bili priče požiganja slovenskih knjig, niti stroge prepovedi uporabe slovenskega jezika, zato se njihova poezija v marsičem razlikuje od Trinkove, Birtičeve in Predanove. V svojih pesmih izražajo ljubezen do rodne grude, zato pogosto izpovedujejo bolečino ob pogledu na zapuščene beneške vasi in propadajoče domačije. Mlajši pesniki pišejo najraje v domačem narečju. Sami so priča tihega in zahrbtnega potujčevanja, proti kateremu se čutijo nemočne, zato zveni njihova pesem kot protest. S svojim zgledom želijo pritegniti še druge rojake, da bi se s skupnimi močmi uprli počasnemu in postopnemu narodnemu odmiranju.

Kot smo že omenili, mlajši pesniki pišejo najraje v domačem narečju. Ker nimajo slovenskih šol, se veliko laže izražajo v pristni domači govorici. Njihove pesmi so preproste, vendar pa polne iskrenih čustev, bolečine in grenkega spoznanja. Narečje jim daje svojevrsten značaj, saj

zvenijo bolj prepričljivo in naravno. Mlajši ustvarjalci opuščajo tradicionalno metriko. Zaman bi iskali metrum in rimo, celo kitična zgradba je redka. Za razliko od starejših generacij, mlajši avtorji izpovedujejo v svoji poeziji predvsem osebno tragiko. Zunanjim dogodkom ne posvečajo posebne pozornosti, raje pa prisluhnejo svojemu notranjemu doživljanju. Njihova otožnost in notranji konflikti pa so večkrat tudi sad okoliščin, v katerih živijo. Kot primer tovrstne lirike navajamo pesem Andreine Trusgnach z naslovom **Garmak**. Vzdušje je melanholično, v pesničino dušo pa se naselita nemir in žalost:

*Po vasi nie vic obednega,
grede, ki gu luhtu na zvezda umiera.*

*Luč te velika na sveti: sa,
morebit, je buojš na videt!
Korito teče njega suze
an ist z njen.
Anta potle, pozime,
luči od hiš
parjo zvezde gu luhtu...*

Ne glede na literarno vrednost je pesniško ustvarjanje v Benečiji imelo in še ima posebno vlogo in pomen. Je odsev zvestobe koreninam, jeziku, kulturi in domači zemlji, zelo jasno pa izraža tudi voljo po preživetju. Zaradi svoje pričevalnosti in sporočilnosti se ta poezija uvršča med dejavnike, ki pomagajo ohranjati slovensko kulturo na tem ozemlju.

TRI SODOBNE REZIJANSKE PRIPOVEDI

ROBERTO DAPIT

Domnevam, da je ljudska pripoved kot spontan dogodek tudi v Reziji danes že izredno doživetje. Vsakdanje komunikacijske situacije v splošnem ne skoparijo s priložnostmi za pripoved, vsebina pripovedi pa v glavnem odraža sodobna izkustva ter izkustva iz preteklosti, ki pa največkrat ne segajo daleč.

Predstavljam si, da so mnogo redkejše priložnosti, ko ima pripoved družabno ali vzgojno funkcijo, kot jo je imela nekoč, ko je opravljala tudi pomembno vlogo prenašanja znanja znotraj družine in skupnosti. To se je še dogajalo v času, ko je v tej dolini raziskoval Milko Matičetov, čeprav se je že takrat začel razkroj starih oblik gorskega gospodarstva in skupaj z njim tudi delno razkranje krajevnega kulturnega izročila. Propadanje izročila je sledilo odseljevanju iz doline v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni. Ta proces gospodarskega razkroja se je do danes močno stopnjeval, k sreči pa ni v tako veliki meri prizadel tudi domače kulture.

V tisti "zlato dobi" rezijanskega pripovedništva je bilo po oceni M. Matičetovega zbranih okrog 4000 enot, različnih zvrsti ustnega izročila: pripovedi, pesmi, pregovori, uganke ipd. Vsi ti posnetki se hranijo na Inštitutu za slovensko narodopisje pri Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU, sam pa sem v okviru projekta "Revitalizacija in znanstvena obdelava tonskih posnetkov iz Rezije" prevzel nalogo, da to gradivo transkribiram in uredim.

Zbrano je bilo ogromno bogastvo ustnega izročila, ki nam bo po objavi omogočilo točneje začrtati zgodovino rezijanske kulture. Pripovedne enote, zbrane v tistem času, vsebujejo tematike in elemente od antične do značilno slovenske mitologije, od verovanj, ki so skupna s furlanskim okoljem, do takih, ki so značilna samo za Rezijo.

Danes je še vedno mogoče zbirati tovrstno gradivo in ne moremo izključiti možnosti, da bi prišla na dan še kaka novost. Največja ovira pa je vsekakor v ustvarjanju značilnih priložnosti, v katerih se pripoved pojavlja. Stare generacije, nosilke velike kulturne dediščine, so izginile in tudi starejši ljudje so danes že daleč od verovanj, ki so bila osnove rezijanske materialne in duhovne stvarnosti. Vendar ponavljam, da se mi še danes dogaja, da posnamem zanimive pripovedi, ki so večkrat avtobiografske narave, a se v njih poleg doživetij in izkustev pojavljajo tudi motivi iz izročila. V besedilih, ki jih tu predstavljam, se prepletajo motivi, ki so v zvezi z verovanjem v bajna bitja ali z dojetanjem onstranstva.

Rezija nas tu še enkrat očara s svojo enkratnostjo, pokaže nam, da ni izgubljen arhaični otok, kot jo večkrat opredeljujejo opazovalci, temveč zgled sožitja med človekom in naravo, celovitosti, ki je ne bo tako lahko načeti in ki jo bodo obdajajoči jo vrhovi še dolgo obvarovali pred neizprosnimi sunki globalizacijskih vetrov.

Tu predstavljam tri pripovedi, zbrane pred kratkim v dveh različnih rezijanskih vaseh: prvi dve sta mi posredovala informatorja iz Korita, tretjo pa informatorka iz Učje. Oba zaselka sta povezana z Osojanami, saj naj bi bila prvotno ta dva kraja planini te vasi in naj bi šele pozneje postala stalna zaselka. Korito je danes delno naseljeno le še v poletnem času, Učja pa ima le še nekaj desetlin prebivalcev.

Iz jezikovnega vidika so narečna besedila transkribirana na podlagi določenih fonetičnih kriterijev, ki delno izhajajo iz rezijanskega pravopisa. Tako so *i*, *ü*, *ë*, *ö*, *ä* tipični rezijanski zasopli samoglasniki; če sta v besedi dva zasopla samoglasnika, je prvi zmerom naglašen. V primeru, da

je samo eden sredi ali na koncu besede, je ta tudi naglašen, če ni naglas drugače zaznamovan. Mesto naglasa je označeno tudi na naslednji način: è, ò in é, ó predstavljata naglašena široka oz. ozka samoglasnika. Poseben fonetični razvoj je sicer izpričan v Učji, kjer so naglašeni in nenaglašeni *a* v končnem ali edinem zlogu ter polglasnik po navadi artikulirani med *a* in *o* in so transkribirani kot *o* (nenaglašeni) in ò (naglašeni). Poleg tega je učjarski govor edini v Reziji, ki ima v sami besedi *do* 'jaz' tak glas kot *th* v angleški besedi *that*, in ki je v tem besedilu označen kot *d*. Znak *g* predstavlja glas *y* kot v beneškoslovenskih govorih; *ć*, *ǵ* ustrezata furlanskima soglasnikoma *cj*, *gj* v besedah *cjase* 'hiša' in *gjat* 'mačka', *ǵ* zaznamuje ital. *g* v besedi *giorno*. Citati iz italijanščine so označeni z ležečim tiskom.

1. Prva pripoved se nam predstavlja kot osebno izkustvo iz časov takoj po vojni. Vanjo se potem cepi motiv věduwcev, ki so po pripovedovalčevem mnenju pogubljene duše v podobi plamenov, ki lebdijo nekaj desetnih centimetrov nad tli. Kadar je človek zagledal te plamene, se je moral uleči na tla, da ga plamen ne bi prerezal na dvoje. Iz pripovedi odseva tudi verovanje, razširjeno v vasi Korito, da pod neko skalo ponoči gori sveča in da tam visi kotel, poln denarja. Junak pripovedi se nekega večera odloči, da poišče puško nekje visoko v gorah, kjer so se mudili vojaki. Tovariš mu da eno puško in on jo skrije pod skalo (pravili pa so, da je tam ponoči goreča sveča in obešen kotel), da bi jo potem ponoči vzел. Ko gre po puško, mu pridejo nasproti vědowci, zagleda pa tudi gorečo svečo in kotel. Kljub vsemu premaga strah, vzame puško in se vrne domov. Kmalu potem zbolí in noče več slišati o puški (ODL, Korito, 15.8.1995).

Tadèj ka sa rivála wérà, ka si biw jzdè ä, si bi šòw wòn na Pèrawò letu-wnè, da män te' jiskät dän šklòp. Alòra, ko si došòw wòn na Grúbjo, bilo pòzdè, bila skorè nuć. Si srítow rèjnika G. tu-wnè nu te sùbaške:

“Bè, kë reš?”

“Bè,” - si rëkow, da - “grén túdi wòn jiskät káki šklòp.”

“Ma, da në, në. Pidè názèt, ka cú ti dät ä šklòp, ka t'è wžè nuć, è pòzdè. T'è kárè dalèč, t'è kárè wòn.”

Anu šcè mi rëkow jòšt, dèt. Alòre si ga bögow, si pršòw názèt. Pršòw nútèr h njamò, mi dòw dän moškèt, ka a mëw na vin, da muć jèh wòn (...). Alòra si pršòw nútèr w Rònk (...). Alòra ä män prnastèt gorè na Korìto anu za dojtèt wún na Korìto so bìli ščalè jüdi gorè. Si si pomislew, da:

‘Jnjän ni céö mi vidè' šklòp, da ko män dělä'? (...) Ču ji nastèt skrèt ta-pot Tòf.'

Bòn. Nësow skrèt ta-pot Tòf. Si skrèw šklòp, nu pa kartüca an bi mi dòw. Alòra si pršòw ún na Korìto anu si si pomisliw, da cú prít bö pòzdè ji punj, ko na bo vèc judí. Pršòw gorè h hìše nu staw dárdo ko so šlè spat wsè. So šlè spat wsè alòre:

“Jnjän,” - din - “bon mëw tèt po šklòp.”

Bén, si sa wzéw nu si šòw dö na Brložnico. Ko si prašòw dölo, ka sa hodìlo nur po póte, ma nìsi mëw wò te' jti krèj, si mëw wò tè' dö na Kugulèt náš anu jtúdi nútèr za jtè' nú pot Tòf. Ko si došòw jtò, si pòčow si mislet, da ta-nú pot Tófän nu ni so vidale no svičo: bójmè! Anu no bándico obišano, ta-pot Tófän. Ah, jnjän gö. Šòw nu májo dö stran. Misliš, da si tèw prì' názèt? Nikár! Šòw nu májo, pòčow tèt na nútèr: ta-dö w Lazine è bi dän ogònj, ka an bo biw ti wòn na ta čèšple le-tu-wně, tèt wòn na hìšo, visök.

‘Ah, njän män tè' názèt!’

Ma si bi šòw wžè nú z Brih, ma pa šklópa to mi dišplažálo. Alòra:

‘Ábi ogònj ta-dölè, ábi sviča ta-nú pot Tófän, ábi šklòp: nahát ta-nútrè? Nè, ka män tè' j punj!’

Alòra è šòw na nútèr, bö si šòw na nútèr, bö ogònj è šòw na gorè - è biw ta-dölè, tu ka è máaná. Ko si biw skorè nú za Tòf è biw gorè, gorè, gorè h Bìle skorè.

'Bè, njän: o ka män bèt bö žvèlt ä o bö tí?' - si si pomislew - 'Ko bón mēw šklòp, se na bojìn vèc ognjã!'

Ka šklòp ni so gále ti stáre, da è žignän. Alòre ba möguw dojtèt po šklòp, ma ábi ko bo svíçä gorèlä anu bándicä obišanä ta-pot Tófän?

'Kucè bè män dojtèt gorè, ka si biw skrèw fès gorè zorá?'

Nikár. Si šòw rüdi indavänt - šçalè si mēw stráhä, na vin da muç. Si došòw nútèr ta krèj ta *a destra* od Tófä nu si prašòw nu májo nú stran, šçè si polédnow nú w Bile, da kè è jti ogònj, da...: nìsi ga vīduw vèc. Alòre si šòw ta-pot Tòf, svíça ni bílo, bándica ni bílo, ä si rèkow, si pomīslīw, da:

'Hèj, da män vidèt, çè è šklòp.'

È biw. Alòre si wzèw šklòp anu pa kartúça anu si vilizow nu šòw spèt na názèt. Dópo si ni sa báow vèc. Šòw na názèt ni bílo ognjã vèc nikèr-jã ni nikár anu pršòw wòn zis šklòpän anu tadèj kój si mēw dèlat, si mīslēw da:

'Kè män gát jnjän? Bójmè!'

Si nēsow wòn na hliw za intänte. Nēsow wòn na hliw: t'è nī staw jòšt pa tu-wnè nē. Drügi din si wstòw, si šòw ta-h mímu kopárinu Š., bè un ni biw kopáre: sawá bila amīk. Si rèkow da jtáko nu jtáko.

"Ni so mi dáli dän šklòp anu kè män gat?"

Ma, è rèkow, da pa un mä dän. Bè alòra, ma, da pa un än na vi, da kè mä gát. Bè alòra si rèkow:

"Anu ä, mle?"

Si staw slábo dópo, ka si biw mása sa pratrüdeu, sa prapúteu nu hodèw na tä nu na sè: tèj zbolèw nu májo. Alòra si rèkow, da:

"Ä na çu šklòpã tu-wnè na hlívè, ka pa si na çüèn nē." - alòre si rèkow da - "Çu ti dät tabè anu nasè skrèt le-jti krèj gorè pod Béráwo."

"Bèn da gö!"

Bèn, çè nastèt pa njagä, perké pa un an na çè mása muç ta-pot strího jtò. Alòre si mu dòw njamò, è nēsow gorè pod Béráwo skrèt. Dópo si bi zbolèw, t'è stálo nu májo tīmpä, so pršlè partigánave, da ä män dät

šklòp. Míka, da ni nìso vèdale, so vèdale wžè wsè, da män šklòp.

“Bèn,” - si rèkow da - “si mèw ma si dòw...”

“Anu da pa twøj kompänj Š. mä šklòp.”

Ni so vèdale wsè.

“Bèn,” - si rèkow da - “gó, si mu dòw pa möj njamò, kar ä si bi bölän nu mä nastèt skrèt gorè za Brúze, túdí gorè pod Bérawo, gorè pod káko pènc.”

Alòra ni so šlè ta-h njamò anu tadèj an mèw jtè punj nu jin parnastèt dõlo nu jin kosanjät. (...) Alòre dópo so bíli partigánave, ni so doparáli šklópa.

2. Druga pripoved se nanaša na zimo 1976/77, čas, ko je bila po potre-su pripovedovalka z delom svoje družine preseljena drugam.

Bili so v gosteh pri neki družini v Piemontu, ki je poleg drugih stvari darovala pripovedovalki predalnik, saj hiša ni bila opremljena. Predalnik je začel spomladi ponoči stalno škripati. Ona se je zaradi tega zbala in se je hotela predalnika rešiti. Neke noči pa se ji je v sanjah prikazala pokojna mati. Povedala ji je, da ne gre za predalnik, ampak za njeno sporočilo. Rekla ji je, da se je doma že “zjasnilo” in da je čas povratka, ker je družina preveč narazen in je ne more več varovati. Mati in otroci so nemudoma pobrali svoje stvari in se vrnili v Furlanijo, kjer so že začeli postavljati zasilna bivališča (CM, 7.11.97 Gumïn).

Alòra samò bile tu-wnè na númu kláncu mì. So bila na trí hiša tu-wnè anu, ko samò došlè wòn, ni so bíli wsè braf, wsè kuntènt: nówä hiša è bílä. Anu sta bila dwa nju, ka to bílo kój se ožaniło jtadèj, dwa mládä. Alòra jsi ta mláde è pršòw indavänt sè h mlè, è rèkow, da un än ni dòw nikár ti teremotáne wòn, è rèkow:

“Ä nìsi dòw nikár, ka” - è rèkow - “ä na vin, ce to mèššè dojtèt *però*,” - è rèkow - “da jnjän cú wän dät.”

A bi mi dòw dän šervícih plátow *di dodici porcellana*, è mi dòw kjüča,

ko t'ë šlo dělät, anu ë rëkow da:

"Tastá ta-w hišo, wzmóíta tö ka cétä anu glédita televižjún." - ë rëkow
- "Matá ví kjüča tu-w péste jnjän."

Anu dópo, ko bi mi küpi'? Bi mi küpi' tö za díwat šušit blaká, bi mi natégnow lüč, njagä korénte - ka bíla nöwa hišä, ni bílo nikár - anu ko ni so prháali, so bíli rüdi braf anu, betabúh, pa ónadwä to ni mëlo pa za sa pokrèt, në, nu biw novèmbër, dicèmbër. Alòra si mëlä šcë ä jin dät kóca njèn, da ni se pokrjýtë. Alòra jsa E. na mi dála no borö. Ko na mi dála jsö borö, bè fës ta-s to zímó në, ma ko t'ë bílo avrílä, márcä avrílä, jsi borö ë počow krčët rüdi na pe' or pojütréh, ma rüde! Si šlä nútër, si raklä:

"E., pidë wòn po borö, šinö ä cú ga tújnit dö zdlá nu cú unít' ogònj!"

"Ah, bè," - n'ë raklä, da - "t'ë stáro, t'ë jtáko, to ní nikár!" - në.

Žvěčará si šlä spat, ma nísi bíla nënce zağála oči në, si vidala wüsne mo mátor, n'ë raklä, da:

"To ní borö, to si ä!" - n'ë raklä - "Máta tè' ú h hiše, ka" - n'ë raklä, da
- "ä na vin, da kírí krèj män tè' wäs bränet: sta wsáki krèj dnè." - na ë raklä, da - "T'ë áсно, tastá wú h hiše, ka to na díla vèc níkár!"

Ah, ni níso šlè vèc w škúlo nu samö sa paračále, samö pršlè wòn anu ko samö došlè wòn, balanòw snih jzdë, anu bi köj bòkš za spät. Ni so díwale gorë ti Búške baráko. Alòra ni so díwale gorë baráko. Alòra si raklä tu-w náša, tu-w ta otroká si raklä, da:

"Jnjän ë snih, to balaná, ni so mrzle, ä grin tä, cú jin zawrèt kafá anu cú jin gát žiánjë nútër". Ni so gínjale dělät jsi ti Búške, ni níso dělale vèc, so sa wstávile. Sa wstávile, sa glédale. Anu ko si parnaslä kafá, ni so rakkè:

"Kucë, da ví romonitë jtáko, ka mí wäs kapimö?"

Ni so romonile pa onè tēj mí. Viš, da dópo ni níso těli..., ni so hodíle, ma ko ni so prháale le-tú na pót, ni so prháale rüdi nútër. Dópo samö ga mële rüdi tu-w dworë, rüdi ta-par nän. Ni so rakkè, da:

"Mí samö nárdile kárë barák, ma niščí na romoní tēj ví. Mí jih na kapimö ti drüzih!"

E, mörëš vëdët furlánk, da káko an mëšë kapèt! Braf pa ti Búške, da jn-jän, da ko ni so nalëzle onë.

3. Tretja pripoved je podobna drugi, saj se tudi tu pokojni sorodnik prikaže v snu in prinese dobro novico.

Med drugo svetovno vojno je bila pripovedovalka sama doma, ker je mož šel v vojsko. Sanjalo se ji je o pokojnem dedu in ded ji je povedal, da se bo mož živ in zdrav vrnil iz vojske. Sporočilu ni verjela, ker ji je oče umrl v prvi svetovni vojni. Čez nekaj dni pa je dobila pismo, v katerem ji mož sporoča, da se nahaja v videnski bolnišnici. Ko je mož ozdravel, se je vrnil domov in ostal tam za vedno (FS, Učja, 2.11.97).

Anu pa míga dëda si bíla snüwalo *idem cum patate*. Si bíla snüwalo náprët dópo ka bi mwòr. Alòra ðo, dópo ka bi mwòr, (...) *nel quaranta* t'ë bílo jsö, dünçe un ë mwòr *dal trentaótu*, (...) *süi düe anni* si ga snüwalo (...), *süi düe anni dópo* ka ë wmwòr. Si ga snüwalo, jsë-wnë w ti cánibe somö mële. Alòra si bíla mëlo tu hçi, ka mòn dölu w Manjáne, si mëla máju. Si snüwala, da wüsnë, da si bíla šlò ta-h ti žanë le-jsën za nášu híšu, ka njòn ni so prödale, ë bíla na žanò pa jtòn, ka pa onò n'ë nosílo anu möj muš ë bi ta-par suwdádih, riklamòn. Alòra si snüwalo, ma rüdi tu-w snu si snüwalo, ka mòn pñi" së h híše e ko si paršlò (...) ta-na dwör, da tu-wnë w ti cánibe k ë spaw un, na ë lüč tu-w cánibe.

"*Orcu!*" - si si pomislilo - "Ni so paršlè mi krast, *fra quel momento* ka ðo si šlò ta-h ti drügëj žanë!" - ðo si si pumislilo...

Bën, si šlò *di corsa* ún po štiglih, ka somö mëli štigle jta-züna jtadëj. (...) An tadëj si ga vidala ta-na bánkiçu, ë síduw:

"*Orcu*" - ðo si raklò, nu si sa spömunilo, da ë wmwòr. Si raklò, da - "*Orpo di Baccu*" - si raklò - "dët, ko za nu slábu novitát stë mi parñesuw?"

"Në," - ë rëkow - "nïsi ti parñesuw slábe novitáde."

Si raklò: "Káku në?" - si raklò - "Zakó ví stë mëw pñit jtu, injòn, *si vede che* njòn N. è *in pericolo molto ma molto ancora*."

“Ně,” - è rëkuw - “an nī *in pericolo*. An cë prît ta-h hiše *vivo e sano e salvo*.”

“Gõ! Vî rumunitë,” - si raklò. Alòre tadèj ðo si se gálo ökot. Si raklò - “Gõ vi lëpu romonitë vî,” - si raklò - “an cë wdëlat *la fine* ka è wdëluw möj ocò: an cë wmrit tu-w wére.”

Alòra è rëkuw dët:

“Ně, ně. Nisi paršòw ta ovizòt za jtö. Si paršòw ta ovizòt, da an cë prît ta-h hiše.”

“Magari!” - si raklò.

Ðo si ökalo anu tadèj ka si se zbüdilo si šcalë ökalo. Si raklò, da:

“Magari, ma se na vërjon, se wu na vërjon, ka vî stë paršòw ma ovizòt, da è wmwòr.”

Da è rekow, da:

“Ně, (...) da boš vídala, ka an cë prît ta-h hiše!”

Alòra tu-w jtin, ðo si se zbüdila (...). Alòre è bi armištícju, è paršòw armištícju, *tutto un colpo* è paršòw armištícju, bilu *proprio in quei giorni*. È paršòw armištícju anu ni so počali hodèt názèt nu náprët. Bèn njòn si počala si míslët:

‘È biw jta krèj ta-ziz Puštümijo öku ti nörìh partigánuw, öku ti nörìh - káku se mu di - njòn, njòn ni céö ga ferèt *senz’altro*, za ničár a nisi ga snüwalò!’ - pinsálo, ðo, tu-w mëj gláve.

T’è stalo, *su un dieci giorni*, è mi písuw, da è *in lošpedále di Üdine di Santa Maria. Orca miseria!*

“Bén,” - si si pomíslila - “è *in ošpidále di Üdine Santa Maria*, kogá jnjòn ni so wbdëlale, njòn, njòn ni so ga firíle!” Ně?

Alòra si prösilo míga kunjádo. Si raklò:

“Čüj M.,” - (...) alòre si raklò - “è písuw N. jtáku nu jtáku. Bè,” - si raklò - “ğa, ğa an bo mëw bèt..., ǵo ǵo nu be ga firíle.?”

“Ma,” - è rëkow - “bè, an na mëšë písot dregòč, an nī písuw dregòč?”

“An nī písuw ničár,” - si raklò - “koj, da è *in lošpidále di Santa Maria a Udine*.” - si raklò - “Kucë, da mòn nalëst *lošpadál Santa Maria a Udine*,

ko nīsi bila mēj a Ūdine?”

“Bè,” - (...) alòre è rèkuw, da - “počij ka, da jnjòn, na vin će è rèkuw, da gorè na dwa dni, će gorè na trì dni,” - è rèkuw, da - “gréwo dö w Vïdon, anu céwa vïdèt tu-w lašpadále, cí bómo mogliè ga nalèst.”

Alòre sowá šla z vičklète, ka sowá mèla vičklète, öbadwá sowá šla z vičklète od jzdè; è bila ta bila pót ma inšòma, se šló tèj se šló jtadèj, jtadèj nī bilu mákinj di jnjòn. Alòra sowá šla a Ūdine anu báraw tu kè an è jti lašpadáw *di Santa Maria* (...). Sowá šla jta-dölu anu inšòma, gö, so náma pokazale, da kan máwo jtèt, da kíro vïjo ma jèt, un ka è bö ġiròw svit ka è bö hodèw ziz tíme vičklète *di qua e di là* è vèduw anu bášta (...) sowá ga nalèsla. Tadèj ni so bíli ga operále tu-w dan pòrst. Alòra un - t'è bi ta dóbne - ni so bíli mu vigále (...) - è bi jéw *una špína di un osso di una béstia*, ka è biw paršòw nútèr mi pomágot (...) *una settimana dèla' sènu* anu an ma bi bè' jéw no kust od na žába, *un róšpu*. Anu t'è počalu, se mu - káku se mu di - anu inšòma t'è se mu gnjilu nu ni so mòžale mu wrèzot páloc. Alòra ni so bíle mu operále fès jtu-w to róko, ka è mèw pīsot. On mi písuw kój, da an vède, kè an è. Bèn sowá bila ga nalèzla tadèj ta-döle; tadèj to bo biw jti *avviso*, ka bi mi daw dèt, ka tadèj ziz jtó dópo ka tadèj, so bíli káku se mu di, tadj è paršòw *in licenza* ta-h híše, ka nī bi šòw vèc. An mèw ražún dèt, è mèw ražún dèt, ka è rèkuw, da:

“Na stuj sa praokupáwot ka, *da verrà a casa vivo e sano.*”

Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU

Ljubljana, 26. listopada 1997

TABOR MLADIH RAZISKOVALCEV V KANALSKI DOLINI

MOJCA RAVNIK

Mladinski raziskovalni tabor, že 17. po vrsti, je bil letos od 25. avgusta do 6. septembra v Kanalski dolini. To je bilo že drugič, da so si mladi raziskovalci izbrali te kraje. Prvič so tu raziskovali leta 1986, leto kasneje pa je izšla knjiga z naslovom Tabor "Kanalska dolina 86." Prireditelj sta bila tudi letos Društvo mladih raziskovalcev iz Trsta in Gorice in Društvo slovenskih naravoslovcev in tehnikov Tone Penko, soprireditelj pa Slovensko kulturno središče Planika v Kanalski dolini in gibanje Znanost mladini iz Ljubljane. Vodja tabora je bil Milan Pahor, mentorji pa Danila Zuljan iz Gorice in Roberto Dapit in Mojca Ravnik z Inštituta za slovensko narodopisje v Ljubljani. Stanovali smo na Trbižu, delovne prostore pa smo imeli na sedežu Planike v Ukvah. Raziskovali smo v Ukvah, v Žabnicah, na planinah, v Ovčji vasi, na Trbižu in v Beli peči.

Tabori tečejo, kot rečeno, že vrsto let in marsikaj se vsako leto ponovi. Tako je prvi dan vedno namenjen ogledu območja, nato pa se mladina že razdeli na skupine, ki bodo raziskovale pod vodstvom mentorjev za določena področja. Skupine se v naslednjih dneh posvetijo vsaka svojemu delu, tako da se vse srečajo samo ob dnevnih obrokih in ob večerih, ki so namenjeni družabnosti, predavanjem, srečanjem z domačini in gosti. Vsak tabor ima tudi svoj pečat, odvisen od starosti, značajev in zanimanj mladih ljudi, pa tudi od mentorjev in njihove raziskovalne usmeritve in seveda od značilnosti krajev, kjer se vse odvija.

Tabor pred enajstimi leti je bil večji, s številnimi mentorji in skupinami. Knjiga z njihovimi izsledki je dokaz njegove uspešnosti. Vendar pa

takrat niso veliko pozornosti posvetili tradicionalni kulturi. Zato smo se letos namenili raziskovati prav način življenja prebivalcev, ki se še ukvarjajo s kmetijstvom, ne glede na to, ali jim pomeni glavni ali zgolj dodatni vir preživljanja. Tudi na podlagi poprejšnjega prebiranja literature, npr. Maria Gariupa, Salvatora Venosija, Roberta Minnichia in drugih smo pričakovali, da bo preučevanje v tej smeri zanimivo. In res smo sestavili pet skupin, ki so se vse ukvarjale z različnimi vidiki današnjega načina življenja, ki je še vezano na stare gospodarske dejavnosti, na spomine in na izročilo.

Prva skupina si je zadala nalogo, da pregleda, opiše in fotografira predmete in delovno orodje na kmečkih domačijah in zbere podatke o tem, kdo jih je izdelal in uporabljal. Taka etnološka dokumentacija, ki bo, upamo, zajela vsa območja, kjer živijo Slovenci v Italiji, se zbira že več let. Začel jo je Andrej Furlan v etnološkem muzeju v Bardu, nadaljevali pa so jo mladi na naslednjih taborih v Bardu, Režiji in Benečiji. Zbirko smo želeli dopolniti tudi z gradivom iz Kanalske doline. Najprej smo se napotili v Ukve, kjer je največ slovenskega kmečkega prebivalstva in smo zato pričakovali, da bo na ukovških kmetijah in bajtah na planinah največ zanimivega. Vendar smo, žal, že prvi dan naleteli na oviro, ki je potem ves čas do konca spremljala naše delo. Domačini so si namreč lahko utrgali le malo časa za nas. Starejši kmečki ljudje, ki bi nam mogli največ povedati in razkazati, so bili v sončnih poznopoletnih dneh od jutra do večera zaposleni s kmečkimi opravili, največ košnjo in spravlom sena. Govorili so, da bodo imeli časa na pretek pozimi, da bodo takrat razkazali domačije in podstrešja, zdaj pa ne. V vseh krajih, kjer smo doslej raziskovali, smo uravnavali delo po prostem času domačinov, ki imajo v tem obdobju leta povsod veliko dela, a nikjer ni bilo to tako težko kot v Kanalski dolini. V nekaj dneh smo razumeli to skrajno zaposlenost. V urbanizirani Kanalski dolini, prepredeni s komunikacijami in terciarnimi dejavnostmi, je borba za preživetje teh ljudi, ki so nosilci tradicionalne kulture, izredno težka.

O vsakem vprašanju smo izvedeli le drobce, ki jih je mogoče sestaviti v neko površno sliko z mnogimi odprtimi vprašanji. Za preživetje v teh krajih je bilo, poleg kmetijstva, zelo pomembno gozdarstvo od sečnje do obdelave lesa na žagah. Gozd je v glavnem državna last, vsako leto pa gozdna straža označi drevesa, ki jih domačini lahko posekajo. Pravice do izkoriščanja gozda in služnostne, tako imenovane servitutne pravice so bile in so še posebnost teh krajev in imajo še danes za domačine gospodarski pomen. Marsikdo ne poseka sam gozda, ampak svoj delež proda. V zvezi z delom v gozdu nekdanji in danes bi nas zanimalo poslušati spomine domačinov in izvedeti vrsto podrobnosti o tem, kako so včasih sekali in spravljali les v dolino, kdaj so delali, kako so se odpravili z doma, koliko časa so hodili, kaj so nesli s seboj, so šli posamič ali v skupini, so si sorodniki in sosedi pomagali med seboj, kakšno orodje so imeli in kako so imenovali različna opravila, kako so ženske s hrano hodile k njim, ali so pomagali otroci, kako so bili oblečeni in kaj so jedli in pili in kako je bilo v slabem vremenu pozimi in v poletni vročini, kako so to delo uskladili z delom v dolini. Domačine smo prekinjali med delom in jih z vprašanji poskušali pritegniti v pogovore, ki pa so se zelo hitro končali, tako da smo izvedeli bore malo. Izključno moško delo v gozdu je včasih potekalo drugače. Drevesa so sekali poleti, v dolino so jih spuščali pozimi po snegu. Gozdarji so se zgodaj zjutraj odpravili na delo, hrano so jim ženske prinesle v gozd. Kadar so imeli veliko dela, so na planini tudi prespali.

Slikali smo opuščeno črno kuhinjo in kotel, o kuhi in jedeh pa izvedeli samo v splošnem, da je bila hrana revna, glavne jedi so bile polenta, mleko, krompir in poljščine. Juho so jedli ob nedeljah, kruh pa pekli enkrat na teden, v neki številni družini iz desetih kilogramov. Slaščice so pekli samo za velike praznike, kot so božič, velika noč, žegen, vsi sveti. Šartl je potica, v katero dajo tudi cimet in med, praznični so tudi fancouti, krofi.

Druga skupina je preučevala šege in navade. Imeli smo srečo, da je bil

na nedeljo 31. 8., prav na sredini našega bivanja v Kanalski dolini, v Žabnicah največji vaški praznik, žegen, god sv. Egidija, tako da smo ga lahko opazovali kot udeleženci. Žegen je višek in zaključek dogajanja, ki se začne na predvečer praznika sv. rešnjega telesa, ko postavijo fantje, letniki oz. naborniki, majo na trgu pred cerkvijo. Maja je visoka, na vrhu okrašena smreka. Letos so bile veje ovešene z belimi papirnatimi okraski. Na deblu je pritrjena deščica z letnico rojstva nabornikov, letos je bilo 1978. V soboto, dan pred žegnomo, jo letniki in drugi fantje iz vasi podrejo. To je naporno in zahtevno delo, saj je treba smreko pri padcu usmeriti na prazen prostran trg, da se ne bi zrušila na strehe ali veje bližnjih hiš in dreves. Ta sicer zanimivi dogodek nima na sebi nič prazničnega, opazujejo ga otroci in domačini, ki pač imajo čas in pridejo mimo in se ustavijo, kak starejši vaščan pa še svetuje fantom. Zraven so tudi dekleta, letnice, letos sta bili dve, ki to popoldne v bližnji vaški hiši pripravljajo šopke, pušle, ki jih bodo v nedeljo prodajale deklice in jih pripenjale na desno stran poročenim, na levo pa samskim. Vendar pa je podiranje maje na sobotno popoldne prav zaradi svojega delovnega značaja resen in slovesen uvod v nedeljsko dogajanje. Obdaja ga posebno razpoloženje, očitno pa medsebojno poveže letnike in letnice, ki bodo naslednjega dne v središču pozornosti. Ob podrti maji so si letos nazdravili s pivom.

V nedeljo zjutraj se na robu vasi, blizu križišča z magistralno cesto v smeri proti Ukvam, zberejo udeleženci sprevoda skozi vas: letniki in letnice, deklice s košaricami pušlov in godbeniki. Na pognjeni mizi je pijača za prvo jutranje okrepitev. Svoje godbe na pihala v vasi nimajo, zato jo povabijo iz bližnjih krajev. Lani so igrali Jeseničani, letos pa godba iz Podkloštra, ki jo je ves čas spremljal možak z leseno tablo z napisom Arnoldstein. Na zbirališče, od koder krene sprevod, pridejo tudi praznično oblečeni vaščani in turisti. Prvotne domače praznične noše so nadomestile konfekcijske obleke, kupljene v trgovinah v bližnjem Beljaku. Te dajejo prazniku pisano podobo, žal pa zaradi njihove pre-

vlade marsikatera stara domača noša ostane ta dan v skrinji.

Dogajanje na žegnu smo fotografirali in snemali z video kamero, od začetka sprevoda skozi vas, z vsemi postajami pri gostilnah, do cerkve, procesije okrog nje, slovesne maše, petja in godbe po njej, povratka, zadnjega nastopa pevcev in godbenikov. Popoldne smo spremljali tekovanje gozdarjev, pri katerem so fantje prikazali obvladovanje zahtevnih, natančnih in tudi nevarnih del, od sekanja do obsekavanja in žaganja debel. Zvečer pa smo si ogledali še ples z domačimi glasbeniki.

O drugih šegah letnega kroga smo se z domačini lahko samo pogovarjali. Zbrali smo veliko zanimivih podatkov, ki pa jih bi bilo treba še preveriti in dopolniti, kajti nismo se držali niti enega kraja, niti ene same generacije ali obdobja, ampak zapisovali malo pri starih, malo pri otrocih, in to v Žabnicah, v Ovčji vasi in v Ukvah. Najbolj živo so nam ljudje pripovedovali o miklavževem in žegnu. Miklavževo zaznamuje divjanje krampusov, ki oblečeni v raznobarnve kožuhe, z živalskimi maskami plašijo otroke, mlada dekleta in fante. Maske so nekdaj izdelovali iz lesa, danes pa so iz lepljenega papirja, vate in lepenke. Za ogrodje imajo čelade, kupljene v trgovini, nanje pa nanašajo v lepilo namočen papir in ga oblikujejo. Posušene maske pobarvajo in okrasijo. Z živalskimi rogovi in lesenimi velikimi čekani delujejo zastrašujoče. Pri nekem domačinu smo si ogledali video posnetke njihovega norenja po vasi. Danes ima šemljenje za miklavževo večji pomen kot za pusta, ko je prepuščeno otrokom. Tudi mnoge druge šege živijo samo še kot otroška zabava ali v spominih. Otroci hodijo šapat na tepežni dan in koledovat na sv. tri kralje. Pojavile pa so se tudi nove šege, kakršna je npr. smučanje z Višarji z baklami na Novo leto, za kar je dalo pobudo športno društvo pred kakimi tremi desetletji.

Tudi o šegah smo dobili le površno in pomanjkljivo sliko, prepričali pa smo se, da bi bilo to potrebno bolje raziskati, še posebej glede na globoke zgodovinske prevrate, tragedije in spremenjene meje. V šegah letnega kroga se odraža vpetost kraja v širši kulturni prostor, zato bi bi-

lo zelo zanimivo vedeti, kako so na njihov potek in vsebino vplivali zgodovinski dogodki, prekinitev starih povezav z Ziljsko in Gornjesavsko dolino, begunstvo in razseljevanje ljudi. Poglavlja romanj na Višarje in sploh pomena Višarij za tukajšnje življenje, od turizma do verovanja, se skoraj nismo dotaknili. Zelo zanimivo bi bilo raziskati šege v najstarejših spominih ljudi in v ustnem izročilu, se pravi, zbrati, kar se le da, še o času pred prvo svetovno vojno, nato pa za čas med obema vojnama, potem ko so se ljudje vrnili iz begunstva in ko so se razselili zaradi opcij.

Tretja skupina je raziskovala zgodovino družin. Našli so dobre sogovornike v Žabnicah, v Ovčji vasi, na Trbižu in Beli peči. Na vprašanje, koliko daleč nazaj sega njihov rod v teh krajih, smo večinoma slišali mnenja, do so tu, kolikor vedo, od vedno. Vendar pa v mnogih družinah vedo tudi za posamezne prednike, ki so se priselili od drugod, in to s Češke, Slovaške, iz nemških dežel, iz Istre, iz Rateč in drugod. Kljub zgodovinskih pretresom in naravnim ujmam so v mnogih družinah ohranili dokumente in fotografije, ponekod imajo tudi rodovnik. V družinskih zgodovinah in sorodstvu prebivalcev se nam je Kanalska dolina pokazala kot prehodna, križiščna dežela med Ziljsko dolino, Benečijo, gornjim Posočjem in Gornjesavsko dolino. Zelo zanimivo bi bilo to natančneje raziskati tako s pomočjo domačinov kot z matičnimi in družinskimi knjigami iz župnijskih arhivov.

Posebna skupina je raziskovala planšarstvo kot značilni pojav alpskega sveta in odnos med planino in vasjo. Osredotočili so se na Ukve in Žabnice, zanimive podatke pa so dobili tudi pri domačinih v Ovčji vasi. Tudi njim so se odprla mnoga zanimiva vprašanja, ki jih seveda vseh niso mogli raziskati. Organizacija pašništva v omenjenih dveh vaseh se namreč razlikuje. V Ukvah so jalovo živino, vole in konje gnali na skupno planino V Patoci, dokler je niso odgnali na visoko planino Liepi vrh oz. Kok. Tu je pasel najeti pastir. Mlečno živino pa so kmetje odvedli s seboj na zasebne planine v Rauni, Podrauni, Filci, v Zadnjih Ukvah in

Podtamarju. Proti jeseni, ko postaja hladneje, so jalovo živino, vole in konje odgnali proti dolini, navadno V Patoce ali na zasebne planine. Šele ko je zapadel prvi sneg, so se kmetje preselili skupaj z živino na vaške domove. Tisti kmetje pa, ki so imeli malo živine ali pa niso imeli planine, so tudi poleti pasli živino v okolici vasi. V Žabnicah pa je bil sistem planšarstva drugačen. Pašniki in hlevi so bili v lasti vaške skupnosti. Mlečne krave so kmetje v začetku junija odgnali na planino v Breznik, kjer je ostala nekaj tednov, potem pa više na planino Višarje. Na planini je pasel pastir, pri izdelovanju sira, masla in skute pa mu je pomagal t.i. k'sir. Jalovo živino in vole so kmetje pasli na različnih planinah po vrsti, glede na rast trave. Že konec maja so gnali živino na nizko planino Uom, kjer je bila trava najprej zrela za pašo. Čez nekaj tednov so živino gnali preko Mrzle Uode na planino Prašnik, kjer je ostala kak poldrugi mesec. Naslednja je bila planina na Sedlu nad Prašnikom, tam je živina ostala do 8. septembra. Tedaj so živino odgnali preko doline Zajzere na izhodiščno planino Uom, kjer je ostala, dokler ni sneg preprečil paše. V tem sistemu paše so kmetje skrbeli predvsem za premestitev živine, medtem ko je na planinah pašo opravljal najeti pastir, saj so kmetje imeli veliko dela na poljih v dolini ali na senožeti. Danes je planšarstvo v Ovčji vasi skoraj izginilo, v Žabnicah je zelo omejeno, v Ukvah pa je še najbolj živo, čeprav ga ne moremo primerjati s preteklostjo. Zanimivo je, da se ponekod s planšarstvom ukvarjajo cele družine z otroki vred, kar dokazuje, da so tu ljudje še navezani na to tradicionalno gospodarsko dejavnost.

Ta skupina je zbirala tudi podatke o načinu, kako so kmetje zaznamovali svoje krave, o značilnih zvokih zvoncev, o imenih krav, o usihajočem ovčarstvu, o poljedelstvu, prehrani, gozdarstvu in o ledinskih imenih.

Peta skupina se je namenila zbirati pravljice, pripovedke, bajke, legende, pregovore in pesmi. Tudi njim na začetku ni šlo najbolje od rok. Ljudje so ob vprašanjih, če se spomnijo kake pravljice ali pesmice iz otroštva, odkimavali z glavo. Skupina je veliko hodila po planinah,

spoznavali so čudovito naravo, značilno arhitekturo in srečali prijazne ljudi, a o tematiki, ki jih je najbolj zanimala, so uspeli zapisati in posneti samo kratke, raztrgane pogovore. Domačine, ki so vedeli pripovedovati kaj več, so srečali, žal, šele proti koncu tabora. Vendar pa bera kljub temu ni bila slaba. Zbrali so več kot petindvajset pesmi, eno pravljico, dve legendi in nekaj kratkih verzov. Največ pesmi je ljubezenskih in povezanih s planino. Nekaj je nabožnih, nekaj koledniških in nekaj otroških. Vse gradivo so posneli in zapisali v fonetični transkripciji. Poleg tega je ta skupina posnela tudi precej narečnega besedišča in ga fonetično zapisovala.

Na taboru so nam priskočili na pomoč domači kulturni delavci Anton Sivec, Rudi Bartaloth in Peter Gerdol. Uvedli so nas v kraje, svetovali, na katere domačine naj se obrnemo v zvezi z določenimi vprašanji, nas spremljali in olajšali prve stike. Mnogi domačini so si kljub zaposlenosti vzeli čas za pogovore z nami, nas sprejeli doma, nam razkazovali domačije in nas spremljali na planine. Ob koncu smo jim bili hvaležni, da smo spoznali, kako zanimiva je Kanalska dolina in kaj vse bi bilo tu še vredno raziskati.

Zaključno prireditev smo imeli v Beneški palači v Naborjetu. Dvorano so napolnili domačini, starši in prijatelji mladih raziskovalcev in drugi gostje. Skupine so ob diapozitivih spregovorile o opravljenem delu in predvajale kratek video film o taborskem utripu. Treba je povedati, da je na vsakem taboru tako, da se delo zares razmahne v drugi polovici. Prve dni se spoznava teren, ko se začne prodirati v njegove zanimivosti, pa se je že treba pripraviti na zaključno predstavitev. Zato se tam lahko govori le o nekih grobih spoznanjih. Glavno delo je treba opraviti kasneje, se pravi, urediti in preučiti gradivo. Tudi ta zapis nastaja v času, ko gradivo še ni obdelano in preučeno, tako da ne more biti kaj več kot poročilo. Med delom, ki nas še čaka, se bodo gotovo pojavila odprta vprašanja, za katera bo treba Kanalsko dolino še večkrat obiskati.

Planina pri Čuotu / Ukve 1997 (Slika: Roberto Dapit)

NAŠ BENEŠKI JEZIK

VLADIMIR PREDAN

Bilo je leto 1967, torej točno trideset let od tod, ko sem komaj dopolnil 8 let. Približevala se je jesen in z jesenjo se je približeval konec mojih šolskih počitnic. Pričakoval me je tretji razred osnovne šole. Čutil sem, da so mi ti zadnji dnevi prenatglo tekli, in vsakokrat, ko sem pregledal po koledarju in se je na njem teden krajšal, mi je srce v prsih močno bilo. Mešani nepopisni občutek tesnobe, bojzani, žalosti, potrnosti in seveda radovednosti se me je hotel polastiti. Enak občutek sem imel, ko so me v družini tolažili in prepričevali o njihovi odločitvi, ter istočasno nemočno sledil zadnjim pripravam mojih kovčkov.

Po dveh letih obvezne italijanske šole v Slovenski Benečiji sem moral v zavod v Gorico in tam v šolo, kjer sem se bil lahko učil svojega jezika. Predpostavljam, da nisem bil sam izpostavljen takšni usodi. Iz Slovenske Benečije nas je bilo več, in ne samo v Gorici, ampak tudi v Trstu, kjer je slovenska manjšina za razliko od nas imela najosnovnejše pravice (kot je šola). Seveda tedaj tega nisem še razumel in se tega zavedal. Krivica, ki sem jo tedaj doživljal na lastni koži, je bila omejena na to, da se mora otrok ločiti od svoje družine, prijateljev in ljudi, in Benečan od svojih hribov, rek in poljan, ki so za nas življenjska limfa, od katere se malokdo prostovoljno loči, četudi je tako revna in skopa. Naše nadtisočletne korenine in naš obstoj v teh dolinah pričajo o tej trdni povezavi. Zavedam se, da je bralcu, ki ne pozna ali malo pozna Slovensko Benečijo in Benečane, težko razložiti občutek ljubezni do te pesti hribovite zemlje v

nekaj vrsticah, medtem ko našim ljudem zadostujeta dve besedi našega - lahko rečemo bluesa "Oj božime", da se prebudijo grenki spomini na veliko trpljenje in ločitev od svoje zemlje, ki so jo naše družine morale preživeti v povojnem času zaradi prisilne emigracije.

Takrat, v mojih mladih letih, sem se čutil tudi jaz kot emigrant, in ločiti se od vsega, kar mi je bilo zelo drago, je postalo izredno težko in kruto.

Težko se je bilo privaditi drugačnemu življenju, kot je bilo življenje v mestu in v zavodu, drugačnemu okolju, prijateljem, učiteljem in navadam. Zidovje, ki je omejevalo mojo svobodo, mi še danes vzbuja spomine na domotožje, ki me ni v več kot desetih letih bivanja po zavodih nikoli popustilo. Spominjam se še, s kakšno žalostjo sem v lepih sončnih dneh z zgornjega nadstropja goriškega zavoda iskal in opazoval z mokrimi očmi naš veliki hrib Matajur. Od tam mi je bilo videti samo zgornji del, njegov beli, snežni klobuk, a to je bilo dovolj, da sem se boljše počutil in se za trenutek čutil doma. Še danes, ko sem zaradi dela prisiljen potovati daleč, imam takrat, ko se vračam nazaj iz daljave in zagledam Matajur, enak prijeten občutek, kakor ga ima mornar, ki po dolgi plovbi zopet zagleda svoj domači svetilnik.

Res pa je, kot pravi tisti pregovor, da ne vse, kar je slabo, škoduje; tako sem tudi iz te moje izkušnje nekaj dobrega pridobil. Seveda ni mogoče v nekaj straneh pripovedovati o vsem desetletnem dogajanju, zato se bom omejil na dogodek, ki mi je ostal pri srcu.

Kot sem bil že prej povedal, sem se po drugem letu osnovne šole pripravljal na tretji razred. Kovčki in obleke so bili že v avtu, šolsko torbico pa sem držal pri sebi. Bila je težja kot prejšnje leto in ne samo zaradi tega, ker knjige za tretji razred vsebujejo več strani kot tiste za drugi, pač pa zato, ker so od takrat naprej bile v njej dvojne knjige: knjige italijanščine in slovenščine. Doma mi je bilo povedano in razloženo, da sem srečen, ker se bom mogel učiti istočasno dva jezika; ker to ni bilo vsem mogoče, bi moral biti zaradi tega še bolj vesel.

V resnici pa povem, da sem se takrat čutil izredno nesrečen. Spraševal

sem se, zakaj tudi moji prijatelji nimajo takšne "sreče", saj so tudi oni kot jaz znali po naše in po italijansko. Žalostno sem pozdravil svojce in zaradi tiste nebeške sreče, ki mi je bila dana, sem začasno zadržal solze. Peljal me je oče naravnost v Dijaški dom, kjer sem pospravil blago, ter pozneje v šolo. Po poti sva se o tem malo pogovarjala, saj je tudi on zaradi tega trpel, in četudi je skušal to skriti, ni bil prav nič več prepričljiv. Tudi ta krivica mu je takrat dala še večjo moč za nadaljevanje tiste borbe, ki nam je bila darovala dvajset let kasneje našo prvo slovensko šolo in vrtec v Benečiji. Pred šolo sva se pozdravila, in ko je očetov avtomobil zavil za vogal, da ga nisem več videl, sem se znašel sam pred veliko železno avstroogrsko vežo. Dal sem si korajže, močno zajel zraku, da sem rešil zaprt ošmrkani nos, ter prestopil prag. Približal sem se zaprtim velikanskim kostanjevim vratom, stegnil sem roko do medeninaste kljuke, a manjkal mi je še dober pedenj do nje. Snel sem torbico, in tako kot sem bil doma po gozdovih navajen, skočil na kljuko kot na vejo ter se obesil nanjo.

Nenadoma so se težka vrata odprla in znašel sem se sredi hodnika. Ostal sem nekaj časa obešen na kljuki kot opica in občudoval okolje. Vse je bilo velikansko: hodniki, stopnice, kipi, posebno pa še tisti človek, ki me je snel s tistega nenavadnega položaja. Sklonil se je do mojega obraza in me z mirnim glasom vprašal, kdo sem. Iz pogleda in glasu sem razumel, da sem bil ne glede na tako veliko postavo pred dobrim človekom. Četudi sem bil vidno zmeden, sem se mu lepo predstavil: »Se kličem Predan Vladimir in sem iz Čedadada.« Zadovoljno se je posmejal in odgovoril: »Ah, ti si tisti Benečan! No, jaz sem tvoj učitelj.« In le smeje dodal: »Ne bom te vprašal, če ste tako vajeni doma, ker mi boš verjetno odgovoril, da ja!«

Tako sem prvič spoznal mojega prvega slovenskega učitelja, na katerega hranim lepe spomine.

Pobral mi je s tal torbico in me sprejel v razred ter predstavil ostalim učencem, mojim novim šošolcem, ki jih je on že poznal.

Pošteno priznam, da mi prvi dnevi niso bili zelo lahki. Vse je bilo drugače kot doma. Prijateljev nisem še imel, a temu tedaj nisem dal dosti važnosti, ker sem vedel, da se bo s pomočjo mojega odprtega značaja problem v kratkem času rešil. Treba je bilo spoznati na hitro knjižno slovenščino in se postaviti na enako stopnjo kot drugi učenci, saj sem grešeno mislil, da sem z doma poleg mojih kovčkov in torbice prinesel s sabo moje malovredno skromno beneško slovensko narečje, ki mi je koristilo samo doma. To mojo napačno oceno je brž popravil učitelj. Čez nekaj dni, ko je videl in razumel, da sem se bil nekako že privadil in prilagodil, mi je postavil na klop pred oči odprto knjigo, iz katere sem moral na glas prečitati zgodbico. Začel sem bojazno prebirati. Štrešice vsepovsod, nove črke, ki jih italijanski abecedar ni vseboval, so mi spočetka ovirale gladko branje. Opazoval sem pa mimogrede, da mi je večina besed bila znana. Zapustil sem trenutno tisto koncentracijo, ki sem jo imel do strešic, in s pomočjo mojih hitrih refleksov prebral zgodbico na zadovoljiv način, upoštevajoč, da je to bilo prvič. Toda tega ni bilo še zadosti. Učitelj je pravilno zahteval od mene povzetek tega, kar sem bil prej prebral. Hočeš ali nočeš, prišel je trenutek, ko sem moral uporabiti moje narečje. Medtem ko sem skušal to zgodbico razlagati, je v razredu vladala velikanska tišina, sošolci in učitelj so me radovedno poslušali. Vsakokrat, ko sem moral uporabiti kakšno našo besedo, da bi mogel nadaljevati z obnovo, sem nehote nagonsko znižal glas, naglo izrekel besedo in nadaljeval. Učitelj pa seveda ni nepazljivo sledil mojemu govoru. Sprvič mu je nekaj besed zbežalo, a me ni prekinil. Stegnil je ušesa tik pred moj obraz vsakokrat, ko me je videl v težavi, in me spodbujal k nadaljevanju. Kadar pa mu je bila moja beseda nepoznana, si jo je hitro zabeležil na papirček, ki ga je držal v roki, ter je naprej visel z mojih ust. Na mojo srečo je bila zgodbica precej kratka in preprosta, a vseeno se mi je takrat zdela neverjetno dolga in težka. Spominjam se, da sem bil še precej potan in izčrpan, ko sem končal, in da so me ušesa kar pekle, ko sem pričakoval učiteljevo rabsodbo.

»Poslušaj, Vladimir!« je mirno spregovoril učitelj. Postavil mi je pred nos tisti papirček zabeleženih besed, ki jih seveda on še ni poznal. »Vedeti moraš, da se je knjižna slovenščina razvila iz narečj, ne pa obratno. Tvoje lepo narečje je kakor studenec vode, ki gre v dolino in s pomočjo drugih studencev postane reka. Slovenski jezik ima več kot 40 takih studencev, eden izmed teh je tudi tvoj. Ne boj se, ko ne poznaš besede, uporablaj tvojo brez skrbi. V kratkem času jo boš sam naravno zamenjal.« In da bi bil še bolj prepričljiv, mi je postavil zopet pred oči papirček zabeleženih narečnih besed ter dejal: »Jutri ti bom jaz povedal pomen teh besed.« In res mi je naslednjega dne pred razredom na moje začudenje pravilno razložil pomen nekaterih besed, ki jih je dobil zapisane v starih knjigah, ki jih je hranil doma. Odkrito povem, da sem iz tiste izkušnje pridobil velikanski pogum. Prepričal sem se bil, da moje narečje sploh ni tako malovredno, kot sem do tedaj mislil, pač pa važno, saj je bilo zapisano v knjigi; zaradi tega sem se pri naslednjih spraševanjih malo trudil pri iskanju pravih besed ter uporabljal na pretirani način moje narečje.

Sedaj, ko na to pomislim, se sam pri sebi zabavno posmejem in se sprašujem, če sem takrat jaz učil učitelja po beneško ali on mene knjižno slovenščino. Seveda je to trajalo le malo časa, nekaj tednov, kot je moj izkušeni učitelj predvideval. Priznati moram, da nisem nikoli rad študiral. Domotožje in moj nemirni značaj mi nista dovolila primerne koncentracije pri študiju. Imel sem pa naravno nagnjenje za jezike, ki ga imajo po mojem prepričanju vsi Benečani, to pa ja. Rad sem se jih učil, a na žalost nemščine, ki je bila precej zahtevna, nisem imel po šoli možnosti gojiti, zato sem jo skoraj popolnoma pozabil. Začel sem z otroškim vrtcem, ko sem znal samo naše narečje, kot precej mojih soletnikov. Po vojaški službi sem že znal štiri jezike, ki mi sedaj pogosto koristijo pri mojem delu. V Slovenski Benečiji zaradi zgodovinskih razlogov, kot sem že prej omenil npr. emigracijo, ni družine, ki v hiši pozna manj kot tri jezike. Zemljepisni položaj teh dolin, naše dragoceno na-

rečje, naklonjenost naših ljudi do jezikov je presenetljiva.

Danes imamo po dolgi borbi z italijansko državo v Benečiji pod Matjurjem slovenski otroški vrtec in osnovno šolo. Našim sinovom ni več potrebno oditi od doma, da bi se učili svojega jezika. Potrebujemo pa še srednje in višje šole, če naj požanjemo, kar smo v teh zadnjih letih sadili.

Imam trošt in upanje pričakati dan, ko bo naša šola (to je danes pot, ki pelje v bodočnost z odprtimi mejami) oblikovala pridne tolmače. To bi bila tudi potrditev mojih pričanj.

»TEK HIŠO PARTI, KLIČE MIZERJO«

Premoženje par starin

LUCIANO CHIABUDINI

Nie pru dost liet, od kar naši judje so zadobil pravico za posestvo teritorija, ki so ga težkuo obdelovali že stuolietja. V cajtih pred Beneško republiko, ki se je polastila, kar je blu oglejskega patriarha, grofou, galdaldu, cerkvenih oblasti, konventu in monasteriju, našin pastierjan je blu upartjeno tarkaj pardiela, glih za preživiet, an vsake lieto za svet Martin so mogli bit odgnani taz zemje, ki so jo obdelovali, od paš, na katerih so redil žvino, an od hiše, ki so se jo sami zazidali. Nobedne čude zatuo, če beneški doži, ki za svoje interese, seviede, so se dielal branilci naših priedniku v razpravah s telimi gospodarji, so se zadobili simpatijo naših judi.

Tele kratki opis o naši preteklousti nan da zastopit, zaki smo takuo povevani na premoženje, ki smo ga zlo težkuo zadobili.

Adan star naš pregovor prave: Tek hišo parti, kliče mizerjo; zatuo te stari oča je vahtu, de tuole se ne smie zgodit, kier je šluo tudi za njega čast pred judmi. Na italijanskin kraju Tirola imajo pravico, ki ji diejo "Zaparta kumetija (maso chiuso)", s katero je prepoviedano partit premoženje z namienan, de hiša ostane scielama; za veplačat bratre pridejo na pomooč kumetuške skupnosti s posojilami denarja.

Tle par nas, kar hišna ekonomija je bla oparta vsa tan na kumetiji, navadno so se obnašal na tisto vižo, čeglih za starše so ble veliké težave na urejanju stvari brez kregu. Oni so vebral med sinuovi tega, ki so ga

štíel buj vriednega za nadaljevanje hiše an družine. Za dat zastopit te družin sinuovan, de izbira je pravična, so jin guoril: »Sin, ki ostane tan na hiš, se zabere narguorš težave an odgovornosti; on muora skarbiet za hišo, za njega družino an na zadnjo tudi za nas starše, kar niesmo vič v moči al pa oboliejemo.«

Me je pravu že osandesetletni adan muoj kunjad, de mat mu je bla ponudla, naj ostane tan na hiši, ki pa jo bo ureju starši njega brat. On ji je ostro odguoriu: »Ah, jest bon za hlapca an Tinac za rejo? Ne pa, rajš gren za sudada!«.

Tuk pa taka ponudba je bla sparjeta, hiša se je šerila v posestvu, zatuo ki strici so bli velika bogatija. Vas zaslužek prodaje kumetuških pardiel: darve, žvine, siera, masti, sadja, je šluo tu blagajno, ki navadno jo je daržala stara mat. Ona je odločila za ukupit, kar je bluo potriebno tan par hiš, za hišne an tu guod je dala stricu kajšan sud za pijačo. Te buj premožne v lietah '30 - '40, so dale vsak tiedan cieu sriebarni "Aquilin", pet franku, ki donas bi vajali petdeset taužint lir.

Narbuj bogate so ble družine, von s katere se je vešuolu sin duhovnik, sa po naših vaseh te narlieuši an narguorši hrami so tisti, tuk so imieli doma adnega gaspuoda. Puno med telimi na žalost so umerali še mlađi, takuo de se nieso mogli oddolžit, kar je špindala družina za njega šuolanje. Te buj previdni strici so se garantil-zagotovil staruost s pismeno karto, ku tisto, ki jo iman pred očmi, na kateri adan brat muojega bižnonona, ki je dielu v Bjelovaru v Hravaciji, je napisu pred nodarjan parbližno takole: »Jest, Lukež Čebudin, pustin muoj part premoženja bratru Marinu s sklenitvijo, de v starosti al v bolezni ali vsaki sorti težavi bon imeu pomuoč, bon obliečen an mantinjan do smarti. An če brat bi umru pred mano, bon imeu pravico za ostat doma z njega sinuovami, de bon gledan v družini kot brat an ne ku hlapac...« Tuole pismo, ki nose datum 29. decembra 1847, nam dokazuje tud, de emigracion ima glaboke koranine, čeglih je bla stagjonal an ne stalna ku donas.

Tan na hiši s sestrami gaspodarja navadno reči so šle buj gladko ku z

bratrami. Tele, kar so se oženile, so nesle za sabo »balo«, mobiljo an hišno posodo po moči družine an matera so skarbiele jin stuort podpisat, de s to balo so ble veplačane.

Za neviestino doto med staršimi od noviču so tekli pogovori že pred poroko. Denarji so pomagali poravnit, če je bluo ki nejasnega, takuo de tan na duome so bli prez skarbi an »vrata tuoje hiše ostanejo nimar odparte« so ble besiede, ki mat je jala hčeri za tolažbo v trenutku ločitve iz rojstne hiše. V garlu noviče je vriela narbuj poznana an melodiožna piesan, ki je ostala simbol občutkou noviče, umiešanih med žalostjo an veseje: »Oj božime tata in mama, kuo vas težko zapustin.« Čeče, ki se nieso oženile, so ostale doma, tete al njanje so jin guoril, an tudi one so ble bogatija tan par hiš, zatuo ki so dielale, so varvale otroke, so pomagale v hlieve, so šivale. So imiele pa njih part oblasti an glasu tu hišnih sklenitvah.

Judje par starin so bli takuo pametni, lahko zavojo potrebe, de odnosi med neviesto, taščo an teto so tekli po mirni poti an se je zlo riedko zgodilo, de so paršli na uhuo kregi al ki nevěšečnega.

Nevieste seviede počaso so zadobile glavno čast tu hiši, kar so ratale gaspodinje an stara mat jin je dala ključ kleti. »Tebe luč, mene ključ,« pravejo v Kozci za poviedat, de ta je zadnja oblast, ki stara mat jo zgubi na smartni pastelji, kar neviesta ji paržge svečo.

Za njih čast v Lazah v Podbonieškin kamune nevieste so imiele njih napuoštni guod, ki je spadu na dan sejma Odpustaka, na drugo nedejo šetemberja.

Prave tu njega dnevnikie gaspuod Cuffolo, ki je biu kaplan v Lazah od 1920 do 1959, de za tel guod, ki pade na konac siječ, kar judje se opočivajo od težkega diela na sanožetah, vsi vaščani, ki živijo po sviete, skarbijo se varnit tan na duom, posebno nevieste s sinuovami. Gaspodinje skuhajo kosilo an spečejo gubanco za vsako kunjado, ki pride v senjan. V ti parložnosti, me prave Nina Kisacova, ki stoji v Bijačah, so se zastopil na premoženju mernuo an pametno.

Tist dan vsa vas se je parpravjala za bit sparjetna an gor po trideset stopenj, ki pejejo v cierku, so bli položeni z adnin krajan važi bielih rož, ki se kličejo nevieste, z druzin krajan le take rože, ki imajo plavo farbo an ki jin diejo pa zet. »Ma che belle sposine/kake lepe nevieste!« je občudoval adno lieto škof mons. Nogara, ki je biu paršu na te senjan. Iman tudi jest liep spomin na neviestni guod. Muoja mama Raffaella Pierigh - Ela Pierhova je bla iz Laz an tist dan nas je pejala te male sinuove gor h noni Marjani, tuk njanja Bepina, čeglih nie bla v pravin zdravju an je imiela veliko družino, nan je parpravla kosilo an je spekla gubanco.

Donašnji dan, kar se tiče premoženja, se nie veliko spremenilo, sa vi-demo, de gaspodarji, naj so doma al naj so po sviete, so povezani na zemljišče, ki so ga podedovali od staršu an za nobedan sud bi ga na prodal.

Vsi te stari imajo no malo penziona, ki jin pomaga preživiet. Kar pa vi-demo hiše zaparte, sanožeta zaraščene, njive, ki se plazijo an zakrivajo ziduove, sviet, ki ratuva, ku ki so ga ušafal 13 stuolietju od tega naši priedniki, se muoremo pomislit, dost cajta puojde takuo naprej, an če se na povarnejo novi grofi za se polastit na kajšno vižo našega posestva.

SOČA, NAJMLAJŠA REKA V EVROPI

DRUGI IZŠEK

naša
preteklost

trinkov

koledar

SOČA, NAJMLAJŠA REKA V EVROPI

FRANC RUPNIK

V knjigi "Soški protokol", tiskani pri Mohorjevi založbi v letu 1994, zasledimo na str. 154, 155 odstavek predavanja, ki ga je imel in zapisal furlanski pesnik in pisatelj Celso Macor. Odstavek je tako zanimiv, da je vreden vsaj delnega citiranja: »V Kobaridu razkrivamo skrivnost starodavnega jezera, v katero se je stekala voda iz Trente (Soča pri izviru). Plinij nam poroča, da je takrat pod Matajurjem iz tega jezera tekla reka Natisso, ki je na svoji poti proti Čedadu pobirala potoke in nadaljevala pot do izliva pri Ogleju. To se ujema s poročilom langobardskega zgodovinarja Pavla Diacona, ki nam poroča (Historia Langobardorum III, 23), da je okoli leta 585 ogromna katastrofa spremenila rečni tok v pokrajini. Zgodovinar Goriške grofije Karl von Czoernig je zatem prispeval dopolnitve tako, da je leta 1875 pri Akademiji znanosti v Parizu na geografskem kongresu dokazal revolucionarni geološki razvoj Soče. Na podlagi terenskih opazovanj in starih dokumentov je sklepal, da je zaradi poplav okoli leta 585 zdrsnel in se ločil od Matajurja velikanski usad, ki je zgrmel v dolino pri Starem selu in zaprl odtok reke Soče proti Čedadu. Zaradi tega se je nivo jezera pri Kobaridu dvignil tako, da si je voda (Soča) poiskala pot proti Gorici, združena pri Mostu na Soči z reko Idrijco in Bačo...«.

Pisatelj Celso Macor zaključuje poročilo z vprašanjem: »Je bil to rešničen dogodek, ali sad domišljije ali le pesniška pripoved?«

Poglejmo stvar bolj podrobno. V "Voce Isontina" v Gorici (štev. 56) je le-

ta 1972 izšel italijanski prevod Ervina Pocarja s komentarjem in opremljen tudi s tremi zemljevidi.

Prvi prevod v italijanščino je bil narejen že leta 1876 in objavljen v "Atti e memorie della Società Agraria di Gorizia n. 4" pod naslovom "Sprememba rečnega sistema, ki se je zgodila v goriški grofiji od časa Rimljanov in kasneje".

Direkcija te družbe piše v opombi, da je prav vesela, da more nuditi bralcem to zelo zanimivo razpravo, v kateri je baron de Czoernig dokazal, da je Soča najnovejša reka v Evropi, in dodaja še podrobnost, da je predavatelj govoril o tem v Parizu leta 1875 kar dvakrat: najprej na Mednarodnem geografskem kongresu in nato še na Francoskem inštitutu, katerega član je bil Czoernig in pri katerem je bilo prvič objavljeno to predavanje (Dispensa 10 in 11, 1875). Prevoda v italijanščino iz leta 1876 in 1972 pa sta identična, razen malo novejšega izražanja, treh dragocenih zemljevidov in važnega uvoda prevajalca Ervina Pocarja, ki ga je vredno navesti v celoti.

»Predavanje je Czoernig imel v francoščini, potem pa ga je sam prevedel v nemščino. Akte tistega Mednarodnega kongresa v Parizu je objavil baron von Hellewald meseca oktobra istega leta 1875. V njih je omenjeno tudi zanimivo predavanje barona Czoerniga, toda s pripombo, da so bile spremembe teka rek precej pogost pojav, kot na primer reka Durance v Franciji, ki ima precej podobnosti s razgibanimi spremembami Soče. Na to omembo je Czoernig odgovoril, da je sicer res, da so bili tokovi rek pogostoma spremenjeni, niso pa nikjer drugod znane spremembe celotnega rečnega sistema, ki bi imele za posledico, da je neka reka, ki se je prej izlivala v morje, izginila in si potem kot neka druga reka poiskala pot do morja, kot se je to zgodilo s Sočo (ni potrebno omenjati, da je reka Durance v Franciji le pritok in sicer reke Rodan).«

O tem pojavu je Czoernig že prej zelo obširno pisal v knjigi "Ozemlje Gorice in Gradiške", ki je bila natisnjena, kot vsi pomnijo, tri leta od te-

ga po zaslugi E. Pocarja na hvalevredno pobudo Hranilnice v Gorici in po posebnem prizadevanju dr. Giusta Montena, tedanjega generalnega direktorja Banke. Temo, ki jo je avtor obravnaval v "Opisu geografskem in statističnem ozemlja" (poglavje o hidrografiji str. 16), je obdelal bolj obširno v "Zgodovini ozemlja" (str. 103-114). Razlika med temi spisi in temo, ki jo je avtor obravnaval v Parizu, pa je v tem, da je v omenjenih spisih prikazal muhaste spremembe naše reke le kot neko hipotezo, v predavanju v Parizu pa je čutil že nagibanje k trditvi, da je vse to resnično. Avtor si je verjetno mislil, da bi se mu bili sicer zoperstavili poslušalci ali mu izražali svojo kritiko.

Tako pa avtor, tudi ko piše o Timavi, ne trdi ničesar drugega, kot da se je izlivala skozi kraške jame iz nekega jezera, ki je ležalo v prejšnjih časih med Gabrjami in Prvačino, v katero se je stekala tudi Vipava ali Frigidum. Ne omenja pa novejših hipoteze, neke povezave med reko Reko, ki pada v globino pri Škocijanu in se prikaže kot Timava. Razumljivo je, da Czoering v tistih nekaj minutah predavanja ni mogel podaljševati in povedati vsega. Kljub temu pa drži, da je v tistem kratkem govoru Czoernig, ki je izhajal iz daljne Češke, kjer se je rodil leta 1804, s tem, da je šel v Pariz, dokazal svoje navdušeno zanimanje za zgodovino in zemljepisje Goriške grofije in svojo ljubezen do Gorice, o kateri je zapisal: »tega mesta, ki preseneča tujca s svojo prijetno pozicijo, kateri je narava nasula še poln koš svojih darov...«. To je mesto, kjer je preživel zadnja leta svojega življenja, in ko je končal svoje delo, tudi tu umrl, star 85 let, leta 1889.

Prevod (iz italijanščine) njegovega predavanja v Parizu pa se glasi: »Goriška grofija obsega 593 km² na zapadnem delu Julijskih Alp in se v njem nahaja področje reke Soče od njenega izvira pa vse do izsteka v Jadransko morje. To področje meji z manjšo reko (na zapadu) Avsa in z Nadižo, na vzhodu pa s Timavo, ki se vse zlivajo v Jadransko morje. Soča izvira v dolini Trente iz podgorja Triglava, najvišje gore v Julijskih Alpah, teče proti Bovcu, kjer se ji pridruži njen prvi pritok Koritnica, ki

izvira izpod hriba Predil, potem teče naprej proti jugu in dospe do izliva po mnogih ovinkih in pravokotnih oglih in je dolga 128 km. Soči dodajata svoje večje količine voda Idrijca in Bača, potem pa še Vipava na vzhodu, reka Ter, ki se jih pridruži Nadiža, pa na zahodu. Vzhodno od izliva Soče v morje pa izvira iz kraških rovov majhna reka Timava, ki pa je plovna vse do izvira in se zliva v morje po slabih 2 km. Zapadno od izliva Soče teče v morje reka Nadiža, ki teče tik ob Ogleju in izginja v laguni. Nedaleč od tam pa je plovna reka Avsa, ki teče prav ob meji med Goriško grofijo in Italijo.

Ta rečni sistem pa je bistveno drugačen od tistega za časa Rimljanov, kot potrjujejo stari klasični pisatelji, katerih zapise je mogoče točno preveriti s topografskimi podatki naših dni. Soča, ki danes zbira v svojem toku vse vode, ki izvirajo iz hribov na tej strani Alp, v tistem času še ni obstajala in njene vode so si izbirale druga pota do izliva v morje.

V nekem seznamu, v katerem so navedeni celo potoki, piše Plinij (*Historia naturalis*, L. XXII, 18) o vseh vodnih tokovih, ki se izlivajo v morje na severu Jadranskega morja, a ne omenja nobenega vodnega toka med Nadižo (Natisso), ki je takrat tekla skozi Oglej, in med Timavo: namesto Soče navaja dve veliki reki (amnes): Nadižo in Timavo. »Kako so se delile vode, ki so bile potrebne, da so napolnile obe reki, je zelo zanimivo: to je bil predmet obravnave več klasikov in temelji na pogojih, ki so doživeli veliko spremembo zaradi velikanskih zemeljskih premikov. Skušal bom na kratko osvetliti rečni sistem, ki se je ustalil tedaj v teh krajih.

Nadiža, danes pritok Tera, ki se zliva v Sočo, je bila v tistem času glavna reka, ki se je izlivala v Jadransko morje in se na skrajnem koncu lagune spuščala od Ogleja naravnost v morje. Po trditvah Strabona je bila ta reka Nadiža plovna vse do mesta Ogleja. Danes pa sta ti dve reki potoka, ki jima v poletnih mesecih voda celo docela presahne. Tedaj pa je reka Nadiža dobivala svoje stalne vode iz gornjih delov sedanje reke Soče. Neka cesta je vodila iz Ogleja preko Čedada (Forum Julii) skozi

prečno dolino čez Predil in se nadaljevala onstran Alp na ozemlju Norika. Ta cesta se je vila ob bregovih Nadiže, ki je po mnenju Rimljanov izvirala izpod Predila (Mons Picis). Razumljivo je, da so Rimljani smatrali Koritnico za glavni rečni pritok, saj se je ob njej vila cesta iz Predila, medtem ko je drugi pritok, ki ni bil zelo bogat z vodami, pritekal iz Trente, ki je bila takrat še neobljudena in prazna. Ko se je ta reka iz ozkih sotesk v hribih pribila na plano, je pri Kobaridu dosegla neko jezero. Ko ga je ta voda zapuščala, je nadaljevala svoj tek proti zapadu po prečni dolini Starega sela in se končno pridruževala rečici, ki je izvirala izpod Velikega Hriba (Breškega Jalovca) in je danes edini izvir reke Nadiže. Na ta način so se tedaj vse vode iz zgornjega dela Posočja izlivala v Nadižo in ji tako omogočale, da so po njej plule ladje iz Ogleja v morje. (Mimogrede povedano: Francesco Musoni navaja v knjigi "Med Slovenci v Črnem vrhu", da je Nadiža včasih tekla naravnost skozi Pradolino na Štupco, saj še danes teče podtalno v močnem studencu Za Nedižo! Torej bi se voda Soča združevala z Nadižo šele pri Štupci!).

Vode srednjega toka sedanje Soče, to so združene vode Idrijce in Bače, so se obrnile v nasprotno smer v sedanjem toku vse do Punete, ki je v dolini blizu Gorice; jezero pri podnožju Krasa je na zapadu sprejemalo vode te reke (že tedaj imenovane Sontius-Soča) in na vzhodu reko Vipavo (takrat imenovano Fluvius frigidus=mrzla reka). To jezero se je razširjalo in dvigalo na višino okrog 16 m nad sedanjim tokom reke in iz njega so se vode izlivala v kraške jame: ko so od tam odtekale po približno eni milj, so te vode pod močnim pritiskom jezera, ki je bilo nekoliko višje, in zaradi ozkih izhodov bruhalo na dan izredno hitro in z velikanskim hrupom ter ustvarjale tako zelo občudovano reko Timavo, ki so jo opisovali skoraj vsi pesniki in zemljepisci klasične dobe in jo je opeval Virgil v Eneidi (Pesem I, 24) v sledečih verzih: »Antenor je mogel prekoračiti izvir Timave, kjer se iz devetih ustij široko izliva in pritiska k morju in obali s silnim hrupom, ki odmeva od hriba z zvenečim glasom«.

Čas, ki mi je odmerjen, mi ne dovoljuje, da bi se spuščal v podrobnosti in v citiranje dokazov, ki utemeljujejo navedene trditve, jih pa lahko najdete v moji monografiji o "Gorici, tej avstrijski Švici".

Ostane mi še samo razlaga, kako in po kakšnih prehodih se je sedanje stanje rečnega sistema moglo razviti iz tega zgoraj opisanega. Sprememba je bila povzročena na začetku po neki veliki naravni nesreči, ki se je zgodila v VI. stoletju na vzhodnem področju severne Italije in v obmejnih krajih.

Zgodovinar Pavel Diakon pripoveduje v svoji "Zgodovini Langobar-dov", da so nastale okrog leta 585 zaradi neprestanih neviht in hudega deževja velikanske poplave, ki so poškodovale široko obdelana področja, odnesle s seboj ljudi in živali, uničile ceste, porušile en del mestnega obzidja v Veroni, dvignile vode reke Adiže vse do zgornjih oken cerkve Sv. Zenona. Podobna uničenja so se razširila na goriško področje, kjer so nevihte uničile samostan in cerkev na Barbani v oglejski laguni.

Po vsej verjetnosti se je takrat en del skalovja Matajurja, ki meji na dolino Starega sela, odtrgal od gore zaradi deževja in se je privabil v dolino ter jo napolnil s svojim materialom, ki ga lahko še zmeraj vidimo. Teren, ki se je tako povišal zaradi tega plazua, je zaprl odtok reke, ki se je ustavil, da je bila prisiljena teči nazaj v jezero, iz katerega je pritekla. Zato pa se je gladina jezera dvignila in njegove vode so mogle končno odtekati v spodnjo dolino, kjer so se združile z vodami Idrijce in njenega pritoka Bače. Tako združene reke so se potem izlivala v jezero, kjer so se zbirale vode Soče in Vipave (Sontius et Fluvius Frigidus) ter so s kamenjem in peskom, ki so ga prinašale s seboj, zapolnile kraške jame, iz katerih je odteklo jezero. Dinamični pritisk vode na obrežje je moral biti tako močan, da je prebil ovire, na katere je naletel na Krasu na nasprotnem gričevju. Vode so sledile nagibu terena in se spuščale vse do najnižje točke, ki je bilo prav korito Nadiže.

Kot sem imel sam priliko videti na licu mesta, je mogoče opaziti smer,

ki so jo ubrale te vode na robu neke terciarne usedline, nasprotno stran pa pokrivajo nanosi peska, ki so ga tam pustile vode.

Združene reke, ki so v začetku nosile ime Natisso (Nadiža), so se kasneje imenovale Soča in so tekle po koritu Nadiže do Ogleja in naprej v zaliv (laguno). Toda to ni trajalo dolgo časa, ker je bila reka s časom prisiljena obrniti svoj tok proti vzhodu.

Vse reke te pokrajine so hudourniškega značaja in zato napolnjujejo korita s kamenjem in peskom, ki ga prinašajo s seboj, in zato preplavljajo bregove. Tako je delala tudi Soča, samo s to razliko, da je morala razširjati levi breg, to je peskovit teren, pokrit s kamenjem in peskom, ker ji je desni breg, bolj zemljat in trden, branil razširjati se proti tej strani. Ko pa se je pri tem oddaljila od Ogleja, je Soča dobila svoj izhod v zalivu v smeri, ki se jo da še prepoznati po nekem grabnu, ki mu pravijo "stara Soča". Toda tudi to novo korito je bilo ob svojem času spet napolnjeno s peskom, kar je prisililo Sočo, da je ubrala svojo pot bolj proti vzhodu.

To spreminjanje smeri so pospeševali morski tokovi, ki na zapadni obali Jadrana tečejo od severa proti jugu in deponirajo mivko nasproti desnemu bregu reke, kot se dogaja tudi v pristanišču Malmocco. To premikanje proti vzhodu se je nadaljevalo, vse dokler ni reka Soča dospela v bližino Zdohe, ki je majhna reka ob obali, ki izvira iz virov na Krasu, in po koritu te reke teče potem Soča v morje. In celo potem, ko je Soča že dobila svoj sedanji izliv v morje, je v še ne tako davnem času nadaljevala s svojim premikanjem korita proti goram na vzhodu. Neka kronika pripoveduje, da je med svojim premikanjem proti vzhodu leta 1490 Soča podkopala temelje cerkve sv. Petra v vasi, ki stoji na levem bregu reke, in jo požrla v svojih valovih. Od tedaj naprej pa je Soča ujeta v svojem koritu z visokimi in trdnimi braniki, ki ji onemogočajo prebijanje proti vzhodu. Njihove zidove pa v časih narasle vode še vedno večkrat ogrožajo napadi reke in potrebujejo neprestana popravila.

Tako je torej ta reka, po stoletnem tavanju, dobila svoj sedanji tok in

smemo po vsej pravici reči, da je najmlajša reka Evrope. Na ta sklep navaja tudi sama oblika njenega izliva v morje, stisnjenega v zelo ozko korito, ki očitno ni staro in katerega desni breg je vsled morskih tokov bolj izrazit od levega«. (Spisal Carl von Czoernig, prevedel v italijanščino Ervin Pocar, v slovenščino Franc Rupnik).

V dopolnilo te študije je morda dobrodošel še prevod poročila Pavla Diakona v Zgodovini Langobardov, na osnovi katerega je Czoernig gradil svojo hipotezo in svoj sklep, da se je takrat, po letu 585, začel spreminjati gornji tok Soče in kasneje še doljni del od Gorice naprej. Ne trdi tega z vso gotovostjo, pač pa z zgodovinsko sprejemljivim: "po vsej verjetnosti". V 3. knjigi, 23. poglavje, piše Pavel Diakon pod naslovom "Povodenj in čudež, ki se je zgodil v cerkvi sv. Zenona", takole: »V tistem času je bila na ozemlju Venecije, Ligurije in po drugih krajih Italije velikanska povodenj, kakršne ni bilo od Noetovih časov. Zemljišča in kmetije so postala jezera. Bila so uničena pota in steze in reka Adiža je takrat tako narastla, da je voda segala skoraj do zgornjih oken bazilike sv. Zenona mučenca v Veroni, ki je zunaj obzidja mesta. Blaženi Gregor, ki je postal potem papež, je zapisal, da pa ta voda sploh ni vdrla v notranjščino bazilike. Obzidje mesta Verone pa je bilo marsikje poškodovano od poplave, ki se je pripetila dne 23. oktobra (spodaj v noti piše, da je bilo to leta 589 po Kristusu, drugi viri trdijo, da je bilo okrog leta 585). Tedaj se je tako bliskalo in grmelo kot malokdaj spomladi. Dva meseca nato je večji del Verone uničil požar. Zaradi iste povodnji je tudi v Rimu reka Tibera tako narastla, da je tekla čez mestno obzidje in poplavela večji del mesta. Takrat se je iz korita reke poleg velikega števila kač dvignil neki zmaj, ki je bil strahovito velik, šel skozi mesto in se potem spustil v morje. Tej poplavi pa je v Rimu sledila še strašna kuga (inguinaria). Ta je pobrala tako veliko število ljudi, da jih je ostalo le malo. Med prvimi žrtvami kuge je bil tudi sam papež Pelagij, častitljiv mož, ki je kmalu umrl. Ko je umrl pastir, pa se je kuga razširila med ljudstvo«.

OLGA KLEVDARJOVA

MJUTA POVASNICA

I

Tudi Maria Fon se je morala odločiti: odpotovati je morala, bežati in odnesti na varno otroke in svojo poštenost kot poročena žena. Mož je bil daleč v vojski, doma pa je lahko ostal nono Tona in pazil na hišo, blago in živino. Po domovih so ostajali starci in pobje, ki še niso bili dorasli vojski. Strahoviti ogenj vojske je že leta pustošil po Evropi. Zdaj je nenadoma vojska dosegla tudi te kraje. Oplazila bi tudi naše vasi in naša polja. Zato so ljudje iskali rešitve v begu. Za mnoge je bil beg nemogoč, saj so blatne ceste preplavljale trume italijanskih vojakov v neurejenem umiku, kolone topništva, včasih kar puščene ob cesti, in vozovi samih beguncev. Vojaški minerji so razstreljevali mostove nad naraslimi rekami.

Maria Fon je bežala: Benečija je bila na tem, da se spremeni v bojno polje, kakor Soška dolina onstran Matajurja. Napadalci ne bi prizanesli nikomur, ženske bi bile prve na vrsti. Italijanska propaganda je to vse skozi poudarjala in ljudje so vedeli, da Nemci ne bodo obzirni. Z njimi so bili poleg vsega še Turki, o njih krutosti so krožile še stare zgodbe. Zato je torej Maria bežala.

Že 26. oktobra 1917 so proti večeru lovci 200. nemške divizije skupine Berrer zasedli položaje na Golem bregu, na Vajnici nasproti Klenja, pod Hlasto proti sotočju Aborne in Kozice. Italijani so streljali z roba Ažle s strojnimi in nekaj topovi, a sovražnika niso zaustavili. Že v noči na 24.

oktober, prvi dan Kobariške bitke, so se nemški lovci podali s tolminskega mostu in že tisto jutro dosegli vrh Svetega Martina. Ko so tam zagledali oddaljeni lesk morja, so premagali utrujenost in nadaljevali pot, premagali vsak odpor Italijanov in prekoračili njihove zapuščene utrdbe. Tarpeč je ostal ob strani. Naslednjega dne je padla močna postojanka v Prešnjem, kjer je bilo zajetih 3.000 italijanskih vojakov. Ko je padel še hrib Mlade sena, so bile Nadiške doline povsem zasedene. Maria Fon je bila takrat že daleč, na varnem onstran Piave, z dvema otrokoma ob sebi in tretjim pod srcem. Tako je s težkim srcem odšla v neznanu.

General Luigi Cadorna, poveljnik glavnega stana italijanske vojske, je počakal na zadnje informacije o poteku operacij na Stolu pri Kobaridu. Ko je prišlo poročilo, da je gora padla v roke sovražniku, je ob 2.30 dne 27. oktobra dal ukaz o splošnem umiku preko Tilmenta; ob 15.30 je iz Vidma odpotoval v Treviso. Dva dni pozneje je Cadorna razumel, da je edina možna obrambna črta na Piavi.

Po vojni so tudi z avstrijske in nemške strani skušali analizirati vzroke za poraz italijanske vojske, ki je imela boljše položaje in večje sile. Avstrijski in nemški vojaški strokovnjaki so bili mnenja, da je bila napaka v tem, da Italijani niso pripravili učinkovite obrambe kljub točnim informacijam o pripravah na napad, ki so jih dobili od ujetnikov in dezerterjev. Odločilna za poraz je zanje bila slaba morala italijanske vojske in države. V Italiji je bilo zaznati veliko malodušje ob tej krvavi in nezrozumljivi vojni.

General Cadorna je v pismu poveljniku glavnega stana XIV. avstrijsko-nemške armade generalu Konradu Krafftu von Dellmensingen (ki je svoje poglede objavil v knjigi) delno sprejel to razlago poraza pri Kobaridu. Mirovniška, ali drugače gledano defetistična kampanja si je utirala pot v vojaške oddelke in poveljstva so morala poseči k vojaškim sodiščem in eksekucijam dezerterjev in malodušnežev. "Vzdušje čet je bilo zastrupljeno s sramotno protivojno propagando," je pisal Cadorna.

V pismu nekdanjemu sovražniku generalu Krafftu se je Cadorna zahvalil za priznanje pravilnosti izbire o obrambi na Piavi in oddelitve III. armade onstran Tilmenta. Pripominja tudi, da je bilo primerov streljanja vsakega desetega vojaka pod njegovim poveljstvom za polovico od tistih, do katerih je prišlo v francoski vojski. General Cadorna je bil po Kobaridu razrešen, toda v pismu Krafftu, napisanem leta 1926, je lahko kot dokaz o tem, da so mu bile zasluge priznane, navedel svoje napredovanje, saj ga je Mussolinijeva vlada imenovala za maršala Italije.

General Krafft je nakazal tudi šibkosti zmagovalcev Kobariške bitke: razhajanja med Avstrijci in Nemci glede končnega cilja ofenzije (za Nemce je bil to Tilment), presenečenje ob tako hitrem napredovanju in nepopisnem neredu ob umiku. V nemških publikacijah se navaja tudi veliko presenečenje ob begu civilnega prebivalstva, saj je proti Tilmentu šlo skoraj pol milijona beguncev. Mnogi med njimi so prišli prepozno, mostovi so bili že porušeni in so se morali vrniti v svoje kraje.

Čez Piavo je šel tudi Luigi Venuti, Cupelov iz Klenja, po poklicu kamnosek. S svojo družinico je kot begunec pristal v Comu. Z njimi je bil enajstletni sin Giorgio, katerega so za šolsko leto 1917-1918 vpisali v VI. razred osnovne šole v ulici Brambilla; kot begunec je imel pravico do šolskih potrebščin, prehrane in podaljšanega bivanja v šoli. Izdelal je s sedmico v skoraj vseh predmetih, v vedenju je imel 10. 5. maja 1918 je v cerkvi Sv. Feliksa prejel prvo obhajilo. Maria Fon je kot begunka odšla na jug. Nekega dne se je z otrokoma - Emilio je ob njej, mala Olga pa stoji na ponaredku naravne skale - dala slikati v ateljeju Premiata Fotografia E. Greco Napoli v kraju Sessa Aurunca pri Caserti.

II

Pripovedovalcu ni dano vedeti, kako je begunka Maria Fon skupaj z otrokoma in staro mamo prišla v Sessa Aurunca pri Caserti. Mestece

je v rimskih časih bilo središče Avrunkov, danes šteje 30.000 prebivalcev in se ponaša z romansko stolnico iz 12. stoletja. Maria se je preživljala z begunsko podporo, pomagala pa si je tudi z drobnimi šiviljskimi in veziljskimi deli za bližnji samostan: delo ji je pomagalo, da se je čutila koristna in da je lahko dostojneje živela. S šivanjem se je ukvarjala tudi stara mama, medtem ko so se otroci igrali v samostanskih kletih. Tako je bilo življenje ubežnikov. Vesti, ki so prihajale z onstran Piave in jih je prinašal tisk, niso bile dobre. Tisk je špekuliral z neogibnimi bolečimi posledicami zasedbe in poročal o krutosti Nemcev do nemočnega prebivalstva, o ropih, streljanjih, trpinčenjih, nasilstvih do žensk. Dokler niso bile spet vzpostavljene poštno zveze z zasedenim ozemljem, so te vesti veljale kot resnične.

Tako se je tudi Maria Fon kot vsi begunci bala za usodo svojih sorodnikov. Pozneje se je izvedelo, da so bile vesti, ki so se širile v tisku, pretirane in lažne, umetno skonstruirane. Potem je nono Tona pripovedoval o prvih dneh zasedbe: zapuščenih hiš so se polastili porazgubljeni italijanski vojaki in osvojevalci, oboji lačni, pripravljene, da pokradejo vse, kar bi bilo kaj vredno. Starci so le s težavo varovali svoje dobrine: vino, pridelke, živino. Žene so zagotovo znale obraniti svojo poštenost. Dekleta pa se niso znala ubraniti skušnjavi, da bi šla na praznike in ples, ki so jih pripravljali tako ugledni in kavalirski "sovražni" oficirji. Zasedbena vojaška uprava generala Borojeviča je uvedla skladišča, kamor je bilo treba oddati žito. Tako so bili kmetje prisiljeni hraniti zasedbeno vojsko in njene konje. Najbolj zoporni ukrepi so bile zaplembe hišnega perila in cerkvenih zvonov.

Oktober 1918 so bile centralne sile pred razsulom: zahodna fronta je padla, vojaki so zapuščali regimente, celi oddelki so se upirali, dvigali rdeče zastave in zahtevali mir. Revolucija je bila v teku. Cesarstvo je razpadalo. V tem položaju je italijanska vojska skupaj s francoskimi in britanskimi oddelki prešla v ofenzivo na Piavi in točno leto dni po kobarškem porazu odbila Avstrijce. Italijani so prišli v Čedad 4. novem-

bra 1918. Ob treh popoldan so bili v Špetru.

Tako se je po letu dni tudi Maria Fon pripravila na povratek. Nono Tona je o tem poročal v dopisnici sinu, vojaku Giovanniju Corredigu: "Ne moreš si misliti, kako sem bil danes potolažen, ko sem dobil mamino pismo, s tvojo ženo in otroki se vsi počutijo dobro in upam, da bomo kmalu spet vsi skupaj doma..." Nono Tona je bil nepismen in je dal dopisnico napisati prijatelju. Vendar se vsi njegovi le niso vrnili. Maria Fon je v Sessi Aurunci pokopala svojega najmlajšega, deset mesecev starega otroka; tudi njega je dala fotografirati v ateljeju Premiata fotografia E. Greco, Napoli.

Božja previdnost, ki je tedaj zakonce obdarovala s številnimi otroki, je obenem skrbela, da ne bi število prebivalstva preveč naraslo in je iz vseh družin klicala v nebo majhno trumo angelčkov, da bi vsi skupaj hvalili Gospoda. V nekaterih primerih je bila Božja previdnost še preveč dejavna in je priklicala tudi otroke, ki še niso bili krščeni. Ti otroci kljub svoji nedolžnosti niso mogli v nebesa in jih je bilo zato treba pokopati na posebnem prostoru, ločenem tako od pravičnih kot od brezbožnežev. Tu bi lahko odprli še en oklepaj. Razlogi za te bele smrti so bili dovolj pojasnjeni: z Božjo previdnostjo so sodelovali težki porodi, otroške nalezljive bolezni, epidemije, higienske razmere, ošibelost zaradi preštevilnih nosečnosti. Dejstvo je, da so se nebeška vrata pogosto odpirala in sprejemala te angelčke, da so se lahko tam igrali z zlatimi pomarančami. Od petih bratov Luigija Cupela sta bila v nebesa poklicana dva; od njegovih desetih vnukov štirje, od njegovih osmih otrok trije.

III

Edini znak življenja v Tarpeču je danes, poleg laježa treh lovskih psov in gaganja rac, ki se spuščajo proti Roji, prav ta studenec, ki izvira na-

ravnost iz tal tam nekje na sredi med zadnjima hišama v vasi. Rojo, katere struga nima niti pol kilometra dolžine, zadržuje zidič, ki brani bližnja polja, saj ta skromni potoček ob dežju močno naraste in je včasih slikovito preplavaljal okolico, odnašal vedra, škafe in ornice ter celo race. Umiril se je šele potem, ko je preplaval Koblankovo domačijo, kjer so race končno lahko mirno zaplavale. Med Tarpečem z Rojo in Reko je ležala majhna ravnica, imenovana Pasje puoje: razlogi za to poimenovanje so neznani. Polje, ki leži bolj proti severu, je nosilo ime Par Kukam in razlaga je enostavna, pač po domačiji Kukovih, ki je do nedavnega bila zapuščena in prerasla z zelenjem, danes pa je obnovljena. V tisti hiši je nekoč živel Tinčar Kukov, ki je ostal pohabljen, ko se je nekoč kar na hitro spustil z brega v dolino po žici za drva.

Klevdarjova hiša je bila v vasi zadnja in najstarejša: majhen dvor, lopa za kmečko orodje, hiša, lesen gank nad kamnato cesto. Na drugi strani ceste je bil hlev, odprt na vse štiri strani. Med štirimi hišami v vasi je izstopala velika Puoncerjova hiša z izdelanimi vhodnimi vrati, dvoriščem, stanovanjskimi prostori, kletjo in hlevom; stara Jakopova hiša je imela preddverje z lepo izklesanimi kamnitimi stebri in "salo" iz obdelanega lesa; ob njej je stala Domenižova hiša, pomembna gosposka hiša v treh nadstropjih s podstrešjem, ob njej hlev, senik in klet; obširno dvorišče je obdajal visok zid, v katerem so se odpirala železna vrata, naslonjena na kamnite stebre.

Domeniži so zalagali skupnost z duhovniki in odvetniki; po domače so jim pravili Tarpečovi ali Tarpeči. Ti posestniki so verjetno imeli v družini bolnika, morda golšavca, ki je zaradi bolezni dobil vzdevek Tarpeč. Iskanje etimologij je privedlo do teh zaključkov, ko jih je v prejšnjem stoletju bolj ali manj posrečeno ugotavljal odvetnik Carlo Podrecca, katerega sorodniki, Peteratovi iz Špetra, se bodo pozneje spojili z Domeniži-Tarpečovimi.

V preteklih časih niso bile race edini znak življenja. Zvoki so bili taki kot v večini kmečkih vasi. Od jutra do večera se je slišalo tudi vpitje otrok.

Maria Fon je skrbela za svojih šest otrok, štirje so se rodili po vojni, vsaki dve leti eden. Olga je preživljala otroštvo v svojih skromnih igrah, vedno okrog Roje, kjer je plašila race, nabirala zvončke in čakala na pomladne poplave, da je lahko tekala bosa po vodi in namakala noge v "vrelcih", ki so na več mestih bruhali iz zemlje. To je bil njen mali svet. Potovanja na jug se ni mogla spominjati, zdaj pa je potovala z vozom starega očeta najdlje do Čedadu. Ko sta včasih vozila ob kobariškem vlakcu, je Olga z roko pozdravljala potnike ob okencih.

Tako je zrasla. 30. julija 1922 je v cerkvi Sv. Petra in Pavla, župnija Špeter Slovenov, prejela prvo obhajilo iz rok monsinjorja Ivana Petričiča, ki so ga vsi imeli za svetnika. Šola je bila za Puoncerjovo hišo, kjer je Roja dopuščala širši prostor. Ko je končala tretji razred, je Olga 11. julija 1923 dobila spričevalo o opravljenem nižjem tečaju osnovne šole v mešani osnovni šoli v Tarpeču in je bila tako odvezana šolske obveznosti; dobila je skupno 74 točk na 90. Spričevalo, ki nosi z okraski obdan grb Kraljevine Italije, so podpisale učiteljice Teresa Gosgnach kot razredna učiteljica in Emma Spiller kot predsednica izpitne komisije. Četrti razred je Olga obiskovala na šoli v Ažli in ga izdelala. Spričevalo z dne 31. julija 1925 nosi podpis komisarjev: učiteljice Fauste Cucovaz in razredne učiteljice Emme Spiller, ki bo potem postala učenkina tašča.

IV

Rodovniki navadnih smrtnikov se nam kažejo drugače kot rodovniki pomembnih dinastij. Slednji gredo navadno od vrha navzdol, izhajajo iz pomembnega prednika in se nato razširjajo vse do zadnjih predstavnikov. V vsakdanjosti, ko nam razumevanja ne lajšajo grafični prikazi, se kaj hitro zgubimo v prepletu sorodstev, o katerih nam kdo pripoveduje. Navadni ljudje smo bolj pripravljeni razumeti rodovnik, ki

gre od spodaj navzgor, ki torej izhaja od človeka, ki ga poznamo, in se nato razširja na njegove prednike. Klevdarjove hiše danes ni več in potomci te rodovine so razpršeni po svetu. Naj torej podamo rodovnik Klevdarjove rodovine iz Tarpeča, izhajajoč od Olge, ki se je rodila mesec dni pred "žarnim majem" 1915, ko je italijanska vojska prekorčila Sočo.

Do leta 1808 nosi Klevdarjovo deblo priimek Corredig. Pridobila ga je Maria Zabrieszach, edina hči, ki je pripeljala kot zeta v hišo Antonia Corrediga iz Gruoščove hiše iz Klenja. S poroko je bila potrjena stara sorodstvena vez med družinama, saj je Marijin stric Giovanni šel za zeta h Giovanni Gruoščovi leta 1793, še v času Beneške republike. Sorodstvo je segalo v Klenje, Špeter, Sovodnje, na Livek in v Hlasto, a naši zgodbi ne bo škodilo, če bomo to opustili. Naj povemo le, da je Klevdarjova hiša priimek Zabrieszach zamenjala s priimkom Corredig, ki izhaja iz zaselka Koreda. Tristo let, devet generacij: drevo se torej razširja v vse smeri. Gotovo so Corredigi prinesli v Klevdarjovo hišo nove življenjske sokove, saj je bila poslej hiša obdarjena z mnogimi otroki in otrok otroki.

Venutiji pa so prišli semkaj iz Čente, ko je Giovanni Battista, sin Pietra in Costanze Del Fabbro, prišel leta 1828 za zeta v hišo Marie Specogna, edine hčere Lorenza in vnučkinje Mattie. Od tu izvirajo številni Venutiji iz Klenja, ki so se v drugi polovici prejšnjega stoletja razširili najprej s sinovi Giovannija Battiste in nato z njegovimi vnuki in pravnuki. Mlajši vnuk Giovannija Battiste, leta 1866, nekaj mesecev pred priključitvijo Italiji rojeni Luigi si je postavil hišo ob cesti, ki pelje v Sovodnje. Vojsko je služil pri orožnikih in se poročil z učiteljico Emmo Spiller, rojeno v Mantovi. Imel je gostilno, kjer so se radi okrepčali vozniki na poti v Sovodnje.

Ta preplet družin je morda dovolj, da nakažemo povezanost skupnosti, kjer se najbolj oddaljene vejice in lističi stikajo in ustvarjajo skupne navade, izročila, način življenja, pa tudi nezaupljivosti in nelagoden

molč. Zdaj so korenine pretrgane, veje polomljene v viharjih časa in skupnostno tkivo je hudo načeto. V globini pa vendarle spi preteklost, kot drobno ognjeno srce pod pepelom, in večkrat je dovolj le beseda ali predmet iz preteklosti, da se s kančkom tesnobe obudi skupno čutenje.

Iz uvodnega poglavja povesti Olga Klevdarjova

Nosilke iz Dreke med 1. svetovno vojno

BENEŠKE VOJAŠKE NOSILKE

ANTONIO QUALIZZA

- Cognome e nome?
- Caucig Marianna
- Paternità?
- ...Ah, ist na zastopen!
- Nome del papà?
- Antonio.
- Luogo di nascita?
- Tribil di sotto.
- Data di nascita?
- 4.11.1889
- Avanti un altro.

Vsi so stali tam in čakali: mlade čečice in pobiči.

- Cognome e nome?

Vprašanja in odgovori so si sledili hitro, brez zastojev.

Opaziti je bilo, da so si bile letnice rojstva zelo blizu: 1896 - 1898 - 1899 - 1900 - 1902... Caucig Marianna je bila morda najstarejša. Letnik 1889! Seznam se je daljšal, saj je bilo kandidatov za nosilce oziroma nosilke iz raznih občin Nadiških dolin na desetine. Za to poverjeni vojaški funkcionar je vestno beležil njihove podatke. Priimki so bili tisti, ki so še danes najpogostejši v naših anagrafskih uradih: Caucig, Qualizza, Bergnach, Drecogna, Sibau, Beuzer, Tomasetig, Trusgnach, Gariup, Blasutig, Coren, Dorgnach, Rucchin, Vogrig, Crainich, Trinco, Chiacig, Primosig...

In vendar se teh naših junakinj in njihovih tovarišev nihče ni uradno spomnil, niti ob 80. obletnici umika italijanske vojske s kobariške fronte, čeprav so prav ti nesebični mladi zvesto pomagali vojakom mesece in mesece, jih zalagali z živežem in municijo, ne da bi se menili za nevarnosti med žvižganjem krogel in granat.⁽¹⁾

Upravičeno se torej lahko vprašamo:

- Kam so izginili sezname vojaške komande?

- Zakaj se ob enakih zadolžitvah in tveganjih podčrtuje samo pomen karnijskih nosilk in se le-tim dodeljujejo vojaška priznanja, medtem ko se zdi, da se je za našimi nosilkami izgubil celo spomin?

Med letom 1916 in letom 1917 so dnevno nosile v košu (glej fotografijo) ali v vrečah na rami težka bremena živeža in vojaškega materiala iz doline na bojne črte, da bi pomagale bojevnikom.

Prva svetovna vojna, ki jo imenujejo tudi "velika vojna", je bila v polnem teku.

Italija je po fazi nevtralnosti stopila v vojno, ko je 24. maja 1915 napovedala vojno Avstro-Ogrski, ker je ta z napadom na Srbijo prekršila dogovor o trozvezi, po katerem naj ne bi prišlo do napada na druge države. Italija je tako pristopila k antanti skupaj s Francijo, Rusijo in Anglijo, njen pristop pa je bil povezan s ciljem, da si osvoji "neodrešena" ozemlja pod avstrijsko oblastjo: Tridentinsko, Gornje Poadižje, Trst in Istro ter morebiti še kako kolonialno posest.

Seveda se bomo tu ukvarjali samo s tistimi vojnimi dogajanjem, v katera so bili vpleteni naši kraji. Nova fronta se je takoj pokazala kot ena najtežjih: že sama narava tal je zahtevala naporno pozicijsko vojno. Najbolj krvavi napadi so se odvijali ob Soči in na Krasu. Že sama grobnica v Redipulji je zgovorno pričevanje o tem. Leta 1915 je bila ofenziva, za katero je bojne načrte izdelal poveljnik glavnega stana general Luigi Cadorna, v italijanskih rokah. Z velikimi človeškimi žrtvami je prišlo do zasedbe krnškega pogorja in vrhov na goriškem Krasu, vendar uspehi niso bili dokončni in v naslednjih mesecih se je položaj na fronti urav-

novesil z vztrajanjem pri pozicijski vojni.⁽²⁾ Tu so prišle do izraza naše nosilke. Čete, več kot milijon italijanskih vojakov, so bile razmeščene v zgornji Soški dolini v treh črtah, prvi je bilo poverjeno napredovanje, drugi obramba, tretji pa utrjevanje oborožitve.

Nadiške doline je zadevala črta, ki je šla s pobočij Matajurja, se dotikala vasi na desnem bregu Soče, se nato dvignila do Livškega sedla, Kuka, Kolovrata, Ježe in Kambreškega ter se nadaljevala po vzhodnih grebenih doline Idrije.

Še posebej ob cesti, ki povezuje Kolovrat s Staro goro (zgradili so jo vojaki med vojno, kot tudi mnoge druge ceste ob fronti), so bile utrdbe, predori in okopi, ki jih lahko še danes, po osemdesetih letih, opazujemo predvsem okrog Huma, Gorenjega in Dolenjega Tarbija, Svetega Miklavža. Prav tu je 26. in 27. oktobra 1917 potekala huda bitka, ko so italijanske čete po kobariškem porazu skušale organizirati bojno črto, ki naj bi zaustavila avstrijsko-nemško prodiranje. A tudi ta žrtev je bila zaman.

Po tem kratkem oklepaju se zdaj povrnimo k našim nosilkam. Skupaj s svojimi moškimi tovariši so delovale na območju med Kambreškim in Kolovratom s postojankami v Kambreškem, Lenartaju in Bajtarci. Nosilke iz občin Sovodnje, Špeter in Podbonesec so verjetno oskrbovale tudi predel med Kukom in Matajurjem. S teh vzpetin se je na severovzhodu videla zgornja Soška dolina, Kobarid, Krnsko pogorje, Rombon nad Bovcem, Kanin in Stol. Ti vrhovi so pravzaprav zasloveli z vojno. Predvsem zadnja dva sta predstavljala operativno zarezo med četami ob Soči in tistimi v Karniji in obenem zagotavljaja povezavo obeh front. Prav to povezavo so avstrijsko-nemške čete pretrgale pri Žagi 24. oktobra 1917.

Relativna bližina torej povezuje žrtve in težavne naloge naših nosilk in nosilk iz Karnije. Naše so morale s svojimi težkimi bremenih prehoditi kilometre in kilometre navkreber se vzpenjajoče poti; karnijske so morale imele krajšo pot, ki pa je bila zato bolj strma, "od 600 do 1.200

metrov, in pot navzgor je trajala od dveh do štirih ur". Naše so odhajale zdoma ob prvem svitu in se vračale ob zatonu. Predvsem pobje so opravili tudi več kot eno pot dnevno, pač glede na razdalje.

Na fronti so gotovo srečevale tudi vojake iz naših vasi in to jim je zagotovo vlivalo poguma. Poleg patriotskih čustev pa jih je verjetno k žrtvam in izpostavljanju nevarnostim sililo še kaj drugega. Skoraj gotovo je to bila lakota: za svojo službo so namreč dobivale kot plačilo po eno liro na dan.

Toda glede vsega tega naj raje spregovori ena od samih nosilk, s katero sem se pogovarjal pred nekaj leti. Njena pripoved se pričinja s spominom na tragične dni kobariške bitke, med 24. in 27. oktobrom 1917...

- No vičér, tenčas ki smo sierak burli go par Kozličjovih, je paršu notar, vas ugnan an vas potan, Vicen Juracu, adan od naših judi, kateri so bli ti parvi gor tode tu vojski: "Sada gredo Niemci," je začeu pravit, "gredo zad za mano! Bomo vsi prižonierji!" Vsi smo ostal prestrašeni. So paršli že ponoč: pred dnen je bla srienska vas puna Niemcu.

- Ma naš sudati so jih ustavjal, so jin stal pruoť?

- Niemci so udarli go s Kobarida; an adni, namest prit dol po Nediški dolin, se vide, de so šli dol po vaseh od Salarja al pa Idarje takuo dol pruoť Svetega Šinklavža, an tan tode je bla batalja velika.

Avancata od Avštrijaku je bla močna. Oni so paršli dajvie dol do Piavi...

- An potle?

- Dol Talijani so bli parpravli an "žbarament" od vode, anta kar Avštrijaki so začel traveršat rieko, zak mosti so bli vsi podarti, naš so spustil vso tolo vodo, de jih je pobrala. Takuo puno jih je pomarło...

- Ma, že pried ku se je tuole gajalo, vi ste bla na "portatrice", takuo ki ste pravla že ki krat?

- Ja, san nosila, ku puno družih, viverje an morebit de še municione sudatan, ki so bli na frontu, parvo do z Podarskijega go na Kombriške, potle pa go z Hločja gor do Lenartaja.

Po cieli pot so bli sudati akampani; an le grede, ki so šli adni na front, pa druz so paršli na njih mest, zatuo ki od zad so bli rinforc od retro-guardie.

- Ste videla puno ranjenih?

- Kabi! vsako an tkaj so parnesli po adnega an po dva al tri dan za dnin. Kar so paršli vredamac nas, ki so nas srečal, pa so se odpočil an so nan pustil videt te ranjene. Ist niesan mogla prenest, takuo je bluo strašnuo jih videt vse arztargane an karvave.

- Zaki sta dielale "portatrici"?

- Je paršu an ordin od komanda, de vsi mladenč muorijo pomat mili-tarjan.

- Dost liet ste imiela vi tekrat?

- Ah, ka san miela... nih sedanajst-osanajst liet!

Parvo je bla Tonina, moja sestra dol z Zatmiera, jest, Perina Sivcjoval, Marjuta Juracoval, kar je stala šele go v Tarbij, Milja Arniejacoval, Regi-na an še kajšan. Zanut Tenderinu je biu za kapulna, za poskarbiet, de so lepuo šli an opravjal.

- So bli an drugi mladenč moški go s Sriednjega?

- Ne, so bli od druzih kraju. Jih je bluo puno!

- An v kerin času je vse tuo ratovalo?

- Lieta 1916 al pa 1917. Smo začel maja, potlè ki so šli sudati na front. Smo muorli nosit za njin blaguo, de so preživiel.

- Sta ble an vi druge ženske tu vojski. An na vas obedan se na še zmisle! Do kada sta muorle sudatan pomat?

- Ma, ist na vien za dato. Je muorlo bit do jesen, do miesca šetemberjal!

- Pa ta od Hločja go do Bajtarc an gor do Lenartaju kada sta hodile?

- Je bluo buj pozno! Je muorlo bit že otuberja. Tenčas so ble že adne poti narete. So nimar dielal za poti nardit.

- Al je bla kajšna nevarnost za vas?

- Ah, jej! Pa ja de je bla! Ma smo ble že parvajene. Gor nad našo glavo so žvižgale kugle an granate. Pa smo šle vsedno napri, zak smo imiele

našo dužnuost za nest h koncu!

V telin cajti, zapiš an tuole, an gu naši vasi je kajšan umaru zavuoja granat: adni sudati an tist Zanetič Arniejacu, brat od Milje, oni so umarli. Pa du Drejutovi hiš, ist niesan bla še Drejutova, kjer je bla ranca mama buna, je padla na granata skuoze korca, dajvie du kliet. Vsa hiša je bla pod kadižan. Bližnji so paršli na naglin na pomuoč: Močivnjaki, Karioloni, Len'ni...

- Sada san vas teu poprašat, de kuo sta dielale za pridit ča na front.

- Smo vstajale že pred dnen an smo šle. Smo se varnile samuo zvičer. Drug dan, zjutra, pa nazaj, na Kombrieške!

- Vse sudajske piesmi, ki vi znate, po sloviensko an po talijansko, ste se jih navadla v telin cajtu al pa ste jih že znala?

- Adne slovienske san jih že znala, ku Zbuogan hišica, Rudeči so oblaki, Tan za turškin gričan, Regiment po ciesti gre, Tan v varte... tiste talijanske san jih čula pa od sudatu v cajtu parve vojske, ma narvič pa v cajtu druge vojske. Adna prave takole:

Monte Nero, Monte Rosso,
traditor della vita mia,
ho lasciato la mamma mia
per venirti a conquistare.
Per venirti a conquistare
ho perduto cari compagni,
tutti giovani sui vent'anni,
la sua vita non torna più.

- Še no rieč vas bon vprašu, zaki sta se podale pruoť vsien tistin težavan, od katerih ste mi pravla, an zaki sta hodile pruoť tarkaj nevarnosti?

- Samuo de sudati bojo živiel, de bojo mogli dopunt njih dužnuost za ohranit našo zemljo.

- So van dal kiek za lon?

- Naš lon te narguorš je biu jin pomagat! Mimo so nan dajal 10 franku, na vien al na miesac al na dan... Mi se zdi, de vsak dan.³⁾
- Ka sta ukupile za tiste sude?
- Kruh smo vzele an smo jedle!
- Dost so vajal deset franku?
- Ku sada 100 franku... al pa vič, ne, sa san norical!... ku sada an tavžint franku.
- Ma an tavžint franku je le nič! Ka sta bli vzel za tist valor?
- Oh, se je moglo živiet cieu dan! Tri pašte se je moglo nardit!
- Ja, še no juho za vsak paš!
- Ne, po gospojnsko se je moglo živiet! Kar san bla majhana, san hodi-la dol Zamier renci Len'ni: za pet čentežmu san ji parnesla po no mar-co soli an cukerja, po no marco popra... an na vien še ki drobnih reči...
- Buoge žene, ka sta muorle pretarpiet. Kar sta imiele no malo kruha, van se je zdielo, de po gospojnsko živta!

**Pogovor je potekal z nosilko Angelino Qualizza, r. 28.12.1898, sep-tembra 1987 v Srednjem. Druge podatke sem dobil od Giuseppeja Namorja s Krasa pri Dreki, ki mi je vljudno odstopil fotografijo dreških nosilk, ter iz raznih pričevanj.*

1) Prim. članek "Z Buogan hišica - Le portatrici", Dom št. 16, 1987.

2) Krn, v italijanščini Monte Nero s sosednjim vrhom Monte Rosso, je pravzaprav simbol pozicij-ske vojne. Italijanski vojaki so v Krnskem pogorju kopali predore in podzemске prehode z gore na goro, kaverne in vsake vrste utrdbe.

3) Verjetno se je pripovedovalka zmedla in je v resnici dobivala 10 lir na teden ali vsakih deset dni; karnijske nosilke so namreč dobivale liro in pol na dan, torej 9 ali 10 lir na teden.

STARE OTROŠKE BOLIEZNI

REMO CHIABUDINI

Al se lè spominjata, ka so ble hramuote al pa koriuhua, al pa pretji an bradavice, polece, kaši pagajnsk, mal di kaštron, te duj jičmen, ščierovac, madron an druge, ki sa me ne pridejo naprej?

Kadar san začeu hodit v šuolo, parvo rieč san zabrau te duj jičmen, ki me je rastu na dolnji obarvi. Mama me je pejala gor h Perin. Ona je znala prežet te duj jičmen: vzela je sarp an me je pejala pred hišo, jest vas prestrašen san teu uteč, pa Perina me je obečala, de me na nič slavega naredo. Trikrat je pomahala s telin sarpan an vsakikrat je pošapatala "usjala te nisan, prežet te čen" an trikrat poparhala na tlà. Za no malo dni je vse pasalo.

Bližala se je zima an ku mene vič ku kajšnemu so boliele uha an začele otiekat. Perina je sklenila, de je mal di kaštron an de ozdrave samuo. Zadost je bit tu gorkin.

Pasalo je no malo dni an me je otekluo še pod brado. Ja, Perina je jala, de je ščierovac, an je osmodila tan na oji olubje od bazovine an pekočo me zavezala na burak. An tu malo cajta se je prezoru an vse kupe je pasalo.

Tolo volto je točalo muojga bratra, ki se ni mu luožt na noge, mama je šla klicat Perino. (Perina je bla parlietna žena an nie mogla imiet otruk, an če jih je zlo želiela; an kar je mogla, je vse nardila za otrokè od vasi). Perina je subit paršla an je poviedala, de otrok je zabrau pretji, an de ona na zna presiekat tolo stvarnost, an me je pošjala klicat Vrisko gu

Klanac. Ona je znala tuole zdravit. Žena je imiela nje opravila an je jala, de tist dan nie bluo mogoče pridot, obečala je, de pride drug dan zguoda; pa pried ku je paršla Vriska, brat je biu že vstù, mu je bluo samuo pasalo.

Smo hodil po travi mokri an gor po nogah so nan paršli mihierji. Pravli so, de nas je krota oscala. Perina je imiela nimar pront škafič vode an nas je pejala, tuk se križajo poti, an oblijala tele mihierje an šapatala nje formule. An tuole je nuvalo.

Bradovice smo jih imieli skor vsi otroc, pa smo jih sami zdravli z niešnin mliekan armenin, ki je imiela adna trava, ki je rasla po zidieh. Kadar smo no malo odrastli, so se same spremenile. Tek je teu pregnat kuriuhuo, je šu h kovaču, kadar je obnavju želiezje za pikapierne, an s pekocin želiezan je vžgau.

Za de nas na ošine modras, smo mazal noge z vinan, ki ga je kaplan požegnu v cajtu žegna miesca maja.

Pogostu je bluo videt otroke blede an za šijo obiešen česnak ku karavde. Tuole je tielo reč, de je imeu gliste an de doma nie bluo vermoline, al ki mu nie šla dol.

Kadar je paršlo polietje, smo skor vsi otroc hodil bosì, an pod stopalan pogostu so paršle hramuote an vsaki sort burki, pa bieli pa čarni, sa tode, ki smo hodil bosì, je bluo vsega, glažovne, tarnje, kosti od krote an modrasa.

Naše mame, an če so ble šivale žekè nuoč in dan, nan jih nieso ble umantinjale, tarkaj ki smo preletal.

Moja je na majhana vas, 28 družin je bluo v mojih otročjih lietah. Lieta 1928 smo paršli na sviet sedan otruo, klase '29 družih sedan, '26. lieta jih je bluo šest; tuole pride reč, de tu tri lieta nas je bluo dvijst otruo, prez štiet tiste, ki so se rodil pried an potlè.

Tan v Podbuniesc so muorli vzet dvie sale na fit za učit šuolo, adni smo hodil zguoda, adni pa popudan. Vsakintarkaj je paršu tu šuolo direktor didatik za videt, kuo gredo reči, an je pregledu registro an je biu zlo za-

skarbjen, kadar je videu tarkaj "assenza giustificata per malattia"; tuole je šu pravit te višjin dol na njega komando an so nan bli pošjal no malo bidonu oja bakalovega, sa Benito je imeu zlo rad te mlade an otroke an je želeu, de bomo zdravi an močni.

Nan je biu obeču še banane an je šu kupavat sviet du Bisinjo, pa se vide, de nie rivu ga veplacjat an so mu ga vzel nazaj, pried ku so ble zazdreliete banane!

naši
ljudje

MARIO CURT
Pridržanje PS/1

naši
ljudje

trinkov

koledar

MARIO CONT

(Priredba po PSBL)

Mario Cont, politični in javni delavec, se je rodil v Ažli (Špeter) leta 1920, kjer je umrl konec novembra 1996.

Po osnovni šoli se je preživljal s trdim delom - bil je kamnosek, delal v rudniku in pri raznih gradbenih delih.

Zaradi brezposelnosti se je leta 1939 prijavil na vojaški natečaj k pristaniški policiji. Izbrali so ga v trojko, dodeljeno glavnemu štabu v Rimu. Medtem je končal srednjo šolo in opravil maturo kot vojak v Kotoru, kamor je bil premeščen kot prevajalec zaradi znanja jezikov.

Približal se je tamkajšnjim partizanskim enotam. Po razpadu Italije se je vrnil v Ažlo in začel sodelovati s partizanskimi edinicami. Hkrati pa je nekaj let študiral medicino v Padovi.

Bogato in razvejano je bilo Contovo družbeno-politično življenje. Bil je član odbora SIAU-UAIS, leta 1946 je zastopal stranko Partito d'azione v špetrski občini, bil je tudi tajnik krajevne sekcije KPI.

Svojo politično aktivnost je izkazoval tudi v Demokratični fronti Slovencev, kjer je bil podpredsednik ter tajnik in predsednik za videmsko pokrajino. Kasneje se je vključil v delovanje SKGZ, postal podpredsednik sekcije VZPI-ANPI za Nadiške doline in se aktivno vključil v novinarsko življenje. Iz Beneške Slovenije je namreč dopisoval za časopisa Soča in Primorski dnevnik ter za ljubljanski in koprski radio.

Leta 1950 je bil med ustanovnimi člani Matajurja, glasila Beneških Slovencev. Oktobra 1955 je bil med ustanovitelji prvega slovenskega kul-

turnega društva v Videmski pokrajini, društva Ivan Trinko, in postal njegov predsednik.

Zaradi narodne zavesti in njegove zavzetosti za novo kulturno in gospodarsko življenje naših dolin je, kot mnogi beneški narodni buditelji, okusil trdo roko oblasti in protislovenskih organizacij.

Svojo dejavnost je usmeril tudi v gospodarstvo in pred leti je bil eden od ustanovnih članov podružnice SDGZ v Čedadu.

ŠTEVILKA 500

† MARIO KONT

Dosegli smo številko petsto in to v jubilejni dobi četrto stoletja našega obstoja...

Pod naslovom slovenskega hriba, na katerem so padli za svobodo najboljši slovenski fantje, smo nadaljevali z vztrajnostjo delo, ki je bilo plačano z ljubeznijo in pozornostjo vseh naših bralcev in bratov onkraj politične meje. Nadaljujemo pot - in tega smo ponosni - neke založniške dejavnosti, ki se je rodila v dobi narodno osvobodilne vojne: torej tudi to ima svoj veliki pomen, ker je dokaz neke želje, ki jo je že takrat izrazil naš narod.

Matajur je začel izhajati z velikimi težavami in z zelo skromnimi močmi, a že takrat s pogumom, da bi imeli mi beneški Slovenci svoje glasilo tiskano v materinem jeziku. Začeli smo ga tiskati v Gorici, kjer so nam nudili največ pomoči in že ob izidu prve številke je odgovorni urednik Vojmir Tedoldi bil prijavljen sodnim oblastem in obsojen. Gonja proti nam se je potem še nadaljevala. Zagovarjati smo se morali pred sodišči v Čedadu, Čenti, Trstu, Benetkah, Milanu, Gorici... Kako daleč so ta ubogi list pognali! Protijugoslovanski tisk se je veselil tega preganjanja, saj je želel smrt Matajurju s pritiskom na oblasti, da bi mu zadali udarec z nepreklicno sodbo.

Najhujše napade smo zasledili v italijanskih dnevnikih «Messaggero Ve-

neto» iz Vidma, «Il Gazzettino» iz Venecije, «Il Piccolo» iz Trsta. Z njimi so proti nam trobili in nas proglašali za izdajalce domovine (italijanske) tudi ugledni «Corriere della Sera» in l'Italia iz Milana. Kar je res, je res in ne bomo naštevili drugega tiska, ki izhaja v Italiji.

Ko je bil naš odgovorni urednik obsojen na leto zapora, je ANSA (novinarska italijanska uradna agencija) z velikim veseljem razširila to novico. Obsodba odgovornega urednika Matajurja je bila objavljena v 72 dnevnikih italijanskega polotoka. «Messaggero Veneto», «Il Piccolo», «Il Gazzettino» so vest z velikim zadoščanjem objavili z naslovom kar čez celo stran. List, ki je začel izhajati na dveh stranicah, je povzročil toliko strahu in hrupa in si ustvaril toliko sovražnikov okoli sebe že takrat! Neverjetno! To res dokazuje, koliko velik je bil predsodek, kako veliko je bilo sovrašтво do nas samo zaradi tega, ker smo branili našo ubogo Benečijo, pravice beneških Slovencev. Kot vedno, pred bojznijo, da pride na dan resnica, veljajo vsi načini pritiska, vse metode. Kako velika je bila hudobija!

Branili smo resnico, obtoževali smo oblasti, kot jih obtožujemo danes, da nam nočejo dati pravic, da raznarodujejo naš slovenski živelj in da nas hočejo na tak ali drugačen način uničiti, kar jim je v dobri meri tudi uspelo.

Naši nasprotniki niso razumeli humanskega pomena obstoja tega lista, z nami so ravnali, kot da bi bil Matajur tiskan z dinamitom namesto s črnilom. Ustvarili so tako vzdušje, da so naši ljudje čitali Matajur na skrivaj, kot da bi bil nek ilegalen list, čeprav je izhajal z dovoljenjem videmskih sodnih oblasti in je bil to, kar je še danes.

Rojen pod zastavo demokracije, miru in ljubezni do vseh narodov, glasnik volje za preporod, razvoj in napredek Benečije, Matajur se je v začetku zavzemal, da bi služil kot most prijateljstva med Italijo in Jugoslavijo. Danes, z enakim duhom, naš časopis nadaljuje svojo pot v obnovljeni tiskarski obliki in vsebinsko izboljššan, z vzpodbudo ob vedno večjem številu bralcev in naročnikov, po tolikšnem delu, trudu in tr-

pljenju, Matajur gleda še dlje, da bo mogel praznovati z isto ginjenostjo in z istim veseljem prihod drugega jubileja svojega dolgega življenja skupaj z vami, dragi naši bralci, sodelavci in podporniki.

(iz Matajurja, štev. 500, april 1974)

DARKU

RUDI PAVŠIČ

Dogovorjena sva bila, da se srečava na večerji ob koncu tedna, ko je Darko imel več časa na razpolago in ga je redno posvečal našemu prostoru.

“Mislim, da imaš kaj povedati o SKGZ in marsičem drugem. Sicer ti moram tudi sam povedati marsikaj zanimivega,” me je nagovoril nekaj dni pred odhodom v Strasbourg.

Z Darkom se ne bom več srečal na nobeni večerji. Z njim se ne bom zadrževal več ur, tudi pozno v noč, kar v avtomobilu ali kje drugje, da bi pokramljala in se tudi o marsičem dogovorila.

Odšel je znatno prehitro in verjetno pred pomembnim dogodkom za našo nacionalno skupnost: zaščitnim zakonom, ki nam še nikoli ni bil tako otipljiv kot v zdajšnjem času. Odšel je sredi Evrope, ko je svoje znanje in vizije o strpnosti in sodelovanju posređoval drugim in v teh vrednotah kazal dimenzije samega sebe.

Darko Bratina je bil predvsem človek dialoga in visokega intelektualnega dometa. Večkrat se tega nismo zavedali. Večkrat smo pri njem pogrešali tiste organizacijske malenkosti, ki so skupne večini izmed nas in jih zato ne znamo opredeliti za to, kar v resnici so: malenkosti. Premalo smo znali ceniti njegova široka obzorja in miselne pristope, ki so se nam zdeli večkrat anahronistični in nefunkcionalni slovenskemu senatorju, ki bi po mnenju mnogih moral obdelovati le domači, majhen manjšinski vrtiček.

Nismo se zavedali, da je Darko znal zelo dobro obdelati tudi naš vrt, le da je za njegovo obdelavo uporabljal nove in bolj primerne pristope. Nismo se zavedali niti dejstva, da je ta naš vrt obrodil velike in sončne sadove, in to po zaslugi Darka Bratine.

Prve znake naših netočnih zaznanj in ocen smo dojeli, verjetno prvič, ko smo se udeležili njegovega pogreba. Takrat smo dobili prvo celovito zaznavo, kako velika je Darkova zapuščina in kaj smo izgubili z njegovo prerano in nepričakovano preminitvijo.

Od zadnjih srečanj z njim mi je ostal v spominu predvsem klepet, ki sem ga imel nekaj časa po tem, ko so mi zaupali vidnejšo odgovornost v SKGZ. Med prižigom nove cigarete mi je v tistem prijateljskem tonu, ki se mu nisi mogel zoperstaviti, tudi takrat ne, ko se z njim nisi strinjal, dejal, naj v tej funkciji, če jo želim polnomočno opraviti, nikoli ne pozabim, da je treba delati ZA in nikoli PROTI nečemu ali nekomu.

Enostavno in jasno, pa vendar zelo težko uresničljivo in sprejemljivo vedno in povsod. Darku je to uspelo: delal je vedno za in na to nas je venomer opozarjal, tudi takrat, ko smo v bolj sproščenih pogovorih videnje ideološko zaznamovali ter drugače ločevali našo manjšinsko stvarnost. Darko je bil tudi človek prodornih in dalekosežnih idej. Koliko izmed nas je v prvih letih goriškega Kulturnega doma stavilo na uspešen razvoj filmske umetnosti v okviru Kinoateljeja? Malo, zelo malo. Danes pa imamo pred seboj velike in prodorne uspehe na tem področju ustvarjalnosti, ki ji je Darko znal doliti še duh obmejnega sodelovanja in iskanja novih vrednot.

Spomnim se, kako so nekateri na Goriškem sprejemali njegovo pobudo o povezovanju dveh bolnišnic: goriške in novogoriške. Skoraj zasmehovali so ga. Danes je ta projekt del širšega načrta, ki so ga osvojili tudi tisti, ki so mu svoje dni nasprotovali. Celo iz evropskih sredin je nakazanih več desetlin milijard za te "smešne" Darkove ideje. Prijatelj Livio Semolič je na spominski slovesnosti v Kulturnem domu povedal, da je prav, da je Darko umrl v Strasbourg, sredi Evrope.

Darko je bil evropski človek, ki je zelo dobro razumel, kakšne so strategije, da se naš kontinent vendar spremeni v tisti skupni dom, kjer ne bo prevladal le kapital in zakon močnejšega. Ko je o teh integracijskih procesih in vlogi manjšin v njih poročal v avli italijanskega senata, so mu na koncu zaploskali iz vseh klopi, večinskih in opozicijskih. To, tako je povedal, je bila zanj največja nagrada in zahvala. Zaploskali so njegovi ideji, njegovemu pogledu, njegovemu razmišljanju, ki niso imeli strankarskega predznaka, saj so bili predvsem izraz dobromislečega človeka, ki se je naučil živeti na meji različnosti in v tej različnosti črpal miselne in strateške energije.

Kot človek razgledov je že kot raziskovalec spoznal pomembnost beneške stvarnosti pri oblikovanju nove manjšinske vizije. Rad je zahajal v Benečijo. In ko mu to ni uspelo, je vedno spraševal, kaj je novega v teh dolinah. To ni delal iz gole obveznosti, ker je senatno volilno okrožje segalo tudi v te kraje. Benečija je bila del Darkove vizije in večkrat je nanjo kazal kot model, ki bi ga bilo potrebno posnemati tudi drugje v zamejstvu.

Z odhodom Darka Bratine je naš prostor izgubil velikega človeka.

Osebno sem izgubil velikega prijatelja, bogatega z nasveti, in prijetnega sogovorca, s katerim sem potihoma načrtoval skupni vinograd nekje tam za ovinkom ulice Etna na Solkanskem polju.

DARKO IN SLOVENŠČINA

ŽIVA GRUDEN

Bilo je enkrat septembra leta 1975, dobro leto po ustanovitvi Slovenskega raziskovalnega inštituta. Za nami je bila tržaška mednarodna konferenca o manjšinah, ki je dala Sloriju potreben začetni zalet, in pripravljal se je posvet o slovenskem šolstvu v Italiji; to je bila prva večja samostojna prireditev inštituta, tokrat usmerjena ne navzven, ampak predvsem navznoter, v naše lastno razmišljanje o našem življenju, problemih in možnostih. Skratka, ni šlo za to, kaj naj zahtevamo od drugih, na primer od države, temveč predvsem za to, kaj naj sami naredimo, kam naj usmerimo naša prizadevanja.

Mitko, ravnatelj inštituta dr. Karel Šiškovič, ki je znal prepričljivo in prijateljsko pritegniti k delu mlade ljudi, je okrog priprav na posvet zbral celo kopico študentov: pripravljali smo nekatere referate, nekaj kolegic se je spoprijelo s prvimi raziskavami na terenu, dali pa smo se vpreči tudi v manj strokovno, a zato nič manj potrebno delo: razmnoževali in zlagali smo gradivo, tu pa tam kaj prevedli. Tudi to delo je potekalo v ustvarjalnem vzdušju, ob prijetnem klepetu, iz katerega si se vedno tudi kaj naučil. Zato smo se radi zadrževali v pritličnih prostorih v ulici Geppa, kjer je bilo kljub visokemu stropu le malo svetlobe in kjer si si le s težavo utiral pot med kupi knjig, časopisov, zemljevidov in drugih papirjev.

Sredi teh priprav me je nekega dne Mitko poklical k sebi na zaupen pogovor. "Veš," mi je rekel, "na posvetu bo z referatom nastopil tudi

Darko Bratina, to je sociolog, Goričan, prihaja iz Turina, zanimive poglede ima in za posvet bo to osvežitev. Je pa problem: fant zna zelo slabo slovensko in ne bi hotel, da bi zaradi tega vse skupaj slabo izpadlo. Referat je napisal v italijanščini in smo ga dali prevesti, a zdi se mi potrebno, da ga vzameš v roke in poskrbiš, da bo branje kolikor toliko tekoče.”

Dodeljena mi je bila torej zaupna in zahtevna naloga, da mladega sociologa, ki mu je v letih študija in dela v italijanskem okolju slovenščina postala skoraj tuja, “zdresiram” v branju referata. Domenili smo se, kdaj naj bi to bilo, in tako sem se z Darkom prvič srečala na Sloriju v Trstu. Mitko je še enkrat pokazal svojo tankočutnost in poskrbel, da ni bilo publike, odstopil nama je svojo pisarno, zaprl vrata in nekam odšel.

Tako sva z Darkom začela: najprej sem brala jaz, on si je beležil naglase, za mano je poskušal on. Jezik mu je bil okoren, zatikalo se mu je in marsikje sva morala to ali ono besedo zamenjati, uporabiti tujko, ki mu je šla laže z jezika. Naglas mu je kar drsel na neprava mesta in nekatere besede je bilo treba večkrat ponavljati. Na pomoč sva klicala narečje, saj je to še najbolj pronicalo iz pozabe. Darko je bil vseskozi skrajno pozoren: ne le na svojo govorno realizacijo, temveč tudi na jezikovno podobo prevoda. Opozarjal me je, kaj je hotel s posamezno besedo ali zvezo v resnici povedati, in zahteval pojasnila o prevodu; tako sva tu pa tam tudi spremenila kak odtenek. V referatu je govoril o spremembah v šolstvu in zbornih organih, o upoštevanju družbenega in kulturnega okvira, o eksperimentalnosti in preraščanju pravne utesnjenosti, omenjal je Cankarja in njegovo pojmovanje kulture, splošne ugotovitve je cepil na našo specifično manjšinsko situacijo. Reči moram, da so me ta njegova izvajanja očarala in iskreno sem si želela, da bi na posvetu prišla kar najbolj do izraza. Ko sem danes, po več kot dvajsetih letih, po pomembnih spremembah v šolstvu in reformnih prizadevanjih spet prebirala tiste strani, mi je postalo jasno, kako daleč so presegale čas, v katerem so bile napisane.

Prebila sva se skozi tekst in se domenila, da bo sam še vadil, nakar se bova še enkrat srečala. Na drugem srečanju je šlo vse bolj gladko in tako tudi na samem posvetu.

Že takrat sva si začela tudi izmenjavati poglede na jezik, pogovarjala sva se o jezikovnih vrstah, o oblikah dvojezičnosti, o pomenu javne rabe jezika v dvojezičnem okolju in podobno.

Ko sva se pozneje srečevala, sva se rada spominjala tistega prvega srečanja, čeprav je bilo kaj kmalu nekaj svetlobnih let daleč. S trmo in voljo priti zadevi do dna je namreč Darko hitro izkopal izpod pepela svojo slovenščino, jo izpilil v kultivirano in bogato izrazilo, s katerim se je rad včasih tudi poigral, koval nove besede in razlagal njihovo semantično specifiko. Do jezika je vedno kazal posebno zanimanje, z nasmeškom je razlagal, zakaj to poimenuje tako in ne drugače, in vztrajal pri svojem tudi takrat, ko je prišel navzkriž s splošno jezikovno prakso, govoril o obogatitvi, ki mu jo je prinesla rast v večjezičnem okolju, na glas razmišljal o tem, kako jezik odraža in tudi gradi družbo in kulturo. Ko je v sociološki literaturi našel kaj zanimivega o jeziku, je to rad posredoval naprej, opozarjal na dela in poglede, ki so se mu zdeli zanimivi za našo jezikovno stvarnost. Posebej je bil pozoren na vse, kar se z jezikom dogaja v Benečiji, na oblike ovrednotenja narečja, njegove uporabe v širših govornih položajih, ne da bi pri tem zanemarjal pomen knjižnega jezika. Kot sociolog se je jasno zavedal razčlenjenosti in zapletenosti funkcij, ki jih jezik opravlja v družbi, kot človek pa je bil tudi čustveno vpleten v vsa ta naša prizadevanja.

Vrzel, ki je nastala z njegovim nepričakovanim odhodom, je nezapolnjava. Ta spomin pa vzemimo kot delček sporočila, ki nam ga je predal s svojim življenjem in delom, kot spodbudo za nadaljnjo rast in uveljavljanje naše jezikovne in kulturne identitete.

MARUSKA RUTTAR

RICCARDO RUTTAR

»Kar san zaviedu, de je umarla, san jau: "Pogledi, kuo Buog jo je hitro uslišu!" Zaki tuole praven? Van muoran poviedat no rieč, ki daržin tu sebe že no malo cajta; sada po nje smarti smien poviedat. Marusja je oufrala soje življenje Bogu za katekiste iz Afrike.

Zadnjo, ki san jo vidu, mi je bla poviedala, de vide saldu manj... de ji je težkuo an de puno tarpj. "Se vide, de Buog," je jala, "je začeu sparjemmat muoj oufar!"«

Tele besiede je poviedu v pridgi duhovnik, ki je mašavu na pogrebu munje od "Pie madri della Nigrizia", Marusje Ruttar. Kar je Marusja, takuo smo jo mi klical, začela bit poznana kot slikarka, so jo prepričal, naj doda še tisto "k" - Maruska, takuo de že v imenu pokaže, de nje kornine so ble na slovanski zemji, v Rusji.

Nje oče, Matevž Ruttar, je biu iz Klabučarja an nje mama Marjana Crisetig Jakopetova iz Jesičjega. Pa ona, takuo ku vsi nje bratri, se je rodila lieta 1912 v Rusji, blizu miesta Wladikavkaz, v tisti slovienski vasi, ki so jo nardile slovienske družine kakih 15 kilometru deleč od miesta. So ble družine Ruttar, Primosig, Chiabai an Terlicher, vse iz Nediških dolin. Matevž se je bil preselil že lieta 1876.

Maruska, kupe s tistin od družine, ki so preživiel težke cajte ruske revolucije, se je varnila v materno vas Jesičje, v Nediške doline, an za preživiet je šla za diklo v Benetke an potle pa v Milan kupe s sestro Giuliano. Buog pa je imeu druge namiene za tele dvie sestre an v kratkin

cajtu so obe šle za munje misjonarje.

Pa Marusja je bla na posebna munja. Takole je še guoriu dohovnik na pogrebu:

»Poznamo vsi Marusko ku slikarko, veliko slikarko. Ona je ratala misjonarka s tisto gnado, ki ji jo je Buog dau. Ona nas praša: ustavta se ta pred mojmi podobami an... spreobarnita se, imiejte viero an trošt v Boga. Pogledita tiste podobe Kristusa s tarnovo krono, tiste Marije z otrokan v naruočju! Kuo ne pomislit na večnost pred tistimi malingami, ki kažejo konje, trojke, brieze v ruski puščavi, kjer je v mladih lietah zrasla tista glaboka viera, ki ji je pomagala premagat vse težave v življenju.«

Marusja je brez nobene prešernosti ratala zaries velika an zlo poznana slikarka. Tisti, ki donas imajo kajšno nje dielo, naj vedo, de v zadnjih lietah so šacal nje te narlieuše diela do osanajst milijonu.

Nje dielo ku slikarka je začela po drugi vojski v Veroni, v San Pietro Incariano, an je bla klicana povserode, kjer misjonarji Comboniani so imiel njih konvente an cirkve.

Je dielala v Khartoumu (Sudan), v Asmari (Etiopija), kjer je nardila velike afreske v cirkvah an v konventih. Kar se je varnila v Khartoum, je afreskala celo apsidu katedrale tistega miesta.

Pa v tistih lietah nje dielo je ostalo no malo skrito, nje talent so ga poznal samuo te modri, ki so radi pomagal konventu, de so lahko zbral "za lon" kajšan liep kuadar tiste skrite munje.

Marusja se je bla sama navadla slikat, se je učila le z dielan an je gledala, kuo so dielali drugi umetniki, an od vsieh se je učila. Pa, kar je bla že par lietih, četudi je že sama vekuštala soje posebne tehnike, se je tiela navast še vse te nove; takuo je začela hodit v šuolo h niekemu mojstru v Veroni. Meštrini, par katerih je bla, so ji pravli: "Tehnike vas jih lahko navademo, pa piturat nas muorte učit vi!"

Marusja nie miela težav, zak od oči an od bratru se je navadla se previdat v vsaki parložnosti. Kongregacijon telih misjonark je bla kupila ad-

no veliko vilo iz XVI. stoletja v San Pietro Incariano za narest konvent za te bune an te stare sestre, ki so se vračale iz Afrike an od misjonu. Vila je miela velik park an po poteh so stal kipi v klasičnem stilu, se-viede neprimerno "obličeni", "prenagi" za an konvent. Tudi afreski v velikih salah od vile nieso bli taki, de bi vabili na molitev; sigurno Apolon an Diana, bogovi stare mitologije, an druge podobne figure, ki jih je parvi gaspodar vile stuoru namalat na stene, nieso ble za pobožne munje Marija an sv. Juožef. Vila pa je bla zavarovana ku monument, takuo de munje so ble parsiljene pustit reči takuo an take, ku so ble. Marusja pa je znala takuo pridno opravit, de je "obliekla" brez velike škode kipe v parku an slike na stenah; an je takuo lepua naštimala s freskami tisto salo, ki so jo munje zbrale za kapelo, za cierku, de vsi se čudvajo njenemu dielu.

Marusja je skarbiela za park, je redila kakuoše an zajce, tiče v adni veliki štiji; je dielala v vartu, takuo de nie manjkalo idrika an drugih zelevjav na mizi za vse sestre, ki so živiele v konventu.

Puno liet je živiela an dielala v San Pietro Incariano; kar pa so videle nje oblasti, de je bla mogla bit buj h nucu samuo s slikarskin dielan, so jo poslali v San Felice del Benaco, na Lago di Garda, kjer druge sestre so imiele an vartac za te majhane.

Tan je Marusja nastavla svoj ateljé, parbližno od lieta 1972 se je posvetila posebno slikarstvu an nje diela so se nabirala v majhani an svetli sobici, ki jo je miela pod strieho; le grede jih je predajala, posebno na razstavah, ki jih je pogostu miela le v San Felice, v Veroni an drugih krajih po Venetu.

Pa v malem cajtu je ratala poznana po cieli Italiji an po sviete; skoraj na vsakih konkurše, kjer je bla (na desetine vsako lieto), je bla cenjena med parvimi an je udobila kako targo, adno od tistih posebnih nagrad, ki se dajejo v takih parložnostih. Tarkaj jih je miela telih nagrad, de jih nie viedela kan klast.

Marusja je miela par sarcu Benečijo, kjer je miela bratre, sestre, drugo

žlahto; s pomočjo Zveze beneških umetnikov je miela adno lepo razstavo v Špietre vič ku petnajst liet od tega, kjer je bluo lahko videt njene slike, stare vič ku štirideset liet, an zadnje diela. Tekrat je pred judmi slikala na posušene liste od rož an jih predajala za malo denarja.

Če greste v cierku Sv. Lienarta, si morete lepuo ogledat štirinajst postaj križeve poti: je štirinajst podob samega Kristusovega "lica". Štirinajstkrat pokaže drugačno podobo tarpljenja. Ta petnajsta podoba je pa podoba Kristusa na Veliko nuoč... Marusja nie maj kazala tarpljenja brez upanja v vstajenje. Je tarpljenje, ki peje do zveličanja. Je ries, de Marusja je znala pokazat svojo globoko viero v svojih dielih. Na zidu nje mamine hiše v Jesič je šele Marijina podoba, ki jo je Marusja nardila pred štiridesetimi lieti, an le na sred vasi, na "Goric" v Jesič, visi podoba Kristusa s prošnjo, de naj varje naše družine.

Marusja nas je zapustila 24. januarja 1997 an v mieru počiva v britofe v San Pietro Incariano, pa smo srečni, de po naših hišah, po sviete an doma je pustila an kos svoje vierne duše.

SPOMINI NA MSGR. IVANA TRINKA

BRUNO PODVERŠIČ

To so spomini na vojna leta, na strahotne spopade na vseh kontinentih, prelome utrjenih bojnih črt, bitke na morju in v zraku. Kljub takemu apokaliptičnemu vzdušju pa smo v srcih le čutili več kot upanje, rekel bi prepričanje, da bodo zavezniki zmagali, da bomo Slovenci končno združeni v naši domovini Jugoslaviji.

Ko so nas leta 1941 zaradi spopada z Jugoslavijo preselili iz goriškega semenišča v Videm, smo slovenski dijaki sicer to sprejeli kot vojno begunstvo. Odhod iz Gorice, našega mesta, na katerega smo bili čustveno zelo navezani, nas je prizadel. Počutili smo se nelagodno. Znašli smo se v novem okolju, ki je bilo veliko bolj tradicionalno in manj razgibano kot goriško. Prevladovalo je razpoloženje neke umirjenosti patriarhalnega okolja.

Tu smo se srečali z resničnim patriarhalnim starosto Beneških Slovencev: z Ivanom Trinkom.

Bil je zelo vesel naše prisotnosti. Poskušal je tudi z nami nadaljevati pouk slovenščine, ob tem se je spuščal z nami v pogovore o njegovih izkušnjah v liberalni Italiji iz preteklega stoletja, o kraljevini Jugoslaviji, o pričakovanju združitve vseh Slovencev. Mi mladi dijaki smo občudovali njegovo vsestransko učenost, njegovo poznavanje vseh slovanskih jezikov, njegovo sobo, natrpano do stropa s knjigami in literarnimi revijami. Večkrat nas je povabil v svojo sobo in se z nami pogovarjal. Naj-

bolj mi je ostal v spominu prav tisti dan; še sedaj mi je pred očmi, ko sedi ob delovni mizi, naloženi s knjigami, in knjige so prav tako popolnoma pokrivale vse štiri stene. Segel je nekam na polico in mi dal za spomin en izvod letnika 1902 literarne revije »Njiva«, ki je izhajala v Sankt-Petersburgu - takratnemu Leningradu. Zelo mi je žal, da sem jo v poznejših vojnih premikih izgubil.

Iz njegovih pripovedovanj, ki so nam bila zelo prijetna, smo sklepali, da obvlada vse slovanske jezike, zaradi tega se mi je zdel še bolj veličasten, živa podoba slovanstva, slovanske ideje, slovanske možnosti, od katere smo pričakovali odrešitev našega tlačenega naroda.

Malo pred tem, leta 1940, je izšla knjiga zbranih pesmi že pokojnega pesnika G. Ellera, ki je bil Trinkov sodelavec kot profesor v semenišču, vendar tudi njegov prijatelj. Ko je G. Ellero leta 1925 izdal prvo zbirko pesmi »Intermezzi della vita«, mu je Ivan Trinko kot prijatelj napisal uvodnik, iz katerega diha neverjetna skladnost dveh velikih duhov. Istočasno imamo občutek, kot da bi z besedami, posvečenimi prijatelju, odkrival svojo dušo in svoja hotenja in razpoloženja. Navajam med drugim: »Njegova kultura je raznolika in duhovita brez tiste grobe obteženosti, zaradi katere je zelo zoprni enostranski razvoj«. G. Ellero je tudi posvetil pesem (oda!) »Slavia« prijatelju Ivanu Trinku. Pesem, ki prerokuje vzpon mladih slovanskih narodov, je v bistvu poklon vsestranskemu velikanu, predstavniku slovanstva na meji z latinskim svetom, Ivanu Trinku.

Kot mlad duhovnik je preživel tiste čase, ko je bila Italija skrajno liberalna in javno mnenje in obnašanje proticerkveno. Značilen je dogodek, ki ga je sam pripovedoval: Razboriti mladeniči so na ulici v Vidmu glasno zmerjali mimoidočega mladega duhovnika Trinka, ki je bil oblečen v talar: »Krokar, krokar,« so kričali za njim. Trinko se je ustavil, ozrl in mirno odgovoril: »Kjer so krokarji, so tudi mrhovine« in mirno nadaljeval pot mimo osramočenih mladeničev. Takšnega se spominjam, za-

mišljenega, ljubeznivega, zmeraj pripravljenega na razgovor tudi z nami, ki smo bili še skoraj otroci, vendar zmeraj željni srečati se s pisateljem, čigar otroške povestice smo že brali.

VTISI O IVANU TRINKU

zbral JOŽKO KRAGELJ

Letos je minilo 100 let, odkar je Ivan Trinko izdal svoje POEZIJE v Ga-berščkovi tiskarni v Gorici. Prav je, da se spomnimo tega dogodka in pogledamo, kaj so o njem in njegovem delu mislili tisti, ki so ga osebno poznali ali pa so ga spoznali po njegovih delih, saj je postal znana in cenjena osebnost doma in pri drugih narodih.

PROF. ANDREJ BUDAL: "Nihče ne dvomi, da so mnoge pesmi Ivana Trinka prav dobre, druge rahlo epigonske, vse pa kot odmevi Beneške Slove-nije važne za naše slovstvo in za našo kulturo. Če pomislimo, s kakšni-mi jezikovnimi in vobče kulturnimi ovirami, s kakšnim neprijaznim oz-račjem se je moral Trinko boriti, bomo njegovo pesniško delo pravičneje cenili in ne bomo zahtevali, da mora zanj veljati vse to, kar je moderna šele uvajala. Trinko je in ostane priznani pesnik te naj-zahodnejše slovenske dežele in obenem najzahodnejši glasnik vsega slovenstva."

GIANCARLO MENIS: "Bil je mož znanosti, ki si je znal ostroumno in origi-nalno prisvojiti klasične in moderne pisatelje, italijanske in tuje, kar dokazujejo mnogi njegovi kritični spisi. Na tej meji je bil prvi borec, iz-postavljen nerazumevanju in obrekovanju predrznih nacionalistov, do-stikrat sam s svojo neustrašno osamljenostjo. Brez dvoma je bil Ivan Trinko največja osebnost, ki jo je kdaj dala plemenita in zanemarjena

zemlja, in zato ni čudno, da je postalo njegovo ime zastava vseh tistih, ki se trudijo za dvig tega naroda.”

DR. ANTON KACIN: “Bil je plemenita, za vse dobro odprta, skoraj bi dejal svetniška osebnost, duševno pokončen mož in svetel zgled človeka, ki v najhujših, temnih časih ne obupa, temveč vztrajno dela po notranji zapovedi vesti, naj pride, kar hoče, a istočasno goji trdno upanje, da se bo vreme že zjasnilo.”

PROF. RADO BERNARIK: “Visoka, ravna in častitljiva postava v resnobni duhovski halji z biretom na glavi. Ostro izklesane, a dobrohotne poteze na obrazu so obžarjene od prijazno sijočih oči; okrog drobnih ustnic miren in obenem resen smehljaj. Njegova beseda je zvenela moško in polno z vsemi odtenki, ki so izražali vsakovrstne misli in čustva. Lepo oblikovane in žilnate roke so kazale na potomca kmečkega rodu in obenem na poduhovljeno osebnost. Vsem Trinkovim plemenitim potezam se je poznalo, da jim je notranja sila izklesala pristnost in svojkost, ki je lastna velikanom duha in srca. Tak je bil njegov zunanji lik.”

PRE ANTON CUFFOLO: “Bil je visoke postave, lepega nastopa, zelo vpluden, mehkega značaja, zelo ponižen, pri vseh oblasteh, na vseh uradih in poveljstvih je imel vedno odprta vrata, čeprav je bilo takrat vse v rokah masonerije. V Vidmu je bil zelo znan in so bili mnjenja, da je najbolj učena osebnost cele province. Predvsem pa je bil ponižen in zelo pobožen duhovnik. Že iz njegove visoke in vitke postave, iz njegove plemenite hoje in iz njegovih vedrih oči sta izžarevali dobrotu in poštenost.”

DR. PIETRO BERTOLLA: “Bil je pokončna osebnost in značaj, žilave volje, uravnovešen um, odprt najvišji kulturi; strokovno je obravnaval filozofijo in druge vede, literaturo in jezikoslovje, zgodovino in umetnost. Od-

lično je poznal zgodovino, kulturo in dušo slovenskega sveta in je postal s prevodi in pesmimi spoštovani interpret in pesnik.”

PESNIK DINO MENICHINI: “Bil je človek, ki je svojo zemljo in svoje ljudi postavil nad vse svoje misli in jih je vedno nosil v svojem radodarnem in plemenitem srcu.”

REDOVNICA OLANDA MIAZZO: “Pred vsemi je branil svobodo jezika, šeg in navad vsakega naroda, s prepričljivo in toplo besedo in s svojimi spisi je skušal dopovedati tistim, ki upravljajo pokrajine in občine, da ima tako, kot ima vsak človek lastne fizične in moralne značilnosti, tudi vsak narod svojo zgodovino, ki daje njegovi fizični biti neizbrisne moralne, družbene in narodnostne značilnosti.”

PESNIK SREČKO KOSOVEL: “Trinko je globoka duša, ki se je opila umirajočega Slovenstva, začutila v sebi ukaz, da ne sme ostati tajno to, kar je krivičnega, da mora izpovedati misli in želje, ki so tlele v polmrtvih očeh molčečega, umirajočega naroda. Njegova “muza” ni kraljična, ki hoče šumnih dvorov in blestečih se kraljestev, njegova pesem je tiha žalujoča slovenska duša. Hodi z njim med narodom v predsmrtni grozi in v vsakem trepetu listja, v vsakem šumenju vetra čuti svojo temno usodo.”

PRE PASQUALE GUJON: “Mons. Trinko je bil povsem nepristranski. Kolikor je bilo v njegovi moči, je skušal odpravljati sovraštvo ter ustvarjati razumevanje in prijateljstvo med enimi in drugimi. Zlasti s tem namenom se je lotil prevajanja iz slovenščine, češčine, ruščine in poljščine v italijanščino ter iz italijanščine v slovenščino, da bi posredoval najboljša dela obeh narodov.”

PROF. MARINO QUALIZZA: “Bil je pevec Benečije in jo je opeval, ker jo je

ljubil in bil nanjo nadvse navezan. Umreti je hotel na svojem domu, v svoji deželi, na obronkih Matajurja. Svoje ljudstvo je začel zgodaj ljubiti, vendar pa ne nekako na splošno, kot se dogaja vsem in vsakomur, pač pa povsem zavestno. Njegovo zanimanje za Benečijo ni bilo le pesniškega značaja, pač pa je bilo tudi politično, torej praktično in to na visoki ravni zaradi njegove kulturne razgledanosti in zelo širokih pogledov.”

PESNIK ZANETO: “Pisatelj in akademik, njegovo ime sega preko Furlanije in Benečije tudi v daljne dežele.”

naša

beseda

trinkov

koledar

DEVETICA

LUISA BATTISTIG

Blizu druga ob drugi,
lepe od zuna,
na zidu svete podobe,
gorke od znotra:
vesel jih oginj ogreva.
Zaupno so stale,
pobožno čakale
sveti vičer
v zimskem mieru.

Med njimi odmetane poti,
majhane luči
v zmarznjenih rokah
so jih arzsvetlile.

Zvezde nad vasjo
božično piesem poslušale
an gledale precesije ljudi:
Marijo devetnico nosijo!

Majhan leseni utar
za devet vičer,
za devet hiš.

Adna vas,
moja vas,
štier precesije,
štier družine
na pragu čakajo,
de Mati božja pride v hišo.

Po hišah, po izbah
molijo ljudje an otroci,
puojejo an častijo Marijo,
v sarcu globoko viero nosijo.

Tu naruočji me mama varje,
pred nam je liepi utar,
pred nam podoba svete družine.
Tu mene otročja želja bije:
učakat deveto, zadnjo vičer,
kar bo Marija devetnica
paršla an v naši hiši ostala.

Moje upanje niesan dočakala
za me,
drug božič...

Žalostne naše hiše
donas zaparte čakajo.
Zapuščeni naši utarji
po hramah počivajo.
Spreobarnjene naše duše
drugo viero nosijo.

PUST

LUISA BATTISTIG

Dol čez brieg Matajurci gredo,
vsi kupe: te liepi an te gardi.
Te parvi an klabuk pun rož na glavi,
te drugi samuo cunje an zvonove.

Gospodinje vedo,
de naši pustuovi gredo.
Gubance so že spekle,
štrukje tenčas bojo kuhale.
Gospodarji vino merikansko točejo,
na mizo krigil parnesejo,
hruškovac an jabukovac,
da bo vsak bardak pievac.

Naši pustuovi bojo hodili
an če po hišah se veselili.
Bo tist, ki gode na ramoniko,
bo tist, ki s pletenico pobiera...
Tu vsaki hiši jo zaplešejo,
pojedo, popijejo an zavriskajo,
de družina ostane srečna an bogata
do družega beneškega pusta.

Taz Ruonca pustuovi gredo,
vsi kupe: te barki an te hud.
Zastrašeni otroci se skrivajo,
kar zluodja z vili zagledajo,
angelac s kietno ga darži,
da nič hudega ne nardi.

Pust vesoko skače, zvonuovi mu zvonijo,
za čečami s klieščami leti an jih lovi.
Vse narobe pred hišami pusti:
- Nu, naj bo! Saj je tel naš pust.

Če kajšan se ga previč napije,
tisto nuoč tu siene jo pospije.

Drug dan ljudi zbudi po celi dolin
naš liepi marsinski petelin.
Kar dobro vince pije, veselo kikiriče,
blizu njega kakuoš jo nimar kokodeče.
Če po dolinah se kupe vozita,
rada se imata
an naše domače kraje ljubita.

Tel je muoj pust,
tel je naš pust,
je naša globoka duša,
za tistega, ki jo posluša.

DE BI TI TEU...
LOHNI NIE TAKUO POZNO

MICHELINA BLASUTIG

Ki dielaš...
ti, ki dielaš
za de tuoj jezik
na umarje za nimar?

Na pru nič čuješ tu tebe
kar pinsaš... če pinsaš,
de preca bo za nimar
tuj jezik zapuščen, pozabjen?
Zbrisan taz njega,
pru njega zemje?

Na tisti zemji, tuk ti
šele hodiš,
šele živiš,
Ti... tuoj jezik podkopaš!

Al pinsaš, kuo joče
an kuo šele buj bo jokala
tale toja zemja,
kar nje jezik,
nje piesmi
vič jo na bojo zibale?

Ti... pogled
tiste nje zelene sanožeta,
njiva an hosti!
Ti... vzdigni
pruot luhtu toje oči,
tist luht, ki je gor nad tabo,
ki kupe pokrije tebe, tojo hišo,
tojo vas... ki vse kupe tišči
gor na toji zemji!

Kuo ti moreš
zažmagat nje jezik,
jo ovast takole,
če ti nečeš guorit
tist jezik, ki ona,
toja zemja, na pune roke
ti ponuja?

Ti... nies vriedan
nje pod tapat!
Ti... nies vriedan
nje sadje targat!
Ti... nies vriedan
nje travo sieč!
Ti... nies vriedan
kompierje... grah... sierak...
sadi!
Ti... nies vriedan
suzice... piškuline... tujce...
vse rožce...
po varte... po sanožetah...

brat... če nje jezik
se braniš... guorit!

Ti si nje sin... toja slovienska besieda vaja!
Ti si nje sin... toje življenje tle vaja!

Nje sin moreš bit... če češ!
Nje sin muoreš bit... ti češ!
Nje sin moreš bit... če češ!
Nje sin znaš bit, če ti tuole češ:
"Na pozabit materni jezik!"
Te prosin!

Na vieš...
Ti na moreš viedet,
de lieušega nie ku bit doma,
imiet sojo hišo, sojo družino,
soje parjatelje blizu duoma;
suoju vartac.. an bob čentina
to soji zemji.
Majdan te preganja!
Majdan te zažmaga!
...Si doma!...
Var, kar tel duom
ti je pustu.
Var, kar tale draga toja zemja
ti je zapustila... šenkala:

jezik - vraže - navade -
pravce - otročje norčije -
sejme - piesma...

Posluš...
vse tuole začni hitro nazaj
pa... vse skuoze beneški jezik.
Če tuole ti bi teu, rata!

Beneški sin... toja besieda vaja!
Beneški sin... toje življenje tle vaja!

Nje sin... moreš bit, če češ!
Nje sin... muoreš bit, ti češ!
Nje sin... moreš bit, če češ!
Nje sin... znaš bit, če ti tuole češ:

“Na pozabit materni jezik!”

Te prosin!

POD LIPO

BRUNA BALLOCH

Plača subiška je mikana, ma na sred plače dan bot je bla dna Lipa, tkej je ni blo uorše pod globnan. Vesoka an debela, tkej ke za jo objet je tie-lo bet pet al šest otuok, ke se držijo za roke.

Pravijo naše te stare, ke to Lipo jo je vsjau dan pastier an uoku an uoku potom so zazidal ne hišice tkej mikane, ke so bile tek oštarijece.

Na korače je Lipa miela dva velika velika vorha an etu te stare judje so obiesele dva zvončica, kar ni blo šinjè turma an naša cierkvica je bla šinjè pokrita s slamo, uoku cierkve je biu simentierih. Ta Lipa je bla stara: je morla miet od dva do pet sekuli. Je bla 'sacra' za nas, ke se smo rodil von s slovejnske čuške.

Vlažja ni blo reči buj liepe ko te Lipe: je miela vič rož ko perij an tkej dišavne, ke se je čulo na delečam. Je miela čentenarje njezdí an tičace ta mez nje vorhe. Te rožice so ble pozime na dobrà medežina za kašij, bronkite kurat al za se zariet štomih, kar je blo zlo mrez.

Od vlažja do jesena matera subiške so nosile njuh otroke pod Lipu, tu sienco. Etu je bla dna žena, ki jih je varvala.

Jih so polegnele al posednele ta na dno jopo an so šle na dielo.

Vígja Blevkja, če so jokal, jen je dala čuč, ke je ona steš nardila von z nega bleka, je zavezala notar no mor cukerja an mor srede od kruha.

Za tlato dielo matera so dale Vígje Blevkje kako jaje, mor mlieka, no peščico moke ol druge ģenerje.

Otroci te buj velicje, se vie, nieso mieli ģiokatole, ma so se matejal an

devertil vselih. So ġijal de ložo, de trikul, de soude, de bece, de batone, de bakala, de čibeo, de tradement, de bidace... Ġentila je bla kam-pionesa, jo ni majden šorpašu. Njih bala je bla dna biška pohlena ol narreta von z bleki.

Puobje so se spravjal pod Lipo po večerje: so pipale, se jih so pravele, so ćental te slovejske, vilote furlanske al te taljanske. Tjenakada se so vemulil von s tropa an so šle dan prej, dan potem na snubo.

Po ur noč, otroci niso smieli bit uoku po vase.

Te stare pod Lipu so ġijal de činkuilio, de trešiat, kak je pletu koše, je komodau kako orodjo za dielo. So čakal an jih so pravle pravce ten, ke so tiel poslušat: dan teh je biu ranek barba Tin Fonu an ranek Perot, ma ni bla za ta vrieč še nuna Šerafina, ol ranca teta Nuta. Babe te stare, ke niso mole iti tje v poje ol tje v host, paj so predle, so šivale škarpete te culne al te gomne. So šivale te culne za kako niečo an zuor so rikamuvale ta na velud rožice, tičjace ol druza: to obutilo zad je bluo šenkano nji puobu. Je biu an senjo, če se je pomerkalo na noue nega puoba an se je videlo, de ima škarpete rikamane, je tielo prit jat, de je biu že impenjan.

Tu nediejo je hodila Brincavka taz Čela z nje košan an se je kladala pod Lipo z nje merkancijo: ta na dno taulico, ke so je posodil, je zložla škajce, peverine, kolače an drue bombone an je čakala otroke, ni pridejo kupavat.

Kak bot, kar Brincavka je zakimala, je bieu kak, ke ji je nesu počaso počaso dno karamelo ol dno ojodeco teh voz cukerja: ona je or vstala an šla za njen, ma a ni biu ujeu še vietar.

Fabricierje, ćentadorje, možje od pajiža so miel njeħ susiednje pod Lipo: so diškutele za nardit no novo cierku, za latarijo, za Doto svete Ane, za pot, za nardit dno ćentralino za miet luč an za puno puno družeh reči, za ni bo naša vas na vas, tek re.

Če kak ni bouu, ni naredo ure diela, ke so štabelile, ni rešpetu regule, a so žvergonjal pred vsien.

Susednje niso ble za babe (maškilist so bli že dan bot), an če kak bot jen so nahal, ni poslušajo, niso smiele jat čisto neč.

Ma tuole nie šinjè neč.

Lipa za nas je bla tej štat, temù ke Subijene so bli simpri fedele.

- Dan dan - mi je pravu Elio Bekonu - muoj nono je dielu kuotu or za Repan deleč voz pajiža, tako ni pršu damov vsak dan, ma je spau tu štejpe.

Intant domah mo je pršla kartulina za iti na ujsko. Ma nona, Marija Scozir, von s Kreda je bla, je šla a klicat an taz na roba tje v te dru mu je zaburlala: »Viĝo, prid damu, te kliče Lipa!«.

Tlata Lipa za nas je miela dno dušico, dno autoretat, je bla živa tej dan človek.

Intant Lipa je daventovala velika tej dan ĝigant an z nje vorham, kar je biu vietar, je pošulila dou kak korac, kako planelo ta od hišah, ke so ble pod njo.

Judje so vekal, se so jezli, takej ke kapopajiž je muoru stort usejč te vorhe ubi velike.

Judan se je hudo zdielo za tuola.

Vič ko dan bot kak monel je vžgau onj tu dne jame, ke se je nardila bazo tu tronku. Jame so ble no mar povsen po vorhah an kad je šu von po njeh.

Babe so hitiele nosit vodo za uast onj ol nuoj za zapriet jame, za ščafojat onj. Tako Lipa se je strašela, tej kar je ustrelila kaka sajeta dou mez vorhè. Lipa je skuaž zaboliela od žaloste, kar dal '14 je pršu tifo v Subed; je merkala milo naše sudadje, ke so utiekal von s Kobarida tu ritirade dal '17. Naše žene so muorle ložti plahute te biele ta na okna an ta na pijole za šaludat Avštrijane, ke so šli za njeme.

So vprašoval: »Sta kontente stat pod Avštrijo?«

»Ja, Buoh vas ustrell!« - so uorile, kar jih nie majdan ču.

Hčere pero so dajale dnin an ten druzen dno skliedo mlieka orka, kar so pasuval tje po Subide.

Tu te zadnje ujske, ta boa Lipa jeh je vidala vsaceh fat kalorje: partiġane, kozake, todeške... je zubla koranine an ni kapila vič neč.

Pred Lipu je bla dna liepa cierku, ke je bla naš orgoljo. Todeške jo so nal v marvece z dinamitan, so zažgal hiše an so ubil jude... an ta boa lipa ni molà vekat, ni mola utejč, ma je miela težko tej mi.

Po ujske Subijene so vzdinele lavo an so spe takal dielat za prenardit Subed, an Lipa je bla buj vesela, freška, zelena, nan je spe dajala te rožice za te nardit pozime.

Ni nahala vidat, ma po ujske je bla trudna še ona, je kašjala, kar jo ni majdan ču, je ječala, zatuo ke not je bla prazna.

To zadnjo susiednjo, ke so nardil pod Lipo naše može subiške, Peterchitutto Giacomo je jau: »Ni drač, ke jo usejč! Je perikolozna za jude an za hiše!«

Te dan mlade an stare, mikane an velice so ble ta na plače an vič ko dan je joku.

Je blo uoku lieta '50-'52.

Tel zelen velikan če bit nimar tu srcah teh, ke a so poznal.

Otuberja dal '95 smo presijal no drugo Lipo ta na plačo, za nan ni po-maa še ta stat kop, pensat te za tega an se tiet rado tej dan bot.

Naj prave tala Lipa ten mladen an ten, ke pridejo za name, dno štorjo buj liepo ko to, ke san ja poviedala nas.

TIRITERA SUBIDU

BRUNA BALLOCH

Ma vas je veliezla tu krile dne ore.
Narat jo zibje an ajar je prave te liepe pravice.

»Tu host, te duj mož kosmate ma noue
an mah mo raste dou po hrbatu«.

Tje za dnen rmu, se Škretić smeje...
Na sred meje vas ġijajo,
se jemajo an utiekajo naš otroc:
uoku dne lipe an uoku cierkve.
Kar re sonce zat an te mal zvon se oglasi...

»Ave Marija, je Škretić in via!« dan zakriči
an vse damov pruot zleti.
Škretića, se vie, otroce se bojo.
Damov rede k redo,
spe se postavejo an druu zapojo:

»O Juana, kop an kop,
kuo te diela muoj otrok?«

Von z Jame, Juana veleti
an ta z Marazah jen se odlasi:
(je ubi šaroka ko douà, an strašno je ardà)

»Man blaj za skuhat muojin otrokan,
an pouno, pouno jeh man!«

Zvečer judje so trudne
an še ubi so otroc,
večerjajo an tej hlod na mize zaspijo.

Mat ta stara ouno an vreteno ravno pusti,
von po ščelinah jih zapodi,
ma prej jen liepo povie:

»Ženita se an Boa zahvalita,
za kar van je dau:
še žvina se odahne,
prej ko zaspat!«

Dru dan Subed se zbudi,
ko danica na Brde šinje se lašči
an tičace zapojejo
to piesmo ubi liepo, ke majo.
Tje na Vorhu vič krat je Mavnik,
ke čepi: nas straš, se vzdriuva, še zlija...
je sivast, čaren dou lene an etu stoji.
Kar sonce a rahlo poboža,
Mavnik se vzdine an se pobere,
tako Maliska dolina vsa se smeje.
Vlažja mo vas jo daž opere,
vietar jo liepo posuš an počesa
an Surnce ji se lože na glavo.

Tu rožah,
tu pomah,
pod listjan, pod kovtro snea,

ma vas je simpr liepa.

Dan dan, po zvečer,
je blo miesca maja, dna roka čudna an težka
je zarabela Subed an je blo tej ujska:
a je stresla,
razsula,
obrnila
an jude je pou obnorila.
Naš Subed ma nove, velike an liepe nja hiše,
ma malo judi tla or lahko živi:
naše te stare so šli
an onjšča uasle se so.

Franso Quislap - Zinkarje

norčije
od ankrat

Renzo Gariup - Žnidarju

norčije

od ankrat

V Topoluoven, kjer san se rodiu, ku tu vsaki vas tle po naših dolinah je bluo puno mizerije an puno otruok. Doma smo muorli pomagat, puno dielat; an kar smo imiel no malo cajta fraj, smo se pa norčoval. Sudu nie bluo za ukupovat norčije, zatu smo se muorli sami previdat z materialan, ki smo ga ušafal ča po vas: lies, pleh, kajšan čukežan, špice od lombrene, lesku an kostanju olub je služu za tulce an piščiele a z njin se je tudi lahko kjek spledlo. Špaj je bluo težkuo ušafat, zatu ki so ga šparal za žeke šivat an za kar se je prase ubivalo, kajšno škatlo od konzerve je bluo tud težkuo ušafat, ljudje nieso ukupoval ku donas.

Tata me je za sabo vozu an kazu, kakuo se diela puno kumetuških diel, kazu an dielu mi je tud norčije otruok. Takrat nas je bluo samuo v Topoluoven vič ku 40, adan je znu adno, te drug pa drugo; še Rezijani, ki so hodil takrat po vaseh strojit posodo, so nas marsikaj naučil.

Takuo an zaradi tega so mi ostale v spominu stare igrače, o katerih san vičkrat premišljavu, de jih nardin, de jih bojo donas otroc videl an poznal.

Seviede še puno drugih igri smo imiel, na katere smo se igral; narvič smo se igral na batone an včasih, če smo zgubil, smo jih odtargal tud ta od bargešk, za de smo šli naprij.

V cajtu vojske smo runal puše voz lesa, ki so zaries strejale; kar san imeu deset-dvanajst liet, smo poderjal ročne bombe, za de so nan ostale škatule za notar batone klast.

Zlo zlo malo nasreč se je gajalo, če pomislin na tarkaj orožja, ki je bluo okuole.

Hvala Bogu nan je šlo nimar dobro, an kar smo se zmisinli kajšno nevarno igro: bogubar če se je biu kajšan udaru, nie biu mu obedan placjat miediha za ga zdravet.

V cajtu vojské, kar so paršli Amerikani, so parnesli parvič čingum an tiste je bla skor na igra. Dva, tri tiedne smo ga večil an se ga posojal za an dan, šigurno za an tarkaj batonu.

Druga zlo nevarna igra je bla nit za darva an gnuoj spuščat. Včasih, kar niesmo viedli ki dielat, smo šli damu vsak po špuojo an roč an smo se začel spuščat dol po nit; po pet, šest nas je bluo hnadu na nit an ankrat se je zgodilo, de tu nediejo smo se mi spuščal an tu pandiejak parvikrat, ki je mož spustu gnuoj, se je nit utargala.

Tu nediejo popudan, kar smo bli vsi fraj, smo letal an se lovil daj do Svetega Martina an do Livka. Razdelil smo se med nan, adni so bli za zajce, drugi za pise an tretji pa za jagre.

Zajcan se je dalo dva minuta cajta za se skrit an teč, potle so jih začel pisi lovit an jagri so pa čakal, de pasaš pred njin, de te ustreljo. Tistega, ki so ustrelil, je muoru genjat igrat. Je biu martu.

V lietnen cajtu smo hodil plavat du patok an smo kradli malone ča po njivah, de so nas daržal na varhu tu vod. Kjer je biu verin, je biu sigurno kajšan malon arztučen. Kimet so nas lovil, pa tenčas nas ni biu še zluodi ujeu.

Škartavko za rapotat smo nucal o veliki noč, kar niso zvonil zvonovi; v Topoluoven je bla dna velika gu turme, pa čeglih je bla velika, se nie čula po cieli vas, takuo za pudan an zvičer za avemarijo smo hodil mi gost dol po vas.

Štije, skopce an pasce smo runal za lovit ticje an puhe. Puhe smo jedli an kožo predal za imiet kajšno palanko za kruh kupit, an kuo je biu dobar, tekrat nie obedan poznu reklame, ki prave brez nutelle kaj je zadno življenje.

Slika na platnici

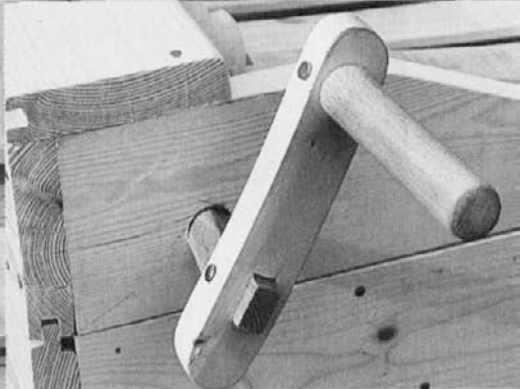
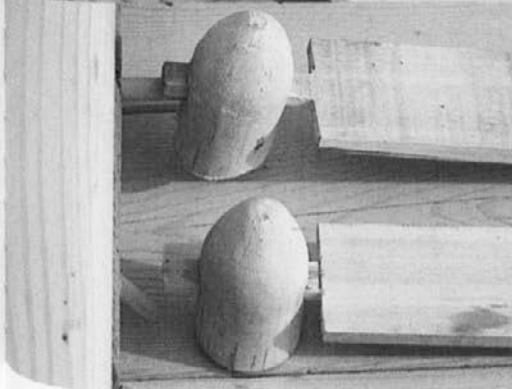
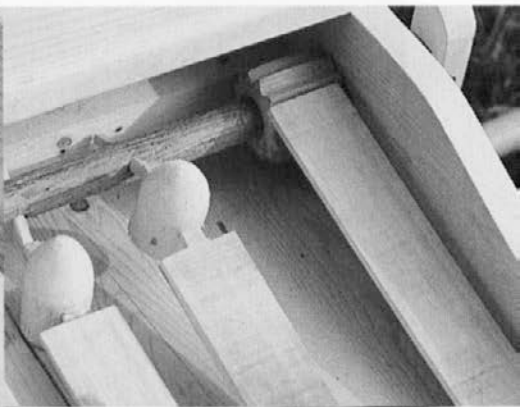
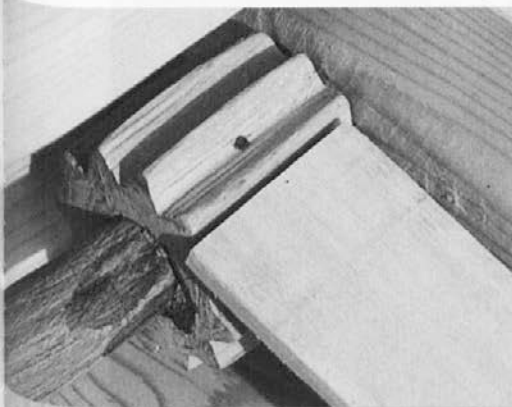
Tle je vic reči kupe, ki se na videjo na drugih slikah:

- puša, ki na lastike strijeja špice od lombrene (nevarna igra);
- na tleh par škartavki se videjo ku dvie palčice, v katerih je nastaknjena druga palčica buj tanka: izdelane so iz bazovine an adna strijeja zatiče iz korenja al krompirja, druga služi za oškropit vodo;
- zad za škartavko blizu vozicja je na štija, v katero se lahko lovijo živi tici;
- na štiji se vide še an majhan skopac le za ticje lovit;
- tiste tri palčice, ki so zložene na štiji, ki se zdi, ku če bi bla številka 4, je pascà, zlo pametan skopac za puhe lovit: na tele palčice se odpre na kamanova plošča, an ko puh pride jest hrano, ki se položi ta zdol, se podere an kamanova plošča ga ujame ta zdol.

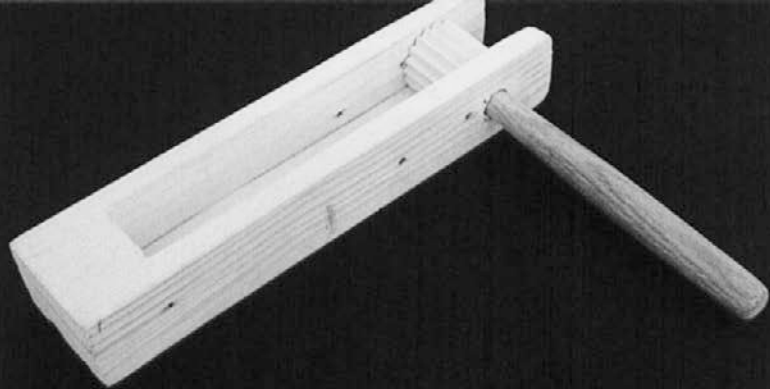

1

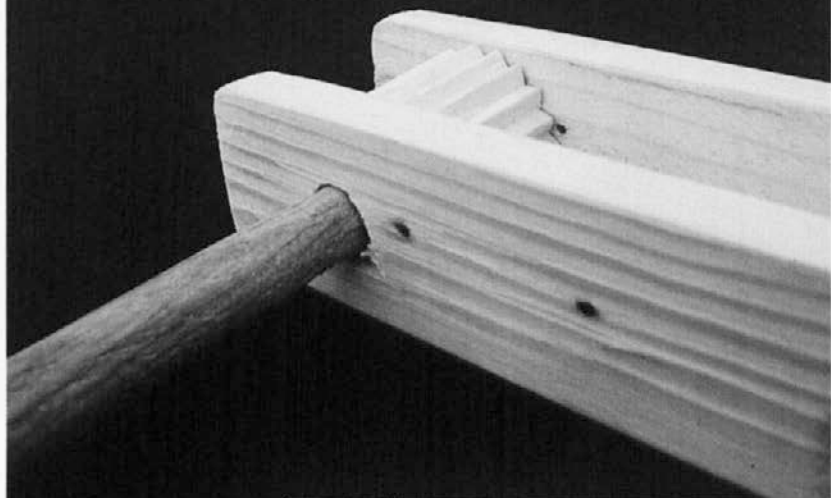
2

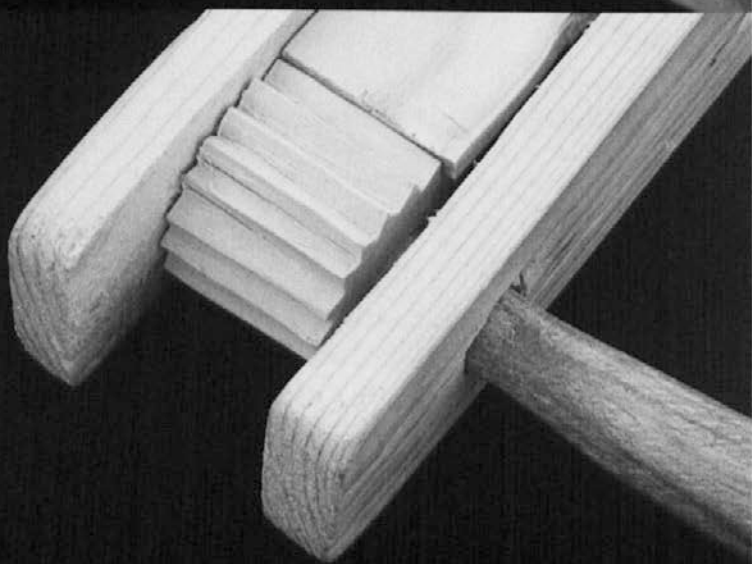
- ◀ 1 - Škartavka (takuo smo jo klical v Topoluoven) ima tu vsaki vas drugačno ime. Nuca-
lo se jo je za rapotat namestu zvonu o veliki noč, tiste dni, ki nieso zvonovi zvonili.
- 2 - Le škartavka, kjer se lieuš vidi, kakuo je nareta: po tri an štier kladva so imiele, za
de so buj rapotale.
- 3 - Tle se lepuo vidi koluo, ki je narbuj rapotalo. Vidi se, kakuo je veriezano na zobe.
Izdielano je moglo bit od vič sort lesa, četud narvič se je nucalo bazovino.
- 4/5 - Tle se vidi, kakuo so kladva diete, za de so tukle adno za drugin.
- 6 - Posebnost ročice za jo gonit.

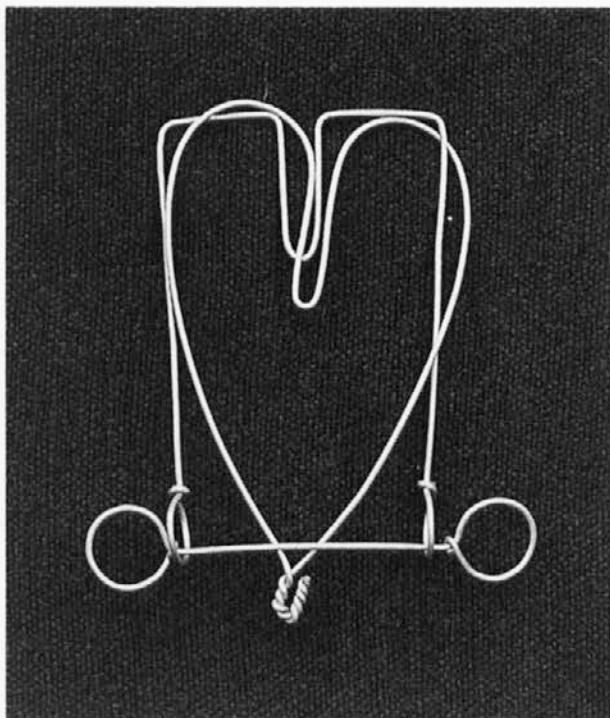
7

8

9

10

- ◀ 7/8/9 - Ščargotic (an tuole je imielo tu vsaki vas drugačno ime), na majhana škartavki-ca samuo na koluo, ki pa je zlo rapotala. Prime se na daržaj an se hitro goni okuole.

10 - Igra izdelana iz čukežna, ki store no malo glavo lomit za snet an nastaknit an kos tu te drugi.

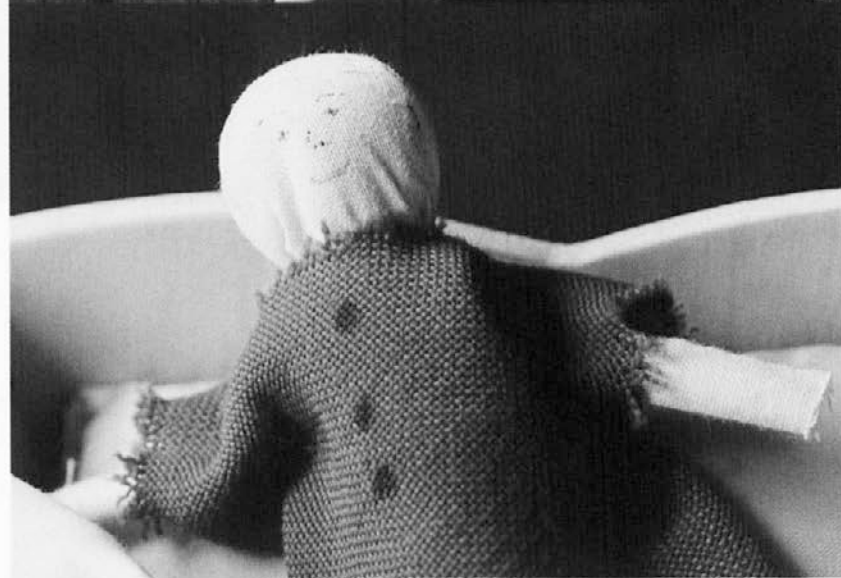
11 - Majhana zibelčica, z njo so igrale čičice.

12 - Le zibelčica an notar pipina, nareta iz starih cunji. ►

13 - Pipina iz starih cunji, ki se jo je šivalo doma.

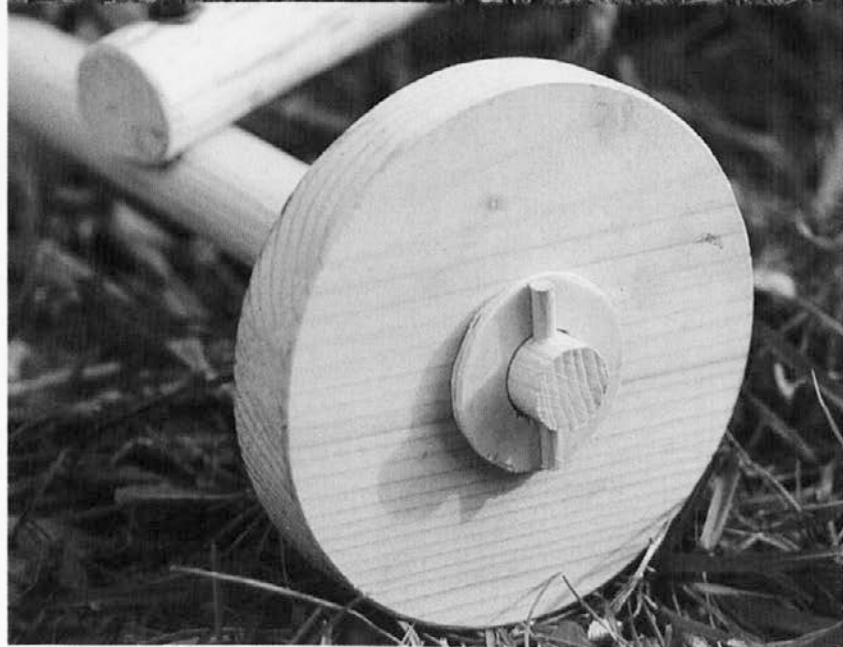
12

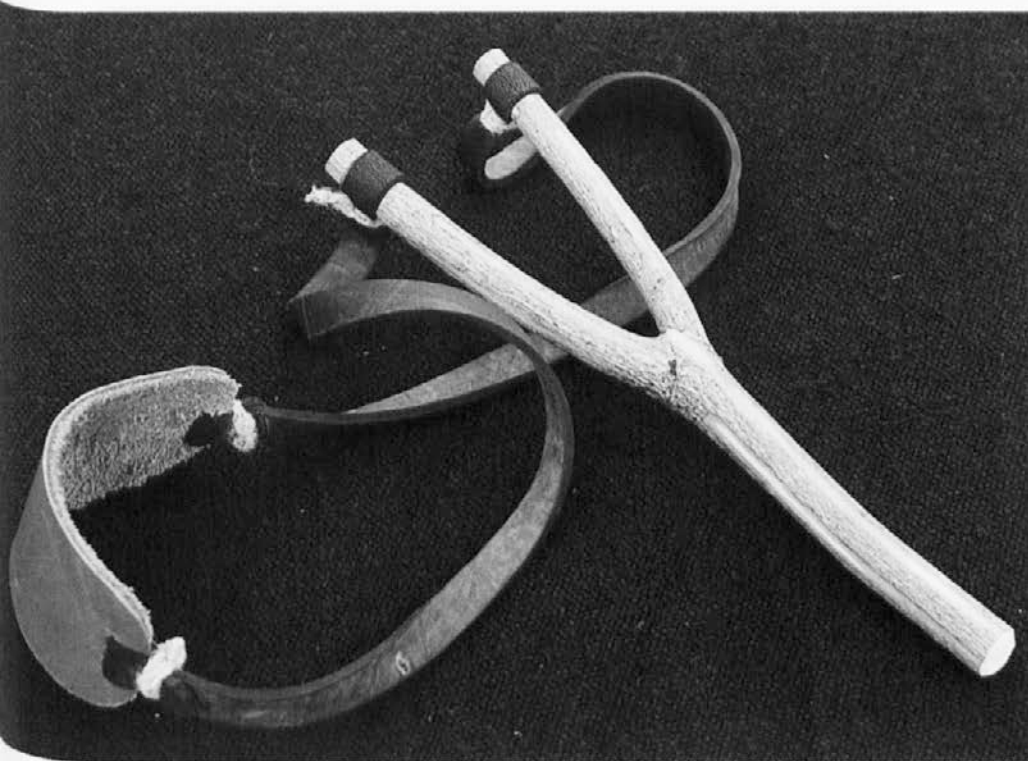
13

14

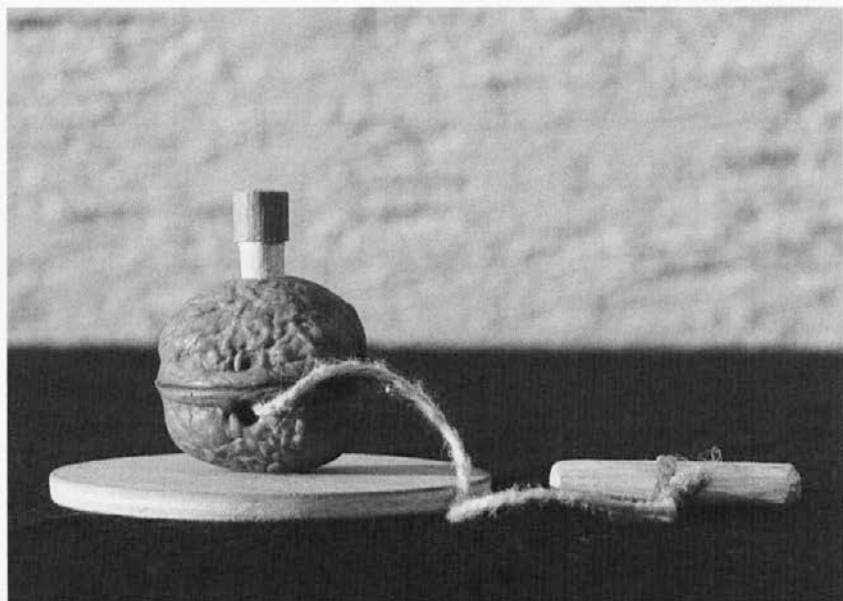

15

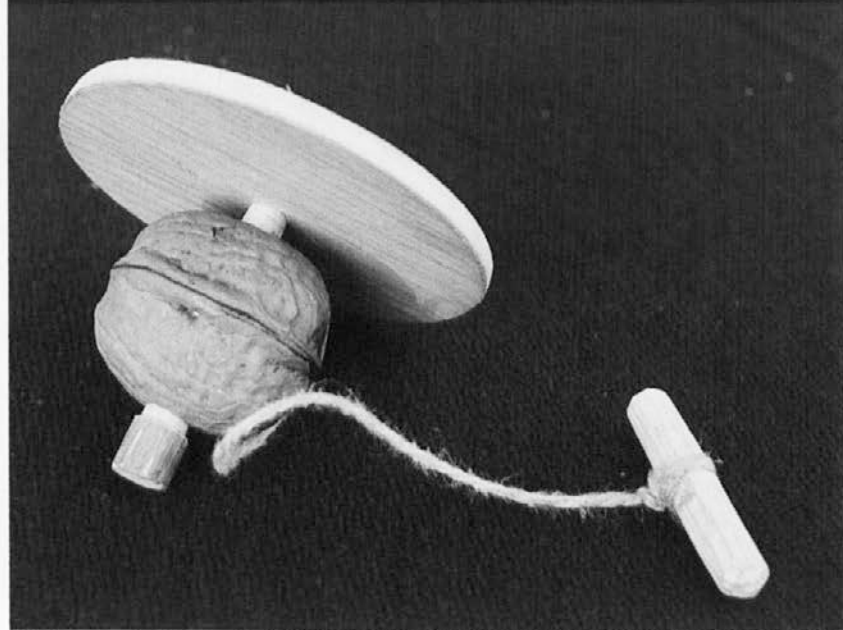

- ◀ 14 - Lesen vozic, s katerin so se otroc igral an vozil.
- 15 - Posebnost kolesa od vozicja.

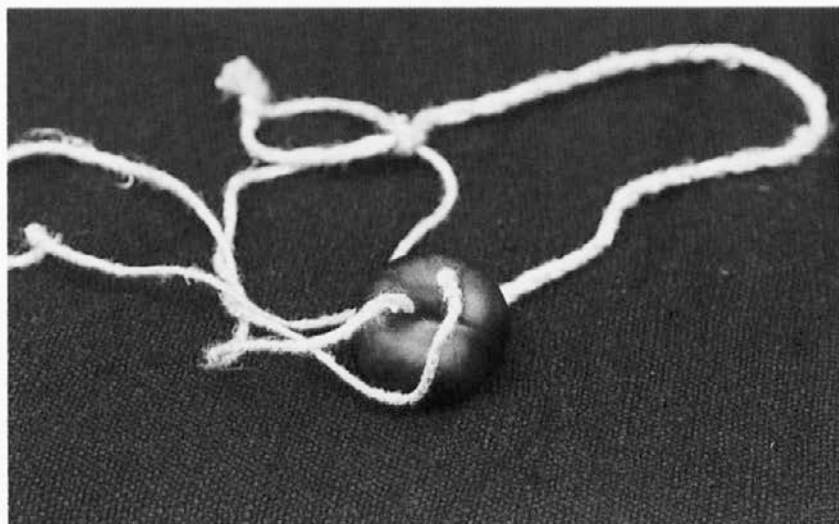
- 16 - Fionda/Frača. Tolo šele vsi otroc dobro poznajo.

17

18

19

- ◀ 17/18 - Žbarjavka, izdelana iz orieha; vlač se za špaj, ki se zavija in odvija v oreh an koluo gre okuole.
- 19 - Žbarjavka iz dujega kostanja. Nastaknjen je na doplih špaj; vliče se v dvieh konceh špaj an kostanj gre okuole.

POSTAJA TOPOLOVE

ROBERTO PACI DALÒ

Do Postaje Topolove-Stazione Topolò se pride po zemji an po vodi. Ta glavne poti so taz Moskve an Londona, puno drugih je taz Budinpešta, Palermo, Napolja, Čedada, Trsta an taz Thessalonike an Lecceja. Postaja je bla odparta lieta 1917 poliete, tu an gorak an liep dan. Po muorju parhajajo ladje an bateli, gor po Nediški dolin. Rieka je šeroka, takuo da morejo parhajaj brez problemov an veliki baštimenti, ki ponavad nosijo platno, robe, savorje taz Sveta an bukva. Postaja Topolove je vic ku samuo na postaja. Not je puno štanc, ki so an ta pod tlam, pune bukvi. Po tavžentih jih je, zavite, čudežno riešene od ognja Alesandrijske biblioteke. Ta pod tlam je veliko an lepuo organizano za miet zadost ajerja za vse. Povsierode so položli špiegulne, ki odbivajo sončno luč, takuo da se more prebierat z dnevno lučjo. Od zmieran Postaja Topolove zbiera profesorje s cielega sveta, ki imajo tle pod roko dokumente an bukva, tajšne, ki jih na povsierode ušafaš. Ku Sarajevo, Postaja Topolove je an prostor, kjer se srečavajo an kupe živijo drugač ljudstva an drugač kulture. Ni težkuo srečat po kuridorjah al po stezi-
cah parka jude, musulmane, krščane, agnostike, brezbožnike, ki se vas cajt menajo go mez pravila vesočine, ki menjajo, takuo ku menja tist, ki guori. V Postaji Topolove se guori puno jezikov an vsi otroc znajo narmanj 12 dergačnih vokabolarjev, adin naret samuo z glasmi, zak v Topolovem narvič vaja se igrat z jeziki. Lietni cajti so zlo normal. Pozim je mraz, poliete gorkuo an samuo zvičer piha hladan vietar ku tist, ki se ga more ušafat du Rime, kar se sprehajaš po Trgu Navona. Pomlad je taka, ku mora bit, an no malo daževna posebno marča - an jesen je

cajt, v katerim besiede utihnejo ta pred vsieh sort farb drievev. Obedan na pomieta listja taz cieste, zak ga vsi daržijo ku svetega an bi bluo zaries čudno mislit, da se ga na more gledat an se ga veselit. Postaja Topolove je čudan kraj. Se je pogosto kruh s salamo an tu finih prostorih, voda miesta teče von z dvieh rori: adin za vodo an drug za mošt jabku, ki ga vsi, ma pru vsi radi pijejo. Poti so polaštane z vsieh sort materielov, takuo da kar hodiš, drugač zvonijo. Takuo rata, da se čujejo koncerti, ki jih godejo posebno otroc an te star. Tel način so se ga izmislili lieta 1897 an odparli 13. luja tu an meran dan, kier ni bluo obednega tu mieste, vsi so bli šli gu vesok brieg na praznik, organizan od ranjika Kaiserja. Velika čuda se jim je zdiela tisto nuoc, kar so se Topolovini varnil v miesto an njih hoja je bla muzika! Šele sada so zlo ponosni na tuole, zak ga ni tajšnega družega na sviete. Ta mid narbuj čudnimi rečmi je, kar so paršli Kozaki leta 1919 (dvajst liet pried drugim tragičnim potovanjem). Nesli so vse za sabo. Mobilijo, valiže, bahulje, za jest, kamele, tende. Šli so živet blizu potoka, kjer je bluo vse zapuščeno. Odkar so paršli, je bluo puno vic prazniku an tapolovški otroc so se navadli še an jezik, ruski.

Za kajšin čudež Topolove je bluo nimar ohranjeno od podrtije vojski. Pod kraljestvam Avstrije-Vogarije je po mieste šlo mimo puno judi, zak je bil fraj. Pod nacizmam Topolove je bil prostor, kjer so se skrival vsi tisti, ki niso mislili ku tist možič, ki so ga klicali Adolf. Judi, komunisti, cigani so ušafuval v Topolovim an prostor meran, kjer študiat. Je ratu takuo znan, da so vemisinli no novo besiedo: Topolati (topolare po talijansko). Ki pride rec brat, piet, gost, plesat, spat vse hnadama. An je pru tu nim varte go na ganku od Postaje Topolove, ki je Mihi Pozvitij paršla misu lieta 1797 za narest trasmision brez filu (puno cajta pried ku Popov an Markoni). An je šele no skazilo - med vartam an turmam, tri kilometre na deleč. In glas mikin mikin, nič vič ku na tanka štimca, pa zadost za odpriet nuov cajt.

(Prevod: Antonella Bukovac)

IDENTITETA

FRANCO FORNASARO

Sin sem te zemlje,
klicali so me Ahilis,
a sem Julius,
bil sem sin Donave,
videl sem zlatoroga,
pil sem vodo iz žive skale na Krasu,
videl sem vzhajati sonce
za začaranimi gorami,
ki zrejo na ogrlico
pravljicnih otokov.

Zemlja dišečega grozdja,
krvavordečih češenj,
slanih jagnjet,
zemlja počitka,
peska, ki greje
luknjičaste kosti,
obolelo srce,
trudno dušo,
življenski sok, ki ugaša,
brez istega, enakega svetega ognja
enega samega ljudstva,
ki se različno oglašča,
ki ga deli človek,
ne pa Bog in Narava.

SLOVENSKA BIBLIOGRAFIJA VIDEMSKÉ POKRAJINE

MAGDA PAVLIČ MAVER, KSENIJA MAJOVSKI
(Narodna in študijska knjižnica v Trstu)

MONOGRAFSKE PUBLIKACIJE

1991 (Dodatek)

1. CLAVORA, Ferruccio

Na niekin drugin sviete = Storia di un altro mondo = Story of another world = Historia de otro mundo = Histoire d'un autre monde / Ferruccio Clavora ; [per le traduzioni Aldo Borgù, Fabio Crainich, Riccardo Ruttar, Anna Grava ; per il coordinamento Renzo Mattelig ; per le fotografie Archivio U.E.S. ; per i disegni Sergio Cernoja ; per il fumetto Moreno Tomasetig]. - [Čedad] : Zveza slovenskih izseljencev iz Furlanije Julijske krajine = Unione emigranti sloveni del Friuli-Venezia Giulia, [1991] (Premariacco : Juliagraf). - [40] str. : ilustr. ; 24 cm

1992 (Dodatek)

2. FIRMANI, Roman

La lupa del Monte Mia / Roman Firmani ; illustrazioni di Sergio Černoja. - Pulfero : Pro loco, cop. 1992 (Udine : Arti Grafiche Friulane). - 26 str. : ilustr. ; 26 cm

1994 (Dodatek)

3. UOMINI, case, chiese nelle Valli del Natisone : relazioni presentate al Convegno di S. Pietro al Natisone (5 novembre 1994), organizzato sotto gli auspici della Provincia di Udine. - [S. I.] : Centro friulano di studi "Ippolito Nievo", cop. 1994 (Fagagna : Litostil). - 110 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Incontri Nievani)

Opombe na koncu posameznih prispevkov

1995 (Dodatek)

4. **ZGODOVINA 3.** [Prazgodovina : učni pripomoček za interno rabo dvojezične osnovne šole v Špetru / pripravil Zavod za slovensko izobraževanje] = Storia [[3]. La preistoria : sussidio didattico ad uso interno della scuola elementare bilingue / a cura dell'Istituto per l'istruzione slovena]. - [Špeter : Zavod za slovensko izobraževanje], 1995 ([Špeter : Zavod za slovensko izobraževanje]). - 153 str. : ilustr. ; 30 cm

Ov. nasl. - Vzporedno it. in slov. besedilo

1996 (Dodatek)

5. **CIRCOLO** culturale resiano Rozajanski dum / a cura di Di Lenardo Vittorio Pariser. - [Resia] : Circolo culturale resiano Rozajanski dum, [1996] (Tolmezzo : Treu). - [12] str. ; 28 cm

Čelni nasl. - Publikacija je telefonski imenik Rezije. - Vsebuje tudi: Nomi utenti resiani residenti fuori Resia = Naše jude pôsvite

6. **CONVEGNO** Lingua dell'infanzia e minoranze (1994 ; San Pietro al Natisone)

Lingua dell'infanzia e minoranze = Otroški govor in manjšine = Children language: the education of minorities, S. Pietro al Natisone/Špeter, Udine, 11-12-13. nov., 1994 : [atti del convegno = zbornik posvetovanja], S. Pietro al Natisone = Špeter, Udine, 11-12-13 nov. 1994 /[organizator] Študijski center Nediža. - S. Pietro al Natisone = Špeter : Lipa, [1996] ([s. l. : s. n.]). - 493 str. ; 24 cm

Prispevki v it., slov., franc., kastil., angl. in prevod v slov. all it. - Letnica izida ugotovljena pri založbi. - Bibliografija pri nekaterih prispevkih

7. **D'OSUALDO, Alessandro**

Relè e la felicità = Relè e la felicità = [Relè nu veselost] /Disuald ; [conte e dissen di = racconto e disegni di Alessandro D'Ossualdo ed Emanuela Castellani ; [traducjon od Silvane Paletti]]. - [S. l.] : Editions devant daur, 1996 (Udine : La Tipografica). - [38] str. : barvne ilustr. ; 24 cm

Izv. stv. nasl.: Relè e la felicità. - Besedilo v rezijanščini tiskano v obratni smeri. - Note didattiche = [Notis didattichis]: str. [18-19]. - V kolofonu oznaka: Università degli studi di Udine

8. **DAPIT, Roberto**

Aspetti di cultura resiana nei nomi dei luogi. 1, Area di Solbica/Stolvizza e Kori-
to/Coritis / Roberto Dapit ; [foto!] Roberto Dapit]. - Gemona del Friuli : [samozal.], 1995
[i.e. 1996] (Padova : CLEUP). - 219 str. ; 24 cm

Prefazione / Luigi Paletti: str. [5]. - Bibliografija: str. [213]-219

9. Il **DONO** delle Valli : premio culturale internazionale, II edizione, S. Pietro al Nati-
sone, 16 novembre 1996 / [promosso dalla Comunità montana Valli del Natisone ... [et
al.] ; fotografie Ricky Modena, Lorenzo Mirmina, C.L.A.V.]. - Colloredo di Monte Albano
: Centro friulano di Studi "Ippolito Nievo", cop. 1996 (Bibione : Sagittario). - 12 str. :
ilustr. ; 22 cm

Ov. nasl. - Besedilo v it. , nem. in slov. - Razpis natečaja

10. **GARIUP, Mario**

Le miniere di Ugovizza : Monte Cocco, Poludnig, Bucholzgraben / Mario Gariup.
- Cividale del Friuli : Società Cooperativa Editrice Dom, 1996 (Basaldella : Designgraf).
- 158 str. : ilustr. ; 24 cm

Opombe na dnu str.

11. **GIOVANNI** Vogrig, intagliatore e artista = Giavanni Vogrič, rezbar in umetnik :
(1932-1986) / [a cura della] Associazione artisti della Benecia = [izdalo] Društvo
beneških likovnih umetnikov. - [S. Pietro al Natisone] : Lipa, 1996 ([s. l. : s. n.]). - 27 str.
: ilustr. ; 22 cm

*Vzporedno it. besedilo in slov. prevod. - "Društvo beneških likovnih umetnikov izdaja zvezek "Gio-
vanni Vogrič, rezbar in umetnik, 1932-1986" ob antološki razstavi v Beneški galeriji 23. novembra
1996 " --> hrbet ov.*

12. **JACULIN, Giuseppe**

Gli Slavi del Natisone / Giuseppe Jaculin. - [S. l.] : Arti Grafiche Friulane, [1996]
(Tavagnacco : Arti Grafiche Friulane). - 140 str. : ilustr. ; 24 cm

Bibliografija: str. 123-133

13. **MARIA** Longhino-Giusti, 1841-1920, prima maestra resiana : in memoriam / [a cu-

ra di] Arturo Longhino-Archet]. - Grassau : Arturo Longhino-Archet, 1996 (Germany : [s. n.]). - 10 str. : ilustr. ; 21 cm

Urednik naveden na ov.

14. **MJUTA Povasnica**

Patriarhov meč / [napisala Mjuta Povasnica ; prevod Živa Gruden ; ilustracije Alessandra D'Este ; [izdal] Beneški študijski center Nediža]. - Špeter : Lipa, 1996 (Premariacco : Juliagraf). - [32] str. : ilustr. ; 20 cm

Mjuta Povasnica je psevdonim . - Avtorji navedeni v kolofonu

15. **MJUTA Povasnica**

La spada del patriarca / [testo Mjuta Povasnica ; illustrazioni Alessandra D'Este ; [a cura del] Centro studi Nediža]. - [S. Pietro al Natisone] : Lipa, 1996 (Premariacco : Juliagraf). - [32] str. : ilustr. ; 20 cm. - (Scheda storica ; 7)

Mjuta Povasnica je psevdonim. - Avtorji navedeni v kolofonu

16. **NAZ**

Gli anni bui della Slavia : attività delle organizzazioni segrete nel Friuli orientale / Naz. - Cividale del Friuli : Società Cooperativa Editrice Dom, 1996 (Udine : Industrie poligrafiche friulane). - 255 str. : ilustr. ; 21 cm

Naz je psevdonim. - Prefazione / Marino Qualizza: str. 5-6

17. **OMAGGIO** a don Eugenio Blanchini : l'Associazione "Don Eugenio Blanchini" in occasione della sua presentazione e della prima iniziativa, San Pietro al Natisone, 5 ottobre 1996. - Cividale del Friuli : Združenje = Associazione "Don Eugenio Blanchini", 1996 (Premariacco : Congraf). - 15, 36 str. ; 21 cm

Nasl. na ov. : La Slavia. - Na vzpor. nasl. str.: V spomin na duhovnika Eugena Blankina : Združenje "Evgen Blankin" ob predstavitvi svojega delovanja in prvem javnem nastopu, 5. oktobra 1996. - Delno vzpor. slov. besedilo in it. prevod. - S sliko Evgena Blankina. - Delno faks. izd.: [S. l. : s. n., 1901]

18. **SKLIEDA** : variazioni sul tema = variazije na temo : [San Pietro al Natisone, Beneška galerija, 26. 10. - 20. 11. 1996] / [razstavljajo] Isidoro dal Col, Gianni Osnach,

Tanja Smole Cvelbar]. - [Špeter] : Beneška galerija [1996] ([s. l. : s. n.]). - [12] str. : ilustr. ; 21 cm

Potiskane notranje str. ov.

19. **SONCE** sieje : parve bukve za te male / tekste sta zbrala Claudia Salamant, Marina Pocovaz ; parpravila Mjuta Povasnica ; ilustrirala Luisa Tomasetig ; [izdal] Študijski center Nediža. - Špietar : Lipa, cop. 1996 (Premariacco : Juliagraf). - 130 str. : ilustr. ; 25 cm

Mjuta Povasnica je psevdonim. - Berilo za začetnike v Beneški Sloveniji v beneškem narečju

20. **SANTUARIO** del Monte Lussari = Svete Višarje = Maria Luschari. - Tarvisio : Promotur, [1996] (PN [i. e. Pordenone] : Grafiche Tielle). - 1 zloženka (8 str.) : ilustr. ; 21 cm

Italijansko besedilo in vzporedna prevoda v slov. in nem. - V slov. prevedel Peter Gerdol (podatki pri založbi)

21. **SVETE** Višarje : Kameni Lovec / [zamisel in koordinacija Geos, Trieste ; faunistične ilustracije Fabio Perco ; fotografije Carlo Spaliviero ... [et al.] ; vegetacijski prerez in geomorfološka shema Massimo Giorgi]. - [Trbiž] : Azienda di promozione turistica del Tarvisiano e di Sella Nevea, [1996] (Trieste : Fonda). - 1 zloženka (16 str.) : ilustr. ; 22 cm. - (Odkrivajmo naravo)

Iz it. prevedel Borut Kodrič. - Izšlo tudi v it. in nem. - Podatki o letu izida in prevajalcu pri Geos

22. **ZGODOVINA 5**. [Industrijska revolucija : učni pripomoček za interno rabo dvojezične osnovne šole v Špetru / pripravil Zavod za slovensko izobraževanje] = Storia [5]. [La rivoluzione industriale : sussidio didattico ad uso interno della scuola elementare bilingue / a cura dell'Istituto per l'istruzione slovena]. - [Špeter : Zavod za slovensko izobraževanje], 1996 ([Špeter : Zavod za slovensko izobraževanje]). - 211 str. : ilustr. ; 30 cm

Ov. nasl. - Vzporedno it. in slov. besedilo

STENSKA KOLEDARJA

23. CENCIG, Emil

Beneški koledar 1977 [Stenski koledar] : naše vasi / besedilo Emil Cencig ; uredil Giorgio Banchig. - Cividale : Dom, [1996] (Premariacco : Juliagraf). - 1 stenski koledar (13 str.) : barvne ilustr. ; 32 x 23 cm

Priloga k: Dom, št. 21. - Poleg koledarskega dela tudi krajši opisi vasi, reki, molitve idr. - Beneško narečje

24. PALETTI, Silvana

Rezija 1997 - naš kolindren [Stenski koledar] / foto di Vittorio Di Lenardo, Sandro Quaglia ; idea e testi Silvana Paletti, Luiga Negro, Vittorio Di Lenardo. - [Rezija] : Circolo culturale resiano Rozajanski dum, [1996] (Fiume Veneto : GEAP). - 1 stenski koledar (14 f.) : ilustr. ; 31 x 21 cm

Koledarski del v rezijanščini, ostalo tudi v it.

1997 (Do novembra)

25. **ALUNNO** čuk / [otroci 5. razreda so naredili knjigo za pomoč tistim iz 1., 2., in 3. razreda]. - [Špeter : Zavod za slovensko izobraževanje, 1997] ([s. l. : s. n.]). - [12] str. : ilustr. ; 30 cm

Nasl. izpisan v zrcalni sliki. - Besedilo v it. in slov.

26. CHIABUDINI, Luciano

La chiesa e la parrocchia di Lasiz - Pulfero / Luciano Chiabudini ; [foto Archivio Ed. Dom - Cividale ... et al.]. - [S. l. : samozal., 1997] (Udine : Designgraf). - 131 str. : ilustr. ; 23 cm

Na zavihku podatki o avtorju s sliko. - Besedilo pretežno v ital. s krajšimi odlomki v beneškem narečju

27. CHIABUDINI, Luciano

Una voce per tre lingue = En glas za tri jezike = Une vôs par tre lenghis : serata

di musica e poesia, Cividale, Centro civico B.go di ponte, 18. aprile 1997 / Luciano Chiabudini. - Cividale : Circolo culturale Ivan Trinko ; Udine : Dopolavoro ferroviario, [1997] (Cividale : Circolo I. Trinko). - [16] str. ; 21 cm

Ov. nasl. - Z oznako: In occasione della mostra Fiori = Rože = Flórs

28. CHINELLATO, Francesco

Val Resia : tipologia e tecnologia dell'habitat vernacolare in Friuli / Francesco Chinellato ; saggio introduttivo di Mauro Bertagnin. - Udine : Università degli studi di Udine, Dipartimento di ingegneria civile, Cattedra di architettura tecnica : Forum, 1996 (San Daniele del Friuli : Eurostampa, 1997). - 99 str. : illustr. ; 30 cm. - (Quaderno del dipartimento di ingegneria civile / Università degli studi di Udine ; n. 9)

Bibliografija: str. 96-99

29. CLAVORA, Ferruccio

Glasi od Europe = I suoni dell'Europa / [testi di] Ferruccio Clavora ; [illustrazioni di Moreno Tomasetig ; ha collaborato Loretta Primosig]. - Cividale : Kulturno društvo Studenci, [1997] (Campofornido : La Tipografica). - 31 str. : barvne ilustr. : 24 cm

Letnica izida ugotovljena pri založbi

30. CLAVORA, Ferruccio

Od duoma -----do čarnega pakla / Ferruccio Clavora. - Cividale del Friuli : Unione emigranti sloveni del Friuli-Venezia Giulia = Slovenci po svetu, [1997] (Premariacco : Juliagraf). - 125 str. : ilustr. ; 31 cm

Besedilo v ital. s krajšimi odlomki v beneškem narečju. - Prednji spojni list potiskan. - Bibliografija: str. 123-125

31. CLAVORA, Ferruccio

Slavia : lo scorrere degli avvenimenti, persone e monumenti, testimonianze e approfondimenti / Ferruccio Clavora, Renzo Mattelig ; [illustrazioni di Moreno Tomasetig ; [fotografie di] Bruno Mauro ... et al.]. - Cividale del Friuli : Circolo culturale Sorgenti = Kulturno društvo Studenci, [1997] (Tavagnacco : Arti grafiche friulane). - 82 str. : illustr. ; 31 cm

Del teksta tudi v slov. oz. v beneškem narečju

32. **CLODIG, Aldo**

[Arengo / Aldo Clodig]. - [S. l. : samozal., 1997 (s. l. : s. n.)]. - 8 f. ; 30 cm

Gledališki tekst, ki je bil igran 29.6.1997 ob spominski uprizoritvi Arenga, to je parlamenta Beneških Slovencev za časa Beneške republike. - Beneško narečje

33. **CORSA** per il confine fra Gniva e San Giorgio per il possesso del pascolo alpino di Carnizza / [[a cura di] Arturo Longhino-Archet]. - Grassau : Arturo Longhino-Archet, 1997 (Germany : [s. n.]). - 10 str. : ilustr. ; 21 cm

Urednik naveden na ov. - Del besedila v rezijanščini

34. La **FARFALLA** Rosalinda / [la storia de La farfalla Rosalinda è stata ideata, illustrata e composta dai bambini della Scuola materna bilingue di San Pietro al Natisone, presso l'Istituto per l'istruzione slovena]. - Bordano : Edizioni Pavees, 1997 (S. Daniele del Friuli : Eurostampa). - [13] str. : pretežno barvne ilustr. ; 15 cm

Na nasl. str. nalepka: 1° premio nazionale Fiaba illustrata 1997, Bordano, Sulle ali delle farfalle

35. **FIORI** = Rože = Flôrs : mostra : Cividale, Centro civico, Borgo di Ponte, 4.-19. aprile 1997 / [organizzatori] Circolo culturale Ivan Trinko, Dopolavoro ferroviario - Udine. - Cividale : Circolo culturale Ivan Trinko, [1997] (Cividale : Circolo I. Trinko). - [12] str. ; 21 cm

Besedilo ital. in slov.

36. [**Giornalino** / le immagini e i testi sono stati realizzati da Fabrizio Gariup ... [et al.] ; creato dalla "Skrat fantic crescions tour '97" ; con la collaborazione delle animatrici Caterina Dugaro e Lara Gariup]. - Stregna : Centro estivo, 1997 ([s. l. : s.n.]). - [44] str. : pretežno ilustr. ; 18 x 24 cm

Podatki o avtorjih v kolofonu. - Besedilo v ital. in beneškem narečju. - Poletni center so priredili občina Srednje (Stregna) in Zadruga Lipa iz Špetra

37. **LONGHINO, Antonio**

Coritis : ultimo paesino della Val Resia / Antonio Longhino ; fotografie Battista Di Lenardo ... et al.]. - Udine : Circolo culturale resiano "Rosajanska dolina", 1997 (Udine : Marioni). - 119 str. : ilustr., faks. ; 24 cm

38. MJUTA Povasnica

Klemen Galanda in dož / [napisala Mjuta Povasnica ; prevod Živa Gruden ; ilustracije Alessandra D'Este ; [izdal Beneški študijski center Nediža]. - [Špeter] : Lipa, 1997 (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 32 str. : ilustr. ; 20 cm

Avtor naveden v kolofonu. - Mjuta Povasnica je psevdonim. - Bibliografija: str. [2]

39. MJUTA Povasnica

Clemente Galanda e il Doge / [testo Mjuta Povasnica ; illustrazioni Alessandra D'Este ; [a cura del] Centro studi Nediža]. - [S. Pietro al Natisone] : Lipa, 1997 (Cormons : Poligrafiche San Marco). - [32] str. : ilustr. ; 20 cm. - (Scheda storica ; 8)

Avtor naveden v kolofonu. - Mjuta Povasnica je psevdonim. - Bibliografija: str. [2]

40. MORETTI, Ugo

La storie di Mueč e da la sò Abazie : scrite par furlan ta tabajade muečane pa la int di Mueč e par chei che ai puedin è interes a léile / Ugo Moretti. - Cividale del Friuli : Dom, 1997 (Basaldella : Designigraf). - 96 str. : ilustr. ; 21 cm

Na zavihku podatki o avtorju in slika

41. NABAU, J.

Heidi / [risbe J. Nabau ; besedilo [po slovensko] R[enzo] Mattelig ; [avtorica zgodbe] J[ohanna] Spyri]. - Cividale del Friuli : Slovenci po svetu = Unione emigranti sloveni del Friuli-Venezia Giulia, [1997] (Premariacco : Juliagraf). - 16 str. : pretežno ilustr. ; 25 cm + vprašalnik (16 str.)

Avtorji navedene na začetku stripa. - Letnica ugotovljena pri založbi. - Beneško narečje

42. NABAU, J.

Pinocchio (Pinokjo) / [risbe J. Nabau ; besedilo [po slovensko] R[enzo] Mattelig ; [avtor zgodbe] C[arlo] Collodi]. - Cividale del Friuli : Slovenci po svetu = Unione emigranti sloveni del Friuli-Venezia Giulia, [1997] (Premariacco : juliagraf). - 16 str. : pretežno ilustr. ; 25 cm + vprašalnik (16 str.)

Avtorji navedeni na začetku stripa. - Letnica ugotovljena pri založbi. - Beneško narečje

43. **NABAU, J.**

Robin Hood / [risbe J. Nabau ; besedilo [po slovensko] R[enzo] Mattelig ; [avtor zgodbe] John F. Hooker]. - Cividale del Friuli : Slovenci po svetu = Unione emigranti sloveni del Friuli-Venezia Giulia, [1997] (Premariacco : Juliagraf). - 16 str. : pretežno ilustr. ; 25 cm + vprašnik (16 str.)

Avtorji navedeni na začetku stripa. - Letnica izida ugotovljena pri založbi. - Beneško narečje

44. **NAZ**

Gli anni bui della Slavia : attività delle organizzazioni segrete nel Friuli orientale / Naz. - Cividale del Friuli : Società Cooperativa Editrice Dom, 1996 [i. e. 1997] (Udine : Industrie Poligrafiche Friulane). - 255 str. : ilustr. ; 21 cm

Naz je psevdonim. - Prefazione / Marino Qualizza: str. 5-6. - Dotis

45. **NORČIJE** od ankrat / [o tem, kako so se nekoč tu pri nas otroci igrali, so v šolskem letu 1996-97 pripovedovali stari starši otrok iz skupine Žoge ; vzgojiteljice, educatrici Vilma Martinig ... [et al.]]. - Špeter : Zavod za slovensko izobraževanje, Dvojezični otroški vrtec, [1997] ([s. l. : s. n.]). - [33] str. : ilustr. ; 21 x 30 cm. - (Izdaje = Edizioni Kri-vapeta)

Ov. nasl. - Beneško narečje

46. La **NOSTRA** Pieve / [a cura di] Claudia [Bonutti e] Sandra [Zanussi]. - Resia : Parrocchia di S. Maria Assunta, [1997] (Udine : Arti Grafiche Friulane). - 31 str. : ilustr. ; 24 cm

Inno alla chiesa della Pieve / Don Alfonso: str. [6]. - Prefazione / Claudia e Sandra: str. 7

47. I **NOSTRI** učitelji. - [Špeter : Dvojezična osnovna šola, 1997] ([s. l. : s. n.]). - [40] str. : ilustr. ; 30 cm

Besedilo v slov. in it.

48. **PALETTI, Silvana**

Leggi, scrivi in resiano e colora : lezioni didattico-illustrative sulla cultura resiana : scuole elementare e media di Resia anno scolastico 1996/1997 / a cura di [i. e. autori] Silvana Paletti e Sandro Quaglia. - [S. l.] : Comune di Resia : Circolo culturale resiano

Rozajanski dum, [1997] (Tolmezzo : Treu arti grafiche). - [24] str. : pretežno ilustr. ; 30 cm

Ov. nasl.: Conoscere per gustare. - Letnica izida ugotovljena pri založnikih. - Del besedila v rezi-janščini

49. PETRICIG, Paolo

Pod senco Tricolore / Pavel Petričič ; izdal Beneški študijski center Nediža ; [prevod Živa Gruden]. - Špeter : Lipa, 1997 (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 125 str. ; 21 cm

Izv. stv. nasl.: All'ombra del Tricolore. - Podatki o prevajalcu iz predgovora

50. PETRICIG, Paolo

All'ombra del Tricolore / Paolo Petricig ; a cura del Centro studi Nediža. - San Pietro al Natisone : Lipa, cop. 1997 (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 132 str. ; 21 cm

51. PREDAN, Izidor

Piše Petar Matajurac / Izidor Predan-Dorič ; [uredila [in izbrala] Jole Namor]. - Trst : Devin ; [Čedad] : Novi Matajur, 1997 ([Trst] : Tergeste). - 168 str. ; 24 cm

Na zavihku spremna beseda Jole Namor ter biografski podatki o avtorju. - Pisano v beneškem narečju

52. PODOBA našega otroka v Benečiji / uredil Danilo Sedmak ; [računalniška obdelava podatkov Norina Bogatec]. - [S. l.] : Slovenski raziskovalni inštitut, 1997 (Gorica : Grafica Goriziana). - 119 str. : graf. prikazi ; 30 cm. - (SLORI ; 127)

Bibliografija za večino prispevkov. - Povzetki ; Riassunti

53. S trebuhan za kruhan --- --- od duoma do čarnega paklâ : mostra fotografico documentaria : Antro (Pulfero), 18 ottobre - 23 novembre 1997. - Cividale del Friuli : Slovenci po svetu = Unione emigranti sloveni del Friuli-Venezia Giulia, [1997] (Premariacco : Juliagraf). - [8] str. : ilustr. ; 21 cm

Ov. nasl.

54. **SALVATORE** Venosi : 1938-1996. - Ukve : Slovensko kulturno središče Planika = Ugovizza : Centro culturale Sloveno Stella Alpina, 1997 (Ljubljana : Artelj). - 19 str. ; 27 cm

Bibliografija (izbor): str. 18-19

55. **SENJAM beneške piesmi (22 ; 1997 ; Lese)**

22. Senjam beneške piesmi, Lese, Grmek 25.-26.-27. julija 1997 / [organizator] Kulturno društvo Rečan = Circolo culturale Rečan. - [Lese : Kulturno društvo Rečan, 1997] (Cividale : Ideografica). - [24] str. ; 21 cm

Beneško narečje

56. **SPECOGNA, Nino**

Cantiamo : educazione musicale / Nino Specogna ; [fotografie di Paolo Petricig]. - [Špeter] : Cooperativa Lipa Editrice, 1997 (Comons : Poligrafiche San Marco). - 123 str. : ilustr., note ; 24 cm

Bukvam na pot = Prefazione / Živa Gruden: str. 4-5. - Besedilo pesmi v ital. oz. beneškem narečju

57. **STAZIONE di Topolò = Postaja Topolove (4 ; 1997 ; Topolove)**

"Postaja Topolove = Stazione di Topolò", quarta edizione. - [S. l. : s. n.], 1997 (Comons : Poligrafiche San Marco). - [8] str. : ilustr. ; 32 cm

Besedilo v slov. in it. - Spored manifestacije

58. **TA** prawã pravicã od lisicã od Rezija = La vera storia della volpe di Resia / [il testo è stato raccontato da Elena Di Lenardo Krukižawa-Jelica tuw Borovičije ; registrato e trascritto da Catia Quaglia Bidrlinawa ; la rilettura del testo in resiano è stata effettuata da Han Steenwijk in collaborazione con Anna Puscaa Čekawa ; i disegni sono di Anna Maria Di Lenardo Kafolawa e Daniela Negro Ojskina ; la traduzione è stata curata da Catia Quaglia e Luigia Negro Ojskina]. - [S. l.] : Circolo culturale resiano "Rozajanski Dum", 1997 (Tolmezzo : Treu Arti Grafiche). - 47 str. : barvne ilustr. : 24 cm

Vzporedno rezijansko besedilo in prevod v it. - Poleg imena in priimka navedena tudi domača ime-na avtorjev

59. **TAM** za rečico : občina Brda : spoznajmo se = conosciamoci 1997 / a cura del Cir-

colo culturale = Kulturno društvo Ivan Trinko. - Cividale : [Kulturno društvo Ivan Trinko], 1997 ([s. l. : s. n.]). - 12 f. ; 30 cm

Slov. besedilo z vzporednim prevodom v it.

60. **TANTE** canzoni / [bambini della scuola materna ed elementare di Taipana ; in collaborazione con l'insegnante Lia Bront, Miriam Simiz e Monica Coos = otroci iz vrtca in osnovne šole Tipani ; pomagale so jim učiteljice Lia Bront, Miriam Simiz in Monika Coos]. - [Špeter] : Zavod za slovensko izobraževanje, 1997 ([s. l. : s. n.]). - [73] str. : ilustr., note ; 30 cm

Ov. nasl. - Publikacija je nastala v okviru popoldanskih dejavnosti v šolskem letu 1996/97

61. **USAKDANJE** besiede / [risbe Moreno Tomasetig ; parpomal so Milko Matičetov, Alessandro D'Osualdo, Tuuli Nevasalmi] = Le parole di ogni giorno / [illustrazioni di Moreno Tomasetig ; hanno collaborato Milko Matičetov, Alessandro D'Osualdo, Tuuli Nevasalmi]. - Čedad : Kulturno društvo Studenci = Cividale del Friuli : Circolo culturale Sorgenti, [1997] (Campofornido : La Tipografica). - 66, [15] str. : pretežno ilustr. ; 31 cm

Ov. nasl. - Pretežno v beneškem narečju. - Kazalo

62. **VALLI** del Natisone : manifestazioni culturali, enogastronomiche, religiose, sportive / [testi di N. Ciccone ... [et al.] ; fotografie di E. Bergnach ... [et al.] ; coordinamento E. Bergnach]. - [S. l.] : Comunità montana Valli del Natisone ; [s. l.] : Azienda regionale per la promozione turistica Friuli Venezia Giulia, 1997 (Cormons : Poligrafiche San Marco). - [16] str. : ilustr. ; 20 cm

Ov. nasl. - Potiskane vse str. ov. - Besedilo le delno v slov.

63. **VOCI** dalla sala d'aspetto = Glasovi iz čakalnice / a cura di Michele Obit ; [fotografie Ferruccio But e Valentina D'Osualdo] ; traduzione in [i. e. dall'] italiano Gašper Malej per la poesia La mia casa è un'automobile di Roberto Dedenaro, Hans Kiz Müller per i versi di Christine Lavant, Michele Obit per i versi di Matjaž Pikalo]. - [Špeter] : Associazione artisti della Benecia = Društvo beneških umetnikov, 1997 (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 31 str. ; 17 cm

Notranje strani ov. potiskane. - "Nell'ambito di Stazione di Topoò = Postaja Topolove, 4 edizione, 5-20 luglio e 2-3 agosto 1997, Topoò-Grimacco ---> kolofon

64. **ZAVARH** : 27 žetnjaka 1997 / [a cura del Centro Ricerche Culturali - Lusevera e Miccottis = u pomau Center za kulturne raziskave - Bardo]. - Lusevera ; Miccottis : Centro Ricerche Culturali, [1997] (Tarcento : Toffoletti). - 87 str. : ilustr. ; 24 cm

Besedilo delno v terskem narečju

65. **ZGODOVINA 4**. [Nova vera, nova ljudstva : učni pripomoček za interno rabo dvojezične šole v Špetru / pripravil Zavod za slovensko izobraževanje] = Storia [[4]. Una nuova religione, nuovi popoli : sussidio didattico ad uso interno della scuola elementare bilingue / a cura dell'Istituto per l'istruzione slovena]. - [Špeter : Zavod za slovensko izobraževanje], 1997 ([Špeter : Zavod za slovensko izobraževanje]). - 216 str. : ilustr. ; 30 cm

Ov. nasl. - Vzporedno it. in slov. besedilo

PERIODIKA 1996

1. **ALL'** ombra del Canin = Ta pod Čanynowo sinco : bollettino parrocchiale di Resia. - Anno 1, n. 7 (1928)-. - Resia : Parrocchia di S. Maria Assunta

69 (1996), n. 1-4. - 35 cm

Četrletnik. - Dir. resp. Dullio Corgnali. - Besedilo pretežno v it. s posameznimi članki v rezijanščini

2. **DOM** : kulturno verski list. - Anno 1, n. 1 (1983)-. - Cividale : Società cooperativa editrice Dom

31 (1996), št. 1-21. - 47 cm (št. 21 43 cm)

Petnajstdnevnik. - Prej dvojno štetje letnika 13 (30). - Odg. ur. Marino Qualizza. - Besedilo v slov., it. in beneškem narečju. - Priloga k št. 21: Beneški kalendar 1997 : naše vasi / besedilo Emil Cencig ; ur. Giorgio Banchig

3. **EMIGRANT** : periodico bimestrale dell'Unione emigranti sloveni del Friuli-Venezia Giulia = časnik Zveze slovenskih izseljencev iz Furlanije-Juljske krajine. - 1981, n. = št. 0-. - Cividale : [Zveza slovenskih izseljencev]

14 (1996), n. 1/2, 3-4. - 30 cm

Dvomesečnik. - Odg. ur. Ferruccio Clavora. - Besedilo v slov., it. in beneškem narečju ter priložnostno v drugih jezikih. - Slov. podnaslov se spreminja

4. **MED** nami : pod lipo : s križem : foglio interparrocchiale. - 1981, št. 1-. - Prosnid : Pletišča ; Brezje ; Tipana ; Viskorša ; Vizont ; Zavarh ; Bardo ; Ter ; Podbardo : [župnije]

1996, [pet št.]. - 30 cm

Občasno. - Z oznako: Suppl. a "La vita cattolica"

5. **NOVI** Matajur : tednik Slovencev Videmske pokrajine. - Leto 1, št. 1 (1974)-. - Čedad : Soc. Coop. Novi Matajur

1996, št. 1-49. - 47 cm

Tednik. - Odg. ur. Jole Namor

6. **STUDENCI** = Sorgenti : periodico di informazione, cultura e politica. - Anno 1, n. 1 (1988)-. - Cividale : Circolo culturale = Kulturno društvo Studenci

9 (1996), n. 1-2. - 24 cm

Polletnik. - Dir. Riccardo Ruttar, dir. resp. Ferruccio Clavora; št. 2 samo dir. resp. Ferruccio Clavora

7. **TRINKOV** koledar za leto ... / [izdalo] Kulturno društvo Ivan Trinko, Čedad. - 1953-. - Špeter : Zadruga Lipa

1997 (tiskan 1996). - 21 cm

Letnik. - Uredila Živa Gruden, Lucia Trusgnach, Marino Vertovec

8. **UKVE** : župnijski list = bollettino parrocchiale di Ugovizza. - Anno 1975, št. 1-. - Ukve : Župnija

22 (1996), n. 1 (38). - 30 cm

Občasno. - Podnaslov spremenjen: Bollettino parrocchiale di Ugovizza e Valbruna = Župnijski vestnik Ukve. - Dir resp. Mario Gariup. - Besedilo v slov. in it. - V letih 1994 in 1995 ni izšlo nič, oz. je izšla št. 37, ki je bila umaknjena

9. **VARTAC** : slovenska narečna besedila in risbe otrok iz Videmske pokrajine = testi dialettali e disegni dei ragazzi della provincia di Udine. - 1974-. - Špeter : Beneški študijski center Nediža

1996. - 24 cm

Letno ob natečaju Moja vas

kazalo

ROBERT TRAMPUŽ,

5 - Hvala ti, Nina

RENZO CALLIGARO,

9 - Benečanom

EMIL CENCIG,

14 - Koledar

26 - Leto 1998

28 - Ljudska modrost

30 - Dvie riesne

32 - Štier smiešne

ADRIANO NOACCO,

35 - Efemeride

naš svet

PAVEL PETRIČIČ,

43 - 25 let Študijskega centra Nediža

ANITA BERGNACH,

49 - Slovensko pesništvo v Nadiških dolinah

ROBERTO DAPIT,

53 - Tri sodobne rezijanske pripovedi

MOJCA RAVNIK,

63 - Tabor mladih raziskovalcev v Kanalski dolini

VLADIMIR PREDAN,

73 - Naš beneški jezik

LUCIANO CHIABUDINI,

79 - Tek hišo parti, kliče mizerijo

naša preteklost

FRANC RUPNIK,

85 - Soča, najmlajša reka v Evropi

MJUTA POVASNICA,

93 - Olga Klevdarjova

ANTONIO QUALIZZA,

103 - Beneške vojaške nosilke

REMO CHIABUDINI,

111 - Stare otroške bolezni

naši ljudje

MARIO KONT,

117 - (priredba po PSBL)

119 - Številka 500!

RUDI PAVŠIČ,

123 - Darku

ŽIVA GRUDEN,

127 - Darko in slovenščina

RICCARDO RUTTAR,

131 - Maruska Ruttar

BRUNO PODVERŠIČ,

135 - Spomin na msgr. Ivana Trinka

JOŽKO KRAGELJ,
139 - Vtisi o Ivanu Trinku

naša beseda

LUISA BATTISTIG,
145 - Devetica

147 - Pust

MICHELINA BLASUTIG,

149 - De bi ti teu... lohni nie takuo pozno

BRUNA BALLOCH,

153 - Pod lipo

157 - Tiritera Subidu

ROBERTO PACI DALÒ,

161 - Postaja Topolove (prevod Antonella Bukovac)

FRANCO FORNASARO,

163 - Identiteta

KSENJA MAJOVSKI - MAGDA PAVLIČ-MAVER,

165 - Slovenska bibliografija Videmske pokrajine

likovni vložek

RENZO GARIUP,

Norčije od ankrat

uff. sup.

S

TRINKOV koledar 1998

inv.št:

4985

Zadruga LIPA - Špeter